

**UNIVERZA V LJUBLJANI**  
**FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**PETRA VAJDA**

**KOMUNICIRANJE ZA DRUŽBENE SPREMEMBE V**  
**NERAZVITIH DRŽAVAH**

**DIPLOMSKO DELO**

Ljubljana, 2003

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

**Petra Vajda**  
**asist. dr. Andrej ŠKERLEP**

KOMUNICIRANJE ZA DRUŽBENE SPREMEMBE V  
NERAZVITIH DRŽAVAH

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

<b>1. UVOD</b>	<b>1</b>
<b>2. METODOLOŠKI OKVIR NALOGE</b>	<b>3</b>
2.1. Predmet in zgradba naloge	3
2.2. Pristop in uporabljene metode	4
2.3. Hipoteze	4
<b>3. DRUŽBENE SPREMEMBE IN RAZVOJ</b>	<b>5</b>
3.1. Zgodovinski pregled: spremembe – razvoj – napredek	6
3.2. Sociološke razlage in teorije družbenih sprememb	10
3.3. Klasiki o modernizaciji in družbenem razvoju	13
3.4. Talcot Parsons in teorija družbenega razvoja kot teoretični okvir naloge	16
<b>4. SITUACIJSKA ANALIZA (NE)RAZVITIH DRŽAV</b>	<b>21</b>
4.1. Teorija modernizacije tretjega sveta	21
4.2. Teorija odvisnosti ali teorija odvisne modernizacije tretjega sveta	24
4.3. Kriteriji določanja (ne)razvitosti	26
4.4. Dostop do informacij in medijev v nerazvitih državah	29
4.5. Svoboda izražanja in človekove pravice	32
<b>5. TEORIJE KOMUNICIRANJA ZA DRUŽBENE SPREMEMBE, RAZVOJ IN NAPREDEK</b>	<b>35</b>
5.1. Teoretično in empirično zблиževanje teorij	36
5.2. Komunikacijska teorija modernizacije	39
5.3. Komunikacijska teorija odvisnosti	45
5.4. Novi komunikator	52
5.5. Načrtovanje in formuliranje politike komuniciranja	54
<b>6. ŠTUDIJA PRIMERA: UNICEF</b>	<b>57</b>
<b>7. SKLEP</b>	<b>62</b>
<b>8. LITERATURA</b>	<b>67</b>
<b>9. PRILOGE</b>	<b>72</b>
9.1. Priloga A	72
9.2. Priloga B	77
9.3. Priloga C	78
9.4. Priloga D	80

# 1. UVOD

*»Število mračnih pokrajin v deželah »tretjega« sveta je vse večje. Več kot investiramo v razvoj, več prispevamo k rasti pokopališča razvoja, opazni viziji prahu na računalnikih, ki so delali le nekaj mesecev, vodne črpalke, ki so trajale le eno ali dve leti, veliki stroji ob robu ceste, s katerimi se ne upravlja... V malem mestecu Burkina Faso sem videl novo zgradbo bolnišnice, ki zaradi pomanjkanja medicinskih sester in zdravnikov nikoli ni odprla svojih vrat. Videl sem 2000 rjavečih poštnih nabiralnikov v vasi s 500 nepismenimi družinami, ki niso nikoli niti prejele, niti napisale pisma. Videl sem odpadno vodo, ki se je nabirala mesece iz pip v vasi, kjer je suša – Sahel, ker nihče ni želel potrošiti treh dolarjev, da bi kupil del za popravilo pipe. Videl sem drage in sofisticirane OB kombije (mobilni TV studio), ki so stali leta, ker so imeli spuščene gume. V Nigeriji je UNICEF doniral vladi več kot 1000 džipov med imunizacijsko kampanjo v letih 1988-1990, nekaj jih je še vedno na cestah. Videz dvorišča Ministrstva za izobraževanje na Haitiju je kot pokopališče avtomobilov, ki so jih donirale mednarodne organizacije. Vsakdo, ki je kdajkoli delal v nerazvitih državah lahko naniza tako dolgo listo ali še daljšo. In vsakdo, ki ima izkušnje delati z mednarodnimi razvojnimi agencijami ali nevladnimi organizacijami ve, da se take stvari dogajajo vsak dan in da smo večkrat prisiljeni zatisniti oči, da se izognemo »konfliktu« z vladnimi partnerji. Korupcija je del tega in mednarodni razvojni sistemi skrivajo svojo vpletenost« (Gumucio-Dagron, 2001).*

Zgornji odlomek nazorno prikazuje stanje v nerazvitih državah, kjer vladajo slabe gospodarske razmere, kjer je visoka stopnja nepismenosti, smrtnosti in rodnosti, nizka stopnja izobrazbe, slaba prehranjenost prebivalstva, slabo zdravstveno stanje - če naštejemo samo nekatere izmed težav. Kljub temu, da imajo mnoge izmed teh držav v lasti številna bogastva, kot so nafta, boksit in mnoge druge kulture, ki jih ni nikjer drugje po svetu ..., jih ne znajo izkoristiti oziroma so v podrejenem in odvisnem položaju do razvitega sveta, ki jim formalno nudi ogromno pomoči.

Vse to me je spodbudilo, da sem se lotila naloge raziskati vzroke in posledice takega stanja in načinov kako jih preprečiti. Zanimalo me je predvsem, ali pomoč vlad in številnih nevladnih organizacij koristi nerazvitim, čeprav se njihova kultura z vrednotami in običaji, miselnost, geografski položaj in način življenja medsebojno precej razlikujejo. Spraševala sem se tudi, ali je glede na to, da merila (ne)razvitosti določajo države zahodne Evrope in ZDA, za večino

držav Afrike, Azije in Latinske Amerike smotrno uporabljati izraz »nerazvite«, kljub temu, da so v drugih pogledih, kot so kultura in vrednote, na višji razvojni stopnji.

Industrializacija v Evropi je povzročila številne družbene spremembe, ki so terjale napredek znanosti in posledično razvoj medijev oziroma množičnega komuniciranja. S kolonizacijo so se zahodnoevropski narodi začeli srečevati z ljudstvi, ki niso bila na enaki razvojni stopnji v primerjavi z njimi. Pravzaprav so zmotili njihov dotedanji razvojni tok in jim dobesedno vsilili svoj način življenja, s čimer so jim naredili več škode kot koristi. Po 2. svetovni vojni, ko se je oblikovalo svetovno razmerje sil, so si ZDA zaradi gospodarskih in političnih interesov prizadevale za pomoč nerazvitim državam, kar je po mnenju teoretikov odvisnosti postala pretveza za ohranjanje obstoječega stanja, od katerega imajo predvsem gospodarske in politične koristi. Prav tako se je razvilo mnogo teorij o tem, kakšna pot razvoja in komuniciranja je najprimernejša za nerazviti svet.

Ker ima komuniciranje v razvitem delu sveta veliko moč ali drugače zapisano: »*kjer je komunikacija je razvoj in kjer je razvoj, je komunikacija*« (Hachten, 1993: 103), me je zanimalo, kako komunicirati z/v nerazvitih državah, da bi dosegli družbene spremembe. Mediji v razvitem delu sveta namreč krojijo realnost, pomagajo sooblikovati vzorce vedenja in imajo velik vpliv pri odločanju oziroma doseganju družbenih sprememb. V nerazvitih državah ima peščica ljudi radio, pismenih primanjkuje, tisti redki pismeni pa so skoncentrirani v urbanih središčih.

Kljub zunanji pomoči je potrebno v nerazvitih državah storiti mnogo več kot jim nuditi le kratkoročno pomoč v obliki hrane, oblačil in še česa ... V nalogi sem se opirala na številne sociološke in komunikološke definicije družbenega razvoja, od katerih sta me vodili predvsem Parsonsova AGIL shema s teorijo družbenega razvoja in teorija participacije družbe pri prizadevanjih za napredek, razvoj in družbene spremembe.

## 2. METODOLOŠKI OKVIR NALOGE

### 2.1. Predmet in zgradba naloge

Predmet naloge je raziskati razmere v nerazvitih državah, jih primerjati z razvitimi in raziskati načine komuniciranja, ki naj bi privedli do družbenih sprememb. Po 2. svetovni vojni se je tako na sociološkem kot komunikološkem področju razvilo mnogo teorij, ki so iskale vzroke za stanje nerazvitosti in pri tem izoblikovale različne razvojne poti.

Naloga je sestavljena iz sedmih poglavij. Prvi dve predstavljata uvod in metodološki okvir naloge. V tretjem poglavju o družbenih spremembah in razvoju se bom ukvarjala z zgodovinskim pregledom družbenih sprememb, predstavila različne sociološke teorije družbenega razvoja, pri čemer bo moja glavna usmeritev Parsonsova teorija družbenega razvoja, ki bo služila kot ogrodje moji nalogi.

Četrto poglavje je namenjeno analizi stanja v nerazvitih državah in predstavitvi vzrokov in kriterijev (ne)razvitosti. Na tem mestu se bomo ukvarjali tudi s teorijo (odvisne) modernizacije tretjega sveta, s svobodo izražanja in človekovimi pravicami ter možnostmi dostopa do informacij in medijev v nerazvitih predelih sveta.

V petem poglavju bo poudarek na predstavitvi komunikacijskih teorij, ki naj bi prispevale k družbenim spremembam, napredku in razvoju. Na tem mestu se bomo ukvarjali z dvema sklopoma teorij, od katerih prva išče vzroke nerazvitosti v pomanjkanju informacij, druga v neenako porazdeljeni družbeni moči. Poleg tega se bomo seznanili z lastnostmi »*novoga*« komunikatorja ter načrtovanjem in formuliranjem politike komuniciranja.

Šesto poglavje je študija primera UNICEFA, zadnje, sedmo poglavje, pa verifikacija hipotez, zaključki in sklepne misli o temi naloge.

## 2.2. Pristop in uporabljene metode

V diplomski nalogi sem si zadala naslednje cilje:

- a) predstaviti teoretični okvir družbenih sprememb, razvoja, napredka in modernizacije;
- b) opraviti situacijsko analizo nerazvitih držav in primerjavo le teh z razvitimi;
- c) predstaviti teoretične pristope komuniciranja za družbene spremembe, razvoj in napredek v nerazvitih državah;
- d) predstaviti praktične izkušnje ljudi, ki so se s tovrstnimi situacijami srečevali v praksi.

Pri predstavitvi komuniciranja za družbene spremembe v nerazvitih državah sem uporabila deskriptivno metodo s pojasnjevanjem, metodo analize pisnih virov in strokovne literature in intervju.

## 2.3. Hipoteze

### Naloga temelji na naslednji glavni hipotezi:

Glavni akter za uspešno komuniciranje, ki naj bi privedel do družbenih sprememb in glavni dejavnik, ki omogoča integracijo teoretičnih modelov komuniciranja za razvoj, je skupnost<sup>1</sup>. Ta lahko s svojo dejavnostjo zagotovi podporo medijskim strategijam, si prizadeva za okoljske spremembe in pripomore k splošnemu razvoju. Veliko moč pri tem imajo mnenjski voditelji. V primeru nekonsistentne družbene strukture družba ne more napredovati oziroma se modernizirati.

### Druga hipoteza naloge:

Tisti, ki si prizadevajo za družbene spremembe v nerazvitih državah morajo poznati kulturo skupnosti in delovati na terenu, pri čemer si morajo zagotoviti sodelovanje skupnosti.

---

<sup>1</sup> Tönnies je razlikoval med dvema vrstama družbenih skupin: skupnostjo (obdobje »*Gemeinschaft*«) in družbo (obdobje »*Gesellschaft*«). Skupnost je bila zgodovinsko prva in je nastala spontano v daljšem zgodovinskem obdobju po naravni poti. Njen zametek je bil krvno sorodstvo; v njej prevladujejo čustva (ljubezen, zaupanje, zvestoba, solidarnost), člani so posamezniki, ki se stapljajo v enotnost in so podrejeni skupnosti, ki jo obvladuje tradicija. Primeri skupnosti so družina, vas ali etnična skupnost. Prva temelji na soglasju, navadah, običajih, religiji, značilni so osebni, intimni odnosi. Značilne oblike združevanja so družina, vas in podeželje. V obdobju družbe pa prevladujeta postvarelost in brezosebnost. Življenje ljudi urejajo večinoma formalna pravila (zakonodaja) in javno mnenje. Značilne oblike združevanja so mesto, narod in svetovna skupnost. Po mnenju Lukića obstajajo znotraj družbe organi, zadržani za uresničevanje določenih funkcij (v Andolšek, 1996: 158; v Flere, 2000: 94, 97).

### **Tretja hipoteza naloge:**

V nerazvitih državah je najbolj učinkovita metoda komuniciranja za doseganje družbenih sprememb interpersonalno komuniciranje.

### **Četrta hipoteza:**

Zunanja pomoč razvitih držav nerazvitim je le »fasada« za ohranitev obstoječega stanja, zaradi katerega imajo predvsem gospodarske koristi.

## **3. DRUŽBENE SPREMEMBE IN RAZVOJ**

Živimo v svetu nenehnih sprememb, relativno novo pa je tudi prepričanje, da spremembe vodijo k izboljšanju življenjskih razmer. Ker so bili pred industrijsko dobo procesi spreminjanja počasni in so bili tekom enega življenja skorajda neopazni, so verjeli, da ostajajo stvari enake, se ponavljajo in se zato ne spreminjajo. Preden začnemo s splošnim pregledom družbenih sprememb in razvoja, bomo opredelili osnovne pojme, ki se bodo pogosto pojavljali v nadaljevanju naloge: družbena sprememba, družbeni razvoj in modernizacija.

O družbeni spremembi govorimo v primeru, ko pride do sprememb širših razsežnosti. Če pride do razlike v organizaciji družbe ali katere izmed družbenih skupin, upoštevajoč časovno razsežnost, pomembnega in trajnega značaja, gre za družbeno spremembo. Opredelimo jo kot menjavo družbenih stanj, procesov ali struktur. Je družbeno pomembna, saj vpliva na funkcioniranje družbe kot celote.

Družbeni razvoj v primerjavi z družbeno spremembo pomeni povezano skupino sprememb z določeno smerjo, kjer gre za udejanjanje kompleksnejše družbe ali dela družbe, pri čemer postanejo družbene dejavnosti ali ustanove bolj specializirane. Že inovacija lahko pripelje do skupine sprememb. Pri razvoju opazimo inovacijsko jedro, strukturalno povezavo med spremembami in družbene nosilce razvoja (država, znanstveniki, izobraženci, družbena gibanja ...). Po Melkoteju in Pantojas-Garcii (v Rodriguez, 2002: 79) lahko družbeni, kulturni in politični razvoj dosežemo le z gospodarskimi spremembami, tradicionalne oblike proizvodnje pa se bodo končale s posredovanjem zahodne znanosti, industrije in tehnologije. Servaes (1996b) definira razvoj kot »*multidimenzionalni proces, ki vključuje spremembe v družbenih strukturah, odnosih, institucijah, gospodarski rasti, pri zmanjševanju neenakosti in*



*zatiranju revščine*«. Zanj je razvoj »celota sprememb za boljše življenje«. Ta misel se približa ideji razvoja, ki poudarja zadovoljevanje potreb, samozaupanje in življenje, harmonično z okoljem (Melkote, 1991). Težko bi našli pristope in intervencije, ki bi se bistveno razlikovali s to idejo razvoja. Družbeni razvoj lahko torej zajema razvoj določenih sektorjev družbenega življenja. V tem primeru govorimo o modernizaciji (Flere, 2000: 219-221).

S pojmom modernizacija opredeljujemo prehod iz tradicionalne v moderno družbo. Za prve je značilna samozadostnost, zaprtost in statičnost, za druge pa odprtost, dinamičnost in nenehno spreminjanje. Prve moderne družbe v tem smislu so zahodnoevropske, prve začetke modernizacije pa najdemo že v 15. in 16. stoletju, ko se je začelo obdobje industrializacije<sup>2</sup>. To je bil razlog, da so se bistveno spremenili načini in vrste produkcije.

### **3.1. Zgodovinski pregled: spremembe – razvoj – napredek**

V nadaljevanju bomo na kratko opisali zgodovinski razvoj miselnosti o spremembah od antike do danes, ki posredno kaže na dolgotrajnost in raznolikost procesov spreminjanja, odvisnih predvsem od gospodarskega in družbenega razvoja v določenem zgodovinskem obdobju.

Grški filozof **Platon** (427 – 347 pr. n. š.) je bil prepričan, da spremembe v času in prostoru pomenijo dekadenco, nazadovanje in propadanje. Stvari, ki se spreminjajo, so bile po njegovem mnenju brez vrednosti. Za svojo idealno državo je predpisal stalno število prebivalstva, ob tem pa priporočil, da je treba vsako težnjo po spremembi v kali zatreti. Njegov učenec **Aristotel** (384 – 322 pr. n. št.) je bil glede sprememb podobnega mnenja kot Platon: idealna država naj bi vzdrževala število prebivalstva skladno z velikostjo svojega ozemlja in se izogibala vsemu, kar bi lahko povzročilo spremembe. Na ta način je mogoče zagotoviti večjo družbeno stabilnost in družbo, najbližjo nesmrtnosti.

Tudi stari Rimljani so menili, da je najbolje ohraniti tisto, kar je že ustaljeno in utečeno. Najbolj zanimivo je, da so se ob vseh teh trditvah, tako Grki kot Rimljani, imeli v primerjavi z

---

<sup>2</sup> Prvo področje industrializacije je bila Zahodna Evropa, kjer se je prehod od pretežno agrarne v industrijsko produkcijo pričel v drugi polovici 18. stoletja v Angliji, pogoji za to pa so dozorevali že nekaj stoletij prej. Do leta 1850 je industrializacija zajela Francijo, Nizozemsko, Belgijo, Švico in Nemčijo, v drugi polovici 19. stoletja pa še preostale dežele Zahodne in Severne Evrope. Konec 18. stoletja in v začetku 19. stoletja so se v tesni povezavi in začetni odvisnosti od matične države Anglije industrializirale tudi Združene države Amerike, Kanada in Avstralija.

»nerazvitimi« barbari za »razvite«. Grki so čas in dogajanje v času pojmovali ciklično. Zgodovina sama je cikel, ki se neprestano ponavlja, se giblje od reda h kaosu ali je, kot je to predstavil **Heziod**, gibanje od dobrega k slabemu. Potemtakem je razumljivo prepričanje nekaterih filozofov, da je najboljša družba tista z najmanj spremembami.

**Krščanski svetovni nazor**, ki je prevladoval v srednjeveški Evropi, je zavrnil pojem o ciklusih in uvedel linearnost, ker naj bi imela zgodovina jasen začetek, sredino in cilj, kar se izraža v dogmi o stvarjenju, odrešitvi in poslednji sodbi. Življenje na tem svetu je po njihovem mnenju predah, priprava na onostranstvo.

Da bi nova miselnost in nove ideje prodrle, je bilo potrebno razbiti mit o superiornosti dosežkov antične dobe, po katerih se je zgledovalo takratno duhovno in posvetno izobraženstvo. **Francis Bacon** (16. stoletje) je glavno oviro za napredek videl v čaščenju vsega, kar je bilo povezano z antiko. Skupaj z **Renejem Descartesom** sta zagovarjala stališče, da lahko lepšo prihodnost uresničimo predvsem s pomočjo znanosti. Koncem 17. stoletja je **Giovanni Battista Vico** oblikoval svojo spiralno koncepcijo napredka, kjer napredek ni niti linearen, niti cikličen, ampak se vsak krog prične na višji stopnji od prejšnje.

Navedena pojmovanja pa se bistveno razlikujejo od pojmovanja družbenih sprememb in razvoja, kakršno se je začelo v (zahodni) Evropi uveljavljati v 18. stoletju. Leta 1750 je **Jacques Turgot**, francoski ekonomist in zgodovinar, v svojem predavanju nasprotoval Platonu, Aristotelu, Avguštinu in vsem ostalim mislecem antike in srednjega veka in dokazoval, da vsako naslednje zgodovinsko obdobje pomeni napredek v primerjavi s prejšnjim, saj je zgodovina istočasno kumulativna in progresivna, kar pomeni napredovanje od manj k bolj popolnemu stanju. **Francoski materialisti** so napredek povezovali z uveljavitvijo in razširitvijo znanstvenih spoznanj v družbi in odpravo predsodkov, zablod in utvar, ki služijo zaslužnjevanju širokih plasti ljudstva in preprečujejo uresničevanje »dobre družbe«.

Spremembe so tako dojemali v neposredni zvezi z razvojem in napredkom: spreminjati se, pomeni razvijati se, pomeni napredovati. Napredek je torej naravna zakonitost, prisotna pa je postalo tudi pozitivno vrednotenje napredka: sedanost je boljša od preteklosti in prihodnost bo boljša od sedanosti. Po **Augustu Comtu** je v samem pojmu napredka zajetih več

dimenzij: intelektualni napredek v znanosti, tehnični, materialni in socialno-politični napredek.

Med najvidnejše teoretike napredka iz prve polovice 18. stoletja sodi **Claude A. Helvetius**, ki je trdil, da se lahko človeška sreča in napredek uresničita predvsem s splošnim prosvetljevanjem in uveljavitvijo šolskega sistema, kar naj bi prispevalo tudi k zmanjševanju družbene neenakosti. Po teh idejah se je zgledoval predstavnik utilitaristične etike, **Jeremy Bentham**. Najboljše stanje je po njegovem mnenju tisto, v katerem ugodje čimbolj presega neugodje. Veliko upov je polagal v izobraževanje - zdravilo za vsako zlo<sup>3</sup>.

V 19. stoletju je svoje mnenje o napredku izrazil tudi nemški filozof **Immanuel Kant**. Pojem napredka je povezoval z udejanjanjem ideje svobode posameznika, na način, da svoboda le tega ne moti svobode drugih ljudi. Prav zato je napredek povezan z uveljavitvijo moralnosti ljudi. **Marx** je napredek povezoval s približevanjem človeštva komunizmu, skupnosti, kjer ne bo niti eksploatacije niti vladavine ene skupine nad drugo niti družbenih institucij, ki bi omejevale in zatirale človekovo svobodo.

Ameriški sociolog **Nisbet**<sup>4</sup> je v 20. stoletju napredek sociološko definiral kot *»idejo, da se človeštvo počasi, postopoma in kontinuirano odmika od stanja kulturnega pomanjkanja, nevednosti in negotovosti k vse višjim ravnam civilizacije. Čeprav bo v tem razvoju prihajalo tudi do nazadovanj, se bo nadaljeval iz sedanjosti v prihodnost«*.

Že v 18. in 19. stoletju so se hkrati z uveljavljanjem ideje napredka in njegovega pozitivnega vrednotenja začeli pojavljati tudi prvi pomisleki o njegovi protislovni naravi.

**Jean Jacques Rousseau** je razvil idejo, da napredek v znanosti in umetnosti hkrati pomeni moralno nazadovanje, saj ljudi odvrča od preprostih naravnih kreposti kot so skromnost, prijaznost in uslužnost. Angleški ekonomist **David Ricardo** je priznaval, da tehnični napredek ne koristi vsem družbenim skupinam enako, ker uvajanje strojev koristi podjetnikom in škoduje delavcem. Nemški filozof **Hegel** je ugotavljal, da čim bolj človekovo delo poteka s stroji, tem bolj se mora človek ponižati na njihovo raven. Mnogi so opozarjali tudi na negativne ekološke posledice industrijskega napredka.

---

<sup>3</sup> V Andolšek, 1996: 15-17

<sup>4</sup> V Flere, 2000: 222

Vero v napredek sta zamajali tudi prva svetovna vojna in svetovna gospodarska kriza leta 1929, vendar pa je v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja ponovno oživela, ker je bilo obdobje po drugi svetovni vojni obdobje gospodarske rasti (zlasti evropske, japonske in severnoameriške) in številnih znanstvenih in tehničnih odkritij ter izumov. Gospodarska recesija, ki se je začela v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, čedalje večje razlike med razvitimi in nerazvitimi deli sveta, ekološka kriza, itd ... so problem napredka ponovno zaostrole<sup>5</sup>.

Po ugotovitvah angleškega sociologa **Anthonyja Giddensa** je bila v 20. stoletju dinamika spreminjanja najbolj pospešena in zaradi tega smo doživeli neprimerno več sprememb kot katerakoli generacija pred nami. Zato smo bolj kot vsi pred nami soočeni z negotovo prihodnostjo. Ta je bila negotova tudi za ljudi v preteklosti, vendar pa nevarnosti, ki so jih ogrožale niso povzročili sami, niti niso mogli nanje vplivati. Kar današnjo negotovost razlikuje od pretekle je to, da je le ta posledica delovanja družbenih sil, ki jih je sprožil človek. Prav zaradi tega je danes edina gotovost glede toka sprememb naraščajoča negotovost. V družbenih znanostih se vse bolj uveljavlja prepričanje, da zgodovina nima več določene smeri, kar pomeni konec zgodovinskih in evolucionističnih pripovedi<sup>6</sup>.

Dejavniki spreminjanja, razvoja in napredka so zanimali številne sociologe. Ker proučevanje družbenih sprememb zajema iskanje odgovorov na številna vprašanja, kot so: zakaj se družbe spreminjajo, kateri so ključni dejavniki, ki sprožajo družbene spremembe, ali obstajajo splošno veljavne zakonitosti družbenega spreminjanja, kakšna je smer spreminjanja, ali vse družbe sledijo enakemu vzorcu spreminjanja ali so med njimi glede tega pomembne razlike, ali je možno, da se družbe neprestano spreminjajo in razvijajo ali obstajajo tudi meje razvoja, kako meriti družbene spremembe oziroma kateri so kazalci družbenega spreminjanja in razvoja ..., so se v zvezi s tem v sociologiji izoblikovale različne teorije, od katerih bomo bistvene opredelili v naslednjem poglavju.

---

<sup>5</sup> Flere, 2000: 222

<sup>6</sup> V Sociologija, 1994: 327

### 3.2. Sociološke razlage in teorije družbenih sprememb

Glavni namen poglavja je pojasniti procese družbenih sprememb in razvoja, na kar po navedbah strokovnjakov vplivajo predvsem dogajanja v družbi in časovno obdobje. Za našo nalogo je pomembno, da se seznanimo z različnimi teorijami družbenih sprememb, ki so nastale kot posledica razvoja družbe in govorijo o vlogi posameznih dejavnikov pri procesu družbenega spreminjanja. Razvilo se je več smeri: evolucionizem, difuzionizem, zgodovinski materializem, ciklizem in funkcionalizem.

**Evolucionistične teorije** kot glavno značilnost družbenih sprememb izpostavljajo naraščajočo kompleksnost in diferenciranost družb. Evolucionisti so se z gledovali po razvojnem nauku, kakršen se je oblikoval v biologiji v 19. stoletju. Njegova temeljna vsebina je, da so se vsa živa bitja v izredno dolgih obdobjih postopno in s specializacijo razvijala iz preprostejših oblik. Prvi, ki je utemeljil ta razvojni nauk, je bil Jean Baptiste Lamarck leta 1809, leta 1859 pa ga je znanstveno dopolnil Charles Darwin s teorijo naravnega izbora, zaradi česar ta nauk imenujemo darvinizem<sup>7</sup>.

Osnove izvirnega evolucionizma je strnil Sztompka<sup>8</sup>, ki je poudaril, da ima celotna človeška zgodovina enovit vzorec in da je predmet analize celotno človeštvo. Družbene spremembe evolucionisti razumejo po analogiji z organskim življenjem, v središču sprememb pa je družbeni sistem. Spremembe so vsesplošne, povsod navzoče, nujne in neizogibne, družba kot celota je enovit evolucijski proces z določeno smerjo od enostavnih do kompleksnih stanj, od homogenosti do heterogenosti, od kaosa k organiziranosti, kar imenujejo diferenciacija. Evolucijske spremembe so enolinijske, razvoj človeštva poteka po jasno ločenih stadijih, je kontinuiran, postopen, kumulativen, samodejen, spontan in pomeni napredek, izboljšanje človeškega življenja in pogojev zanj.

Nemško-avstrijska šola je razvila teorijo t. i. kulturnih krogov, **difuzionizem**. Ključna premisa te smeri so skupki družb z istimi kulturnimi lastnostmi, za katere pa ni nujno, da se geografsko dotikajo. Jedro difuzionizma je prepričanje, da obstaja svetovno središče, ki je odločilno za zgodovinski razvoj vsega človeštva. Trditev sloni na podmeni, da je človeštvo neinovativno in neustvarjalno in da je izum izjema. Pri difuzionizmu gre predvsem za širjenje

---

<sup>7</sup> V Sociologija, 1994: 327

kulturnih tvorb s pomočjo izposojanja posameznih sestavin kulture. Teoriji očitajo pretirano poudarjanje pomena nekega ljudstva kot aktivnega in ustvarjalnega središča v odnosu do periferije, ki naj bi bila po njihovem mnenju pasivna in sposobna le za posnemanje, ne pa tudi za samostojne izume in iznajdbe. Pri tem manjka razlaga, kako prihaja do novih kulturnih sestavin. Nesporno je, da imajo danes najrazvitejše države zlasti zaradi pomoči množičnih medijev velik vpliv na manj razvite, o čemer se bomo prepričali v četrtem poglavju<sup>9</sup>.

Za Karla Marxa (1818 – 1883), utemeljitelja **zgodovinskega materializma**, je zgodovina človeštva pomenila progresivni razvoj proizvodjalnih sil, s čimer se povečuje tudi človekovo obvladovanje narave. Ključni element, s katerim lahko pojasnimo družbene spremembe, je po njegovem mnenju delo. Ljudje namreč z delom dejavno spreminjamo okolje, sebe in zgodovino. Proizvajalne sile obsegajo znanje in večšine ljudi, delovna sredstva in predmete dela. Marx je bil prepričan, da obstaja naravna težnja po razvoju proizvodjalnih sil in to je tisto, kar ustvarja temeljno dinamiko družbenega razvoja. V procesu proizvodnje stopajo ljudje v medsebojne odnose, ki jih Marx imenuje proizvodjalni odnosi. Ti skupaj s proizvodjalnimi silami tvorijo ekonomsko strukturo oziroma ekonomsko bazo družbe. Slednja pogojuje družbeno nadgradnjo (superstrukturo).

Spremembe se začnejo v ekonomski bazi, povzročajo pa jih konflikt med stopnjo razvitosti proizvodjalnih sil in obstoječimi proizvodjalnimi odnosi. Na določeni razvojni stopnji proizvodjalnih sil postanejo proizvodjalni odnosi ovira njihovem nadaljnjemu razvoju in ta napetost zahteva radikalno spremembo proizvodjalnih odnosov – revolucijo. Kot stalni vir konfliktov je Marx je poudarjal zlasti lastnino. Na ta način se oblikujejo novi odnosi, ki proizvodjalnim silam omogočajo nadaljnji razvoj, preobrat pa ima za posledico tudi spremembe v družbeni nadgradnji. Proizvodjalni odnosi se ne spreminjajo samodejno, ampak jih spreminjajo ljudje. Prav zaradi tega je potrebno v razlago družbenih sprememb vključiti razredni boj oziroma konflikt<sup>10</sup> med lastniki proizvodjalnih sredstev in tistimi brez njih<sup>11</sup>.

---

<sup>8</sup> V Flere, 2000: 223; So Y, 1990: 19-20

<sup>9</sup> V Flere, 2000: 226-227

<sup>10</sup> Tudi nemški sociolog Ralph Dahrendorf izpostavlja konflikt kot gibalno spreminjanje, toda poleg razrednega so pomembni še drugi konflikti: med etničnimi skupinami, državami, religijami ... Po njegovem mnenju predvsem razmerja hierarhičnega tipa s prisotnostjo tako fizične kot duhovne prisile privedejo do spopadov, ker se podrejeni ne morejo sprijazniti s takšnim položajem (v Flere, 2000: 77).

<sup>11</sup> V DeFleur, 1989: 35

V primerjavi z evolucionističnimi teorijami, ki poudarjajo razvojne stopnje v zaporedju od enostavnega h kompleksnemu, je izhodišče **cikličnih teorij** vzpon in padec civilizacij. Ciklične teoretike lahko opredelimo kot pesimiste, saj napovedujejo propad sleherne civilizacije. Tudi ciklične teorije se opirajo na biološki model, vendar z drugega vidika. Spengler v svoji knjigi Propad zahoda pravi, da tako kot je za življenjski potek slehernega individualnega organizma značilno zaporedje rojstvo, mladost, zrelost, starost in smrt, gre tudi vsaka kultura ali civilizacija skozi obdobja vzpona, zrelosti in propada. Temeljna ideja je, da ima gibanje v zgodovini razvoja posameznih družb obliko zaprtega kroga, kar pomeni ponavljanje zgodovine. Ciklisti zanikajo vsakršni napredek in možnost napredovanja. Med kulturami ni pravih stikov, dosežki ene pa na drugo bistveno ne vplivajo<sup>12</sup>.

**Funkcionalistična teorija** kot ključni element spreminjanja družb izpostavlja naraščajočo diferenciacijo strukture in funkcij. Za moderno družbo je značilna funkcionalna diferenciacija, ali drugače: oblikovanje samostojnih samooblikujočih podsistemov z lastnimi pravili delovanja (pravni, gospodarski, družinski in verski podsistem) (v Flere, 2000: 76). Družbena evolucija ni niti kontinuiran, niti preprost linearen proces. Je sicer nadaljevanje biološke evolucije, vendar jo uravnavajo drugačni mehanizmi razvoja. Po Parsonsovem mnenju je tako biološko kot družbeno evolucijo mogoče razložiti v okviru t. i. »*evolucijskih univerzalij*«. To so nove lastnosti živih bitij, ki se pojavijo večkrat, ob različnih pogojih in imajo veliko preživetveno vrednost. V primeru človeških družb so take evolucijske univerzalije jezik, religija, sistem sorodstvenih odnosov in tehnologija, ki jih najdemo tudi v najzgodnejših oblikah človeških družb. Brez njih si družbe in družbene evolucije ni mogoče zamišljati.

Družbena evolucija je proces napredujoče diferenciacije družbenih institucij, družbe pa se spreminjajo od enostavnim k vedno bolj zapletenim oblikam. Pomembna gibalna sila v družbenem razvoju so spremembe v prilagajanju. Če hoče družba preživeti, mora biti zagotovljena določena stopnja ravnotežja. Ker je v realnosti skorajda ni, prihaja do družbenih sprememb. Ko v enem delu sistema pride do sprememb, se tem spremembam prilagajajo tudi ostali deli sistema tako, da ga povrnejo v stanje ravnotežja. Parsons je bil prepričan, da spreminjanje povzročajo predvsem spremembe vrednot in norm. Več o Parsonsovi funkcionalistični teoriji bomo pisali v nadaljevanju naloge, saj nam njegova znanstvena vodila služijo kot teoretska osnova za nadaljevanje naloge.

---

<sup>12</sup> V Flere, 2000: 228-231

Od 19. stoletja naprej se je razvilo mnogo socioloških teorij na temo družbenih sprememb, od katerih smo navedli glavne. Ugotovili smo zagovarjanje naraščajoče diferenciacije in kompleksnosti družb pri evolucionistih, funkcionalisti, ki so šli korak dlje, pa kot glavni razlog sprememb vidijo napredujočo diferenciacijo družbenih struktur in institucij. Potem, ko se sistemi znotraj družbe niso več sposobni medsebojno prilagajati, se poruši notranje ravnotežje, ki privede do sprememb. Podobno je razmišljal Marx, saj je glavno gonilno silo razvoja videl v gospodarskem segmentu ali progresivnem razvoju proizvodjalnih sil, ki omejujejo proizvodjalne odnose, kar posledično privede do revolucije in spremembe družbenega sistema. Bistvo sprememb je torej neravnovesje med člani znotraj družbe, kot glavno gonilno silo razvoja pa navajajo delo in delitev funkcij. Drugo skrajnost predstavljajo difuzionisti in ciklisti. Prvi poudarjajo razmerje med razvitimi, inovativnimi centri in neinovativnimi in nerazvitimi periferijami, medtem ko drugi zagovarjajo ponavljanje zgodovine brez razvoja.

Zanimalo nas je tudi kako so na modernizacijo in družbeni razvoj gledali nekateri najpomembnejši sociološki teoretiki, ki so postavili temeljna izhodišča za zapleteno Parsonsovo teorijo družbenega razvoja.

### **3.3. Klasiki o modernizaciji in družbenem razvoju**

V tem poglavju bomo na kratko opisali progresivni razvoj osnovne teoretične misli o modernizaciji in družbenem razvoju kot so ju videli pomembni sociološki klasiki Durkheim, Marx in Weber.

**Emil Durkheim** kot pomemben vidik modernizacije izpostavlja funkcionalno diferenciacijo, predvsem z vidika delitve dela. Ključni problem vidi v doseganju integracije, ki se odraža kot družbena solidarnost in se v industrijskih družbah ne vzpostavlja samodejno. Glede na kriterij družbene solidarnosti razlikuje med dvema tipoma družb s sledečimi lastnostmi:

- a) mehanske solidarnosti (predindustrijska družba): nizka stopnja družbene diferenciacije, delitve dela skorajda ni. Njeni člani so si podobni glede na svoje vloge, prepričanja in vrednote, so nespecializirani. Kolektivna zavest, ki je v večini religiozna, jih na osnovi podobnosti povezuje v skupnost. Konformizem članov je zagotovljen s strogimi, drastičnimi ukrepi, s kaznimi za kršitelje kolektivne volje in občutkov z namenom, da bi ponovno dosegli moralno ravnotežje. Ljudje se uklanjajo javnemu mnenju in tradiciji. V



takšni družbi ni prostora za individualnost. Poleg tega je socialni status pripisan in le majhen del odnosov opredeljujejo pogodbe.

- b) Organske solidarnosti (moderna družba): z večanjem števila prebivalstva se povečuje število družbenih vezi, v katere vstopajo posamezniki. S tem se povečuje tudi moralna gostota in posledično diferenciacija – večja delitev dela in visoka stopnja specializacije. Posledica večje delitve dela je povečana produktivnost, oblikovanje različnih poklicnih vlog in številnih skupin. Z delitvijo dela se poveča medsebojna odvisnost članov, ki pa ni pogoj za družbeno solidarnost. Organsko solidarnost je po Durkheimovem mnenju mogoče zagotoviti s pogodbenimi razmerji, profesionalnimi združenji in strogo moralno vzgojo. Ljudje v družbah organske solidarnosti imajo različne osebnosti, izkušnje in funkcije, glavno moralno načelo je individualizem. Osnovni namen zakonskega sistema je zaščita posameznika, prevladujejo pridobljeni statusi in pogodbeni odnosi<sup>13</sup>.

Opisano pojmovanje je izhodišče drugim pojmovanjem o specifičnosti moderne družbe, za katero naj bi bila značilna visoka stopnja delitve dela, sekundarne skupine, svetovnonazorski pluralizem, zmanjšanje pomena funkcij, števila družinskih članov in religije kot družbenega dejavnika. Hkrati se povečuje pomen znanosti in mestnega načina življenja s svojo anonimnostjo.

**Karl Marx** je problem periodizacije zgodovine, kot smo že pisali v prejšnjem poglavju, rešil s pojmovanjem ekonomskih formacij družbe. Pri analizi načinov proizvodnje je izhajal iz stopenj v razvoju delitve dela, proizvodjalnih sil in načina prilaščanja proizvodov dela. Pri oblikovanju ekonomske formacije družbe je najpomembnejši dejavnik stopnja razvoja delovnih sredstev, pri čemer razlikuje naslednje ekonomske formacije družbe: praskupnost, azijski tip družbe, sužnjelastniški tip družbe, fevdalizem, kapitalizem in prihodnji komunizem. Nakazal je, da družbeni razvoj ni enolinearen. Kot bistven vidik moderne industrijske družbe je izpostavil procese komodifikacije ali poblehovljenja:

- a) kapitalistična družba producira blago, namenjeno prodaji, da lastnikom produkcijskih sredstev zagotovi dobiček. Kapitalistično gospodarstvo se od prejšnjih oblik ne razlikuje le po ustvarjanju presežka, ampak tudi po njegovi ponovni naložbi, kar omogoča stalno rast produkcije in pospešen razvoj proizvodjalnih sil.

---

<sup>13</sup> V Sociologija, 1994: 341-342; v Flere, 2000: 73, 238; v Andolšek, 1996: 57

b) Blago ne postanejo le produkti, ampak tudi delovna sila, ki se na trgu prodaja in kupuje za mezo<sup>14</sup>.

**Max Weber** je kot ključni vidik zahodnoevropske modernizacije izpostavil racionalizacijo, kar pomeni delovanje na osnovi znanja z jasno zavestjo o ciljih in ustreznih sredstvih za doseganje le teh. Znanje izpodriva religijo in intelektualizira ter demistificira svet. Racionalizacija vključuje razširitev nadzora nad naravnimi in družbenimi procesi, pomeni pa tudi depersonalizacijo družbenih odnosov. Na tej osnovi je razvil zapleteno klasifikacijo zgodovinskih tipov družb, za katero je značilno ločevanje predmodernih (dominacija tradicije, magičnosti in mističnosti) od modernih družb. V slednjih za razliko od predmodernih prevladuje smotrno racionalno delovanje, pri katerem so tradicija, običaji, strast, vrednote ..., ki ovirajo povezavo med sredstvi in cilji, odstranjeni. Vse je podrejeno hitremu, ekonomičnemu in znanstvenemu uresničevanju ciljev, predvsem pa poklicni dolžnosti, kar posledično privede do večje učinkovitosti in storilnosti v organizaciji moderne družbe. Vzroke za tako delovanje najde v protestantski etiki dela, ki naj bi odločilno prispevala k oblikovanju moderne družbe v 16. in 17. stoletju v zahodni in severni Evropi ter severni Ameriki.

Weber je bil hkrati prepričan, da v modernih industrijskih družbah birokratske organizacije zavzemajo dominantno mesto in so prevladujoče družbene institucije. Njihova vseobsežnost in univerzalnost izhajata iz procesa racionalizacije oz. prevladujočega delovanja v industrijskih družbah. To vrsto delovanja je povezal s pravno-racionalnim tipom avtoritete, ki se kaže predvsem kot zbir različnih zakonov, pravil in predpisov. S procesom racionalizacije se krepijo tudi procesi birokratizacije modernih družb (specializirane dolžnosti, odgovornost do nadrejenih, hierarhična strukturiranost, discipliniranost, odgovorno delo, nepristranskost, brezobzirnost, strokovnost)<sup>15</sup>.

Če strnemo razloge za modernizacijo in družbene spremembe, nas privedejo do dela kot temeljnega dejavnika družbenega spreminjanja. Ta namreč povzroči povečano produktivnost in delitev dela, s čimer se pojavita specializacija in razvoj različnih tipov družb. Poleg tega lahko povzroči konflikt med proizvajalnimi silami in odnosi, kar se odraža ne le v napredku in

---

<sup>14</sup> V Sociologija, 1994: 343, v Flere, 2000: 240-241.

<sup>15</sup> V Flere, 2000: 239

poblagovljenju tako delovnih sredstev kot delovne sile, ampak tudi v spremembi družbenega sistema. Ključnega pomena je tudi racionalizacija z znanjem in depersonalizacijo odnosov.

### **3.4. Talcot Parsons in teorija družbenega razvoja kot teoretični okvir naloge**

Talcota Parsona, ameriškega sociologa, lahko nedvomno prištevamo med najpomembnejša imena v razvoju socioloških teorij. Njegova teorija je nastala v drugi polovici 20. stoletja, zaradi česar jo umeščamo v kontekst današnjega časa in zato predstavlja teoretsko analizo sodobnosti. Prav to je razlog, da si bomo del njegove teorije, na katero so vplivale misli Durkheima, Marxa in Webra, prisvojili za osnovno teoretično ogrodje naloge. V nadaljevanju bomo opredelili njene ključne segmente: sisteme in podsisteme delovanja, AGIL shemo, procese spreminjanja in družbenega razvoja, modernost, razlike med tradicionalnimi in modernimi družbami in teorijo družbenega razvoja.

**Sistemi in podsistemi delovanja** - Delovanje kot tako ne poteka posamično, ampak se oblikuje v sisteme, ki jih Parsons razume kot splošne pojme in se nanašajo na posebne celote odvisnosti med deli, sestavinami in procesi. V njih se oblikuje posebna urejenost odnosov, hkrati pa se razvije splet odvisnosti in povezanosti z okoljem. Splošen sistem delovanja Parsons razdeli na štiri temeljne relativno neodvisne podsisteme: kulturnega, socialnega<sup>16</sup>, osebostnega in organizem, ki se med seboj prežemajo in so drug drugemu nujno potrebni. Vsakega izmed njih lahko razumemo kot celoto organizacije elementov oziroma kot sistem.

**AGIL shema** - Parsons za vse sisteme ugotavlja štiri temeljne, univerzalne funkcije, ki jih v njegovi teoriji poznamo kot shemo AGIL<sup>17</sup> ali drugače povedano: vsak sistem mora, če se hoče obdržati in razvijati, rešiti štiri vrste problemov oziroma opraviti naslednje funkcije:

*a) adaptacije (Adaptation) – prilagajanje (ekonomija)*

Funkcija adaptacije po Parsonsu rešuje vprašanje prilagoditve sistema spremembam v okolju, kjer se nahajajo redki fizični viri. Družbeni sistemi morajo imeti določen nadzor nad svojim

---

<sup>16</sup> Socialnega sistema pri Parsons ne smemo mešati z družbo, ki predstavlja le njen podsistem. Drugi podsistemi socialnega sistema so poleg družbe še skupnost, organizacija in družina. Družba je glede na ostale poseben podsistem, v kateri je poudarek na večji trajnosti in relativni samozadostnosti, kar jo bistveno loči od drugih socialnih podsistemov. Vendar pa družba sama kot poseben socialni podsistem vključuje še štiri podsisteme: kulturnega, političnega, ekonomskega in socialno skupnost (v Andolšek, 1996: 82-83).

<sup>17</sup> V Andolšek, 1996: 84-85; v Hornik, 1998: 100; v Flere, 2000: 224-226

okoljem, saj morajo članom družbe omogočiti zadovoljevanje osnovnih fizičnih potreb. Institucionalna urejenost teh odnosov se odvija preko gospodarskih organizacij.

*b) doseganja ciljev (Goal attainment) (politika)*

Gre za zadovoljevanje potreb sistema. Vsak sistem si prizadeva omejiti možnosti neskladja med potrebami sistema in okoljem in tako učinkovito doseči svoje cilje. Postopki za postavljanje prednostnih ciljev v družbi kot sistemu in za sprejemanje odločitev v zvezi z njimi, so institucionalizirani v obliki političnega sistema oz. državi kot politični instituciji.

*c) integracije (Integration) – povezovanje (pravo)*

Nanaša se na doseganje legitimnih pravil in norm za reguliranje celotnega sistema in se odraža v pravu. Parsons poudarja, da popolne integracije ni, dosežena integracija pa je vedno nekakšen kompromis med deli. V splošnem sistemu delovanja ima osrednjo integrativno vlogo socialni sistem, v sami družbi pa imajo funkcijo integracije njenih članov norme, ki določajo pravice in dolžnosti, saj predstavljajo okvire interakcije. Pravo in pravosodni sistemi sta tista oblika institucionalizacije, ki omogočata integracijo med deli, saj zakoni urejajo odnose med posamezniki in družbenimi skupinami in s tem zmanjšujejo možnost konfliktov.

*d) latentnega/prikritega vzdrževanja vzorcev (Latent pattern maintenance) (kultura)*

V vsakem sistemu obstajajo težnje po spreminjanju ustaljenih vzorcev. Če bi se to dogajalo nekontrolirano, bi postalo doseganje ciljev vprašljivo, sistem pa bi lahko zato razpadel. Vendar vrednote in ideje v obliki kulture kot obliki kontrole skrbijo za stabilnost vzorcev delovanja. S tem se sistem jasno loči od okolja in si tako zagotovi nepretrgano trajanje. Izvajalske institucije te funkcije so predvsem družina, izobraževalni sistem in religija.

Razvoj družbe torej predpostavlja usklajen potek vseh štirih procesov, zlasti pa je pomembno, da normativni elementi sledijo in podpirajo razvoj diferenciacije. Poudarja pomen posploševanja in univerzalizacije vrednot kot dejavnikov družbenega razvoja.

Vsak sistem ima po Parsonsovem mnenju lastnosti prilagajanja okolju in doseganja ciljev. Pri tem se med deli oblikuje čim večja stopnja povezanosti, v sistemu pa se vzdržujejo stabilni vzorci ravnanja, zaradi česar se ohranja njegova struktura. Naštete univerzalne funkcije izvirajo iz najvišjega cilja vsakega sistema – da teži k samovzdrževanju, samoohranitvi in samoreprodukciji. Zaradi tega ima vsak podsistem posebno vlogo. Shemo AGIL lahko uporabimo tudi pri notranji členitvi posameznih sistemov delovanja. V družbi kot socialnem sistemu delovanja ima ekonomski podsistem funkcijo adaptacije, politični funkcijo doseganja ciljev, pravni funkcijo integracije, kulturni pa funkcijo latentnega vzdrževanja vzorcev.

**Razlaga procesov spreminjanja in družbenega razvoja** - Do sprememb lahko prihaja v okviru sistema, lahko pa se spreminja tudi sistem sam. Parsonsov pogled je evolucionističen, saj trdi, da se družbe v procesu spreminjanja gibljejo od nižjih k višjim oblikam. Sistem je v ravnotežju, kadar so odnosi med podsistemi stabilni oziroma se ne spreminjajo (stanje uglašenosti). Do sprememb prihaja zaradi neuskkljenosti sistema z okoljem in zaradi težnje po prilagoditvi oziroma ponovni vzpostavitvi ravnotežja. Vsaka strukturna sprememba pomeni hkrati tudi spremembo meja sistema oziroma spremembo institucionaliziranih obrazcev normativne kulture, ki določajo meje. Podsisem, ki je glede na medsebojne izmenjave prikrajšan, pritiska na podsystem, ki je preobremenjen oziroma svoje funkcije ne opravlja učinkovito. Nastalo stanje se lahko reši šele z oblikovanjem diferenciranih in specializiranih struktur. Vendar prihaja v sistemih s starimi normativnimi vzorci do odpora, tako da je pogoj za dejanske spremembe izguba njihove legitimnosti in vzpostavitev novih vrednot, ki legitimirajo novi normativni red. Procesi spreminjanja (razvoja) vedno potekajo v smeri od nediferencirane strukture z večjim številom funkcij do diferenciranih s funkcionalno specializiranimi vlogami<sup>18</sup>.

Družbene spremembe na globalnem nivoju razvoja človeške družbe lahko spremljamo kot družbeni razvoj, saj v teku sprememb narašča diferenciranost in se razvija vse večja kompleksnost družbenih sistemov, hkrati pa prihaja do vse višje stopnje posploševanja. Parsons je zagovarjal stališče pluralizacije družbe, ki nastopa kot skupnost, oblikovana na podlagi skupne normativne kulture, ki se mora nenehno prilagajati, če želi ohraniti integriteto in preprečiti razpad sistema (v Andolšek, 1996:91-92).

**Pot v »modernost«** - Po Parsonsu je najpomembnejši evolucijski proces razdvajanje družbenega in kulturnega sistema. Najpomembnejši mejnik moderne družbe je pojav racionalnega prava, ki je presekal vez med cerkvijo in državo in tako omogočil izdvojitev socialne skupnosti (civilna družba) z jasnimi mejami do političnega podsistema. Družba se mora rešiti tudi predpostavke enega samega pogleda na svet, ene božje resnice in ne sme vnaprej privilegirati prednosti določenih pogledov oziroma verovanj. Produkcija smislov mora postati odprta, kar pa omogoča le pravni zakon kot edini pogoj svobode posameznika. Pri tem

---

<sup>18</sup> V zgodovini se je od družinskega sistema osamosvojil ekonomski podsystem, iz sorodstvenega se je izdvojil politični, ki se je osamosvojil od religioznega, od katerega se je odcepilo pravo (v Andolšek, 1996: 91).

ni upošteval neenakomerne razporeditve moči in možnosti formalnega in neformalnega vplivanja<sup>19</sup>.

**Oprelitev razlik med tradicionalnimi in modernimi družbami** - Talcot Parsons ključne razlike<sup>20</sup> med modernimi in tradicionalnimi družbami opredeljuje na osnovi petih »vzorčnih spremeljivk«<sup>21</sup>:

- a) afektivni nasproti afektivno-nevtralnemu odnosu: v tradicionalnih družbah imajo družbeni odnosi afektivno/osebno/emocionalno/face to face komponento. Moderne družbe imajo afektivno-nevtralni odnos – neoseben, posreden in nepristranski;
- b) partikularistični odnosi v tradicionalnih družbah nasproti univerzalnemu odnosom v modernih;
- c) kolektivna orientacija v tradicionalnih družbah nasproti samoorientaciji v modernih;
- d) pripisano v tradicionalnih nasproti pridobljenemu v modernih;
- e) funkcionalna razpršenost v tradicionalnih nasproti funkcionalni specifičnosti v modernih družbah.

**Teorija družbenega razvoja** - Parsons je v svojem pojmovanju družbe podal teorijo družbenega razvoja, v kateri je poudarjal nujnost usklajenosti sprememb v družini in kulturi in periodizacijo, ki naj se nanaša izključno na zahod. Vse kar je izven njegove koncepcije, domneva kot evolucijski neuspeh. Razvoj človeške družbe od enostavne lovsko-nabiralniške družbe do kompleksne nacionalne države mu pomeni povečevanje splošne sposobnosti prilagajanja in s tem večanje nadzora nad okoljem<sup>22</sup>.

Za *primitivno družbo*, ki jo opredeli kot prvo, je značilna visoka homogenost in unifomnost položajev, vedenj in nazorov. V družbi ni specializiranih podsistemov, družbeni položaj je določen z dedovanjem, vedenje pa s partikularnimi pravili. Kot drugo je opredelil *razvito primitivno družbo*, ki jo karakterizira oblikovanje politične oblasti z diferenciranimi posvetnimi in verskimi vrednotami. Na pomenu pridobivajo prizadevanja posameznika po

---

<sup>19</sup> Parsons je »komunistične« sisteme razvrstil na nižje nivoje, ker jim ni uspelo razviti posplošenega normativnega sistema, tržišča in demokratičnih ustanov (v Andolšek, 1996: 92.93).

<sup>20</sup> Po mnenju antropologov življenje v tradicionalnih družbah vodijo religiozne ali mistične predstave o svetu, ne pa sekularne oziroma znanstvene, kot je to značilno za moderne družbe. Le te so v primerjavi s tradicionalnimi egalitarne in ne hierarhične. Poleg tega imajo v primerjavi z agrarnimi tradicionalnimi družbami razvito industrijo s tržnim gospodarstvom. Življenje v tradicionalnih družbah je usmerjeno v lokalno skupnost, ne pa v razpršeno množično kulturo, populacija pa je stacionarna in ne mobilna. Tradicionalno družbo označujejo s konsenzom sprejeta verovanja in ne pluralistični mozaik družbene realnosti.

<sup>21</sup> V So Y, 1990: 20-23

<sup>22</sup> V So Y, 1990: 20-23

opravljanju dela, askripcija je še vedno odločilnega pomena. Na tretji stopnji razvoja so *prehodne družbe* z razvito pisavo, ki omogoča učinkovitejšo komunikacijo, tudi na daljavo. Na podlagi univerzalističnih kriterijev se oblikuje slojevitost, vrednote postanejo posplošene in legitimirane na posveten način. Kot zadnjo opredeli *moderno družbo*, za katero je značilna popolna diferenciacija gospodarstva, kulture, politike in drugih družbenih podsistemov. Posebno vlogo ima gospodarstvo, kjer je splošno sredstvo menjave denar. Neodvisnost pridobi tudi pravosodni sistem, ki opravlja funkcijo zanesljivega odpravljanja sporov in spopadov v družbi. Tudi drugod se uveljavlja birokratska organizacija kot model učinkovite, nepristranske organizacije. Slojevitost je univerzalna in je osnova neodvisnega dedovanja. Posameznik doseže svoj položaj s pridobitvijo in opravljanjem poklica, kjer prideta do izraza univerzalizem in altruizem<sup>23</sup>.

Z razvojem družb so se razvili tudi sistemi, vsak z enakimi funkcijami, ki morajo biti usklajene, če hočemo, da sistem preživi. Parsons je nadgradil tako Durkheimovo, Marxovo kot Webrovo teorijo, saj je kot temelje delovanja sistema postavil institucionalizirane oblike gospodarstva, politike, prava in kulture. V primeru neskladij med njimi, oziroma neskladij med funkcijami prilagajanja, doseganja ciljev, integracije in vzdrževanja vzorcev prihaja v družbi do sprememb, ki se jim mora kot prva prilagoditi normativna kultura oziroma vrednote, šele nato vse ostale funkcije delovanja.

V drugem delu naloge bomo več poudarka namenili praktičnim izkušnjam in razmeram v nerazvitih državah, za katere bomo uporabljali tudi izraz dežele »*tretjega*« sveta. Videli bomo, da merila (ne)razvitosti postavljajo narodi Zahodne Evrope in Severne Amerike.

---

<sup>23</sup> V Flere, 2000: 241-242

## 4. SITUACIJSKA ANALIZA (NE)RAZVITIH DRŽAV

Narodi zahodne Evrope so zaradi kolonizacije in tehnoloških prednosti od poznega 15. stoletja naprej postavljali merila za gospodarski in družbeni razvoj, po katerem so začeli stremeti drugi narodi. Po zahodnoevropskih in od poznega 19. stoletja naprej tudi severnoameriških dosežkih so začeli meriti uspeh drugih držav in jih uvrščati kot nerazvite, v razvoju ali razvite (Haywood, 1997: 87).

Ideja napredka je ponovno zaživela po drugi svetovni vojni, ko sta napredek in razvoj postala aktualna tudi za »tretji« svet<sup>24</sup>. V zvezi z njim se je v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja izoblikovala teorija modernizacije, ki se je med drugim ukvarjala s vprašanjem, kateri so vzvodi in mehanizmi pospešene industrializacije in s tem, kako vključiti »tretji« svet v svetovno ekonomijo.

### 4.1. Teorija modernizacije tretjega sveta

Šola modernizacije je nastala kot posledica nekaterih zgodovinskih dejstev po 2. svetovni vojni<sup>26</sup>. ZDA so postale svetovna velesila in so prevzele odgovornost za dogodke po svetu, ostale države Zahoda, kot so VB, Francija in Nemčija pa so nekoliko oslabele. SZ je razširila svoj vpliv na Vzhodno Evropo, Kitajsko, Korejo in Azijo, kar je pomenilo širjenje komunističnega gibanja. V Aziji, Afriki in Latinski Ameriki je prišlo do dezintegracije Evropskega kolonialnega imperija, kjer so nastale številne nove države v »tretjem svetu«. Te so iskale model razvoja za promocijo svojega gospodarstva in politične neodvisnosti. V tem zgodovinskem kontekstu so ameriške politične elite spodbujale svoje znanstvenike, da proučujejo države »tretjega sveta«, z namenom promovirati ekonomski razvoj in politično stabilnost v »tretjem svetu«, da se novonastale države ne bi pridružile Sovjetskemu komunističnemu bloku.

---

<sup>24</sup> V tradicionalnih družbah je prevladoval primarni sektor, v manjšem obsegu tudi obrt in trgovina. Produkcija je temeljila na uporabi preprostih ročnih delovnih sredstev in človeški delovni sili, potekala pa je v okviru manjših skupnosti. Namenjena je bila zadovoljevanju lokalnih potreb, prevladovala je naturalna produkcija. Z industrializacijo se težišče produkcije prenese iz primarnega v sekundarni sektor, kjer gre za masovno produkcijo v industrijskih obratih ob uporabi mehanizirane tehnologije in zaposlenih, ki delajo za plačilo. Produkti so namenjeni prodaji na trgu, zaradi česar gre za blagovno-denarno produkcijo. Ob sekundarnem narašča tudi storitveni sektor.

<sup>25</sup> Države, ki so se industrializirale prve in ki danes prednjačijo v gospodarski razvitosti, pogosto opredeljujemo kot »prvi« svet. V »drugi« svet uvrščamo skupino bivših socialističnih držav, v »tretji« pa nekatere azijske, večino afriških in južnoameriških držav, ki so bile nekoč kolonije »prvega« sveta. Mnogi takšni delitvi oporekajo, toda uporabljamo jo za ponazoritev obstoja različnih razvojnih poti (Kunaver, 2000: 261).

<sup>26</sup> Chiot v So Y, 1990: 17-18



Predpostavka teorije modernizacije je bila, da se večina človeških družb lahko modernizira na način kot sta se Zahodna Evropa in Severna Amerika. Čeprav so v razpravah o modernizaciji priznavali raznolikost predmodernih družb, so bili prepričani, da bodo v procesih industrializacije te razlike postopoma izginile. To prepričanje je prišlo najbolj do izraza v teoriji konvergence, ki jo je utemeljil Clark Kerr. Po njegovem mnenju je industrializacija usoda vseh družb in je pot, po kateri morajo vse družbe. Nekatere so velik del te poti že prehodile, druge pa to še čaka. Tudi »tretji« svet se svojih problemov lahko reši edino z industrializacijo. S tem bodo izginila tudi nasprotja med družbami; skupni pogledi in interesi bodo prevladali nad vsem tistim, kar družbo ločuje. Naj omenimo, da je tudi Parsons priznaval le periodizacijo razvoja, ki se nanaša izključno na zahod.

Zaradi različnih kritik je Kerr svoje trditve nekoliko spremenil in trdil, da si postajajo družbe podobne samo z določenih vidikov, kot so načini produkcije, tehnologija, vsakdanje življenje ljudi ..., medtem ko se z nekaterih vidikov razlikujejo: politični sistemi, ideologija, oblike ekonomske organizacije ... Teoretiki modernizacije so tako iskali kazalce modernosti (stopnja industrializacije, urbanizacije, pismenosti, izobraženost prebivalstva, višina narodnega dohodka ...) in ugotavljali, koliko je neka družba že moderna in koliko ji do modernosti še manjka. Pomembno vprašanje je bilo, kateri dejavniki modernizacijo pospešujejo in kateri zavirajo.

Modernizacijo so povzročili kulturni dejavniki, tehnološko-ekonomski dejavniki, preživetje najuspešnejših družb z najrazvitejšo delitvijo dela, največjo koncentracijo znanstvenih dosežkov in superiorno tehnologijo ter lasten razvoj družb. Proces modernizacije poleg industrializacije vsebuje še »grozd« medsebojno povezanih sprememb: preoblikovanje stanovske v razredno družbo z možnostjo družbene in geografske gibljivosti; širjenje pismenosti zaradi uvedbe obveznega šolanja; široke možnosti dostopa do izobraževanja; posamezniki postajajo državljani s civilnimi, političnimi in socialnimi pravicami; politična skupnost postane nacionalna država; urbanizacija – nastajanje mest in gibanje prebivalstva v mesta; proizvodni proces je usmerjen k rasti, kar pripomore k izboljšanju materialnih pogojev življenja; razvije se vera v racionalnost oziroma v moč človeškega razuma; sprejemanje in visoko vrednotenje inovacij in usmeritev v prihodnost; sekularizacija v smislu ločitve cerkve od države; krčenje družinskih funkcij; institucionalizacija predstavniške demokracije in

oblikovanje intervencionistične in birokratske države; odprtost slojev in družbena gibljivost ter demografska tranzicija<sup>27</sup>.

Tako teorija modernizacije kot teorija konvergence znotraj nje sta bili deležni številnih kritik. Izkazalo se je, da ugotovitve ne ustrezajo dejanskim dogajanjem in procesom v svetu in da je zato njihova razlagalna moč nezadostna. Nova kritična spoznanja so bila, da se vse družbe ne modernizirajo na enak način, saj so lahko med njimi pomembne razlike. Tudi načini modernizacije/industrializacije v Zahodni Evropi, ki je vzorčni model, niso potekali na enak način in v enakih okoliščinah. Poleg tega ima vsaka družba svojo lastno razvojno dinamiko, pri čemer je pomembna še »startna osnova«, iz katere se začnejo procesi modernizacije, ta pa je v različnih družbah različna. Pravijo, da elementi tradicionalnosti nujno ne ovirajo modernizacije in dodajajo, da so se nekatere družbe sposobne modernizirati, druge pa ne.

Kot odgovor na nezadostnost teorije modernizacije so se izoblikovali novi pristopi pri raziskovanju modernih in modernizirajočih se družb, med katerimi sta pomembna predvsem dva. Prvi poudarja pomen tradicij različnih družb in s tem različnost procesov modernizacije, drugi pa dinamiko mednarodnega kapitalističnega sistema, ki razume modernizacijo in moderno kot poseben tip civilizacije, ki izvira iz Zahodne Evrope, ne pa kot evolucijski potencial, skupen vsem družbam.

Pomembna razlika med zahodnoevropskimi družbami in večino preostalih delov sveta je v tem, da so v Zahodni Evropi modernizacijo sprožili notranji (endogeni) dejavniki, drugje pa so delovali predvsem zunanji (eksogeni) dejavniki. Ti so se na različne načine povezovali z notranjimi in se z njimi tudi izključevali. Šlo je za prodiranje zunanjih sil v tradicionalne družbe in civilizacije, s čimer je bila prekinjena njihova notranja dinamika spreminjanja. Pristop, ki temelji na omenjenih izhodiščih, je značilen za teorijo odvisnosti, ki pojasnjuje modernizacijo »tretjega« sveta<sup>28</sup>. Več o njenih značilnosti bomo spregovorili v sledečem poglavju.

---

<sup>27</sup> Flere, 2000: 232-233

<sup>28</sup> V Sociologija, 1994: 348 - 350

## 4.2. Teorija odvisnosti ali teorija odvisne modernizacije tretjega sveta

Teorija odvisnosti izhaja iz dejstva, da je kapitalistični način produkcije, ki se je z industrijsko revolucijo najprej uveljavil v Zahodni Evropi, povezal svet v celoto neenakih delov: bogati »sever« in revni »jug« oziroma razviti center in zaostalo periferijo.

Kot smo že pisali, revščina »tretjega« sveta ni njegova izvorna značilnost, pač pa posledica industrializacije (in modernizacije) »prvega« sveta, ki je temeljila na izkoriščanju naravnih bogastev in delovne sile »tretjega« sveta. Vključitev v kolonialni sistem je bila zanj pogubna, kajti srečanje z moderno evropsko civilizacijo je pomenilo prekinitev avtohtonega razvoja in nasilno prilagoditev potrebam in interesom »prvega« sveta.

V »tretjem« svetu torej industrializacije in tehnološkega napredka niso sprožili notranji dejavniki, ampak sta bila rezultat vdora dinamike »prvega« sveta. Zato teoretiki odvisnosti te procese označujejo kot odvisno industrializacijo (modernizacijo), kjer se vsiljen industrijski način produkcije prepleta z že obstoječim, predindustrijskim<sup>29</sup>.

Frank<sup>30</sup> pravi, da je šola modernizacije teoretične osnove in razvojne politike črpala iz zgodovinskih izkušenj evropskih in severno-ameriških narodov. Toda te zahodne teoretične kategorije ne razumejo problemov, s katerimi se soočajo narodi »tretjega« sveta. Ker je temu tako, ponuja »interno« pojasnilo razvoja »tretjega« sveta in ob tem predpostavlja, da je nekaj znotraj držav »tretjega« sveta narobe – tradicionalna kultura, preveč populacije, majhna vlaganja ali pomanjkanje motivacije za dosežke – kar so po njegovem razlogi za zaostajanje in stagnacijo teh držav. Ker pa je šola modernizacije zanemarjala njihovo zgodovino, so predpostavljali, da so te države na zgodnji stopnji razvoja glede na izkušnje Zahodnih držav in zaradi tega morajo biti slednje mentorice njihovega.

Frank dodaja, da države »tretjega« sveta ne bodo mogle slediti Zahodu, ker so države na Zahodu izkusile nekaj, česar države »tretjega« sveta niso – kolonializma. Države »tretjega« sveta so namreč bivše kolonije Zahodnih držav, kar je drastično vplivalo na njihov razvoj, zato »internemu« dodaja še »eksterno« pojasnilo za razvoj »tretjega« sveta. Njihovega ozadja ne moremo pojasniti s fevdalizmom ali tradicionalizmom. Meni, da jih je napačno označevati

---

<sup>29</sup> V Sociologija, 1994: 350

kot »primitivne«, »fevdalne«, ali »tradicionalne«, zato je formuliral koncept »razvoja nerazvitih«. Nerazvitost zanj ni naravno stanje, ampak artefakt, ustvarjen skozi zgodovino kolonialne dominacije v državah »tretjega« sveta.

In kakšne so posledice odvisne industrializacije? Kmetijstvo se je iz samozadostnega spremenilo v monokulturno. Pridelki, ki jih pridelujejo, so namenjeni zahodnemu tržišču in ne domačim potrebam. Prišlo je do svojevrstnega paradoksa, da ljudje proizvajajo za svetovni trg, ne pa tudi za svojo prehrano. Industrializacija<sup>31</sup> po vzoru »prvega« sveta izpodriva avtohtone načine proizvodnje, ki so ljudem omogočili preživetje. To se je dogajalo že v času kolonializma in tudi danes je »tretji« svet očitno zelo primeren za izvoz v »prvem« svetu že zastarelih tehnologij. S tem si ta zagotavlja vlaganja tja, kjer je to v njegovem interesu. »Tretji« svet je prisiljen v izvoz surovin, kajti s končnimi izdelki zaradi v »prvem« svetu večje produktivnosti ne bi bil konkurenčen.

Nekdanje kolonije so kot periferna območja tako vključena v svetovni trg oziroma v zadovoljevanje potreb evropskega gospodarskega sistema in so zato usmerjene v intenzivno proizvodnjo zelo omejenega števila blagovnih vrst, večini v rudarstvu in kmetijskem sektorju, medtem ko morajo ostale vrste blaga uvažati iz evropskih centrov, kjer se je prav na osnovi pridobivanja surovin iz kolonialnih periferij široko razvila predelovalna industrija<sup>32</sup>. Zato so v ekonomskem pogledu povsem odvisne od svetovnih trgov oziroma od gospodarsko razvitejših držav uvoznic in prav to je en izmed razlogov, da se v odnosu med svetovnimi centri in svetovno periferijo uveljavlja izrazito neenakopravna menjava<sup>33</sup>.

Posebno mesto v razmerju svetovni center – svetovna periferija zavzema mednarodna pomoč, ki mnogokrat bolj koristi transnacionalnim gospodarskim družbam kot lokalni vladi ali lokalnemu prebivalstvu. Naslednji problem predstavlja dejstvo, da se zaradi slabo razvitih demokratičnih struktur v državah koristnicah s sredstvi mednarodne pomoči velikokrat okoristijo le vladajoče elite ali samo člani vladajoče družine, velikokrat pa prejeta pomoč uporabljajo za oboroževanje kakor pa v razvojne namene. A tudi s strani razvitih držav poteka

---

<sup>30</sup> V So Y, 1990: 96-97

<sup>31</sup> Z uvajanjem sodobne tehnologije v kmetijstvo in s prehodom na monokulture se je sprostilo veliko delovne sile, ki se nima kje zaposliti. Ljudje odhajajo v mesta, ki se naglo širijo, kar posledično vodi v revščino.

<sup>32</sup> V Zambiji predstavlja baker skorajda edino izvozno dobrino (nad 90 % izvoza); boksit v Jamajki približno 60 % izvoza; podoben delež izvoza obsega v karibskih državah sladkor.

<sup>33</sup> Dokaz so transnacionalne korporacije, ki profit, pridobljen s proizvodnjo v perifernih območjih, prenašajo med delničarje centralnih območij in ga v minimalni obliki reinvestirajo v prvih. Transnacionalne družbe tako po svoje prispevajo k »razvoju nerazvitosti« v perifernih območjih in nemalokrat vplivajo na družbeni in politični ustroj perifernih držav, v katerih delujejo.

mednarodna pomoč v različnih oblikah. Dodeljevanje bolj ali manj ugodnih kreditov povzroča naglo rast obsega zadolženosti manj razvitih držav v odnosu z razvitim svetom in predstavlja zato po eni strani bolj finančno profitno operacijo ali investicijo kakor pa nesebično pomoč, po drugi strani pa gre za težnjo centralnih oblasti po ohranjanju obstoječega stanja na pa za željo po spodbujanju razvoja v periferijah.

Frank je zato postavil model »metropola-satelit«, s katerim pojasni kako delujejo mehanizmi nerazvitosti. Odnos metropola-satelit izvira iz kolonialnega obdobja, ko so kolonialisti zgradili nova mesta v »tretjem« svetu s ciljem ustvarjati ekonomski višek Zahodnim državam. Mesta v nerazvitih državah so tako postala sateliti za Zahodne metropole. Ta odnos ne velja v mednarodnih okvirih, ampak na regionalnih in lokalnih območjih držav »tretjega« sveta. Meni, da je ta ekonomski višek ustvaril nerazvitost v državah »tretjega« sveta, z drugimi besedami: zgodovinski proces, ki proizvaja razvitost Zahodnih metropol na drugi strani generira nerazvitost v satelitih, torej »tretjem« svetu<sup>34</sup>.

### 4.3. Kriteriji določanja (ne)razvitosti

Obstaja veliko kriterijev za ugotavljanje (ne)razvitosti posamezne države. Toda toliko kot je kriterijev, je tudi kritik. Mi bomo navedli kako so se razvijala posamezna merila (ne)razvitosti od prejšnjega stoletja do danes in opredelili ključne. Kot smo že omenili, je merila določil svet, ki danes velja za »razvitega«.

Po tipologiji OZN<sup>35</sup>, ki je upoštevala različne indikatorje družbene razvitosti in na tej osnovi izračunala za vsako državo poseben indeks »humanega razvoja«, dosegajo najvišji indeks razvitosti v sklenjeni obliki države Evrope in Severne Amerike; posamezno še Japonska, Avstralija z Novo Zelandijo in južna Latinska Amerika, vmesno stopnjo razvitosti dosegajo preostale države Latinske Amerike, države severne Afrike in Bližnjega vzhoda, Kitajska in druge države azijsko-oceanskega pasu ter države v južni Afriki. Najmanj razvite ostajajo države centralne Afrike in južne Azije<sup>36</sup>.

---

<sup>34</sup> Kot možne rešitve predlagajo avtonomne načine industrializacije, nekateri celo avtarkijo (izključevanje dežel »tretjega« sveta iz svetovnega ekonomskega sistema). Ob tem predlogu pa je potrebno upoštevati nekatere pomisleke: danes »prvi« svet lažje preživi brez trgovanja s »tretjim«, medtem ko je zaradi podedovane odvisnosti in interesov domačih elit obratna možnost manj verjetna. Kot tretjo možnost predlagajo »přitisk« na razviti svet z visokimi cenami surovin (V Sociologija, 1994: 350-351; v So Y, 1990: 96-97).

<sup>35</sup> Glej prilogi B in D.

<sup>36</sup> Bufon, 2001: 57-81

V 60-ih letih prejšnjega stoletja so v ospredje postavljali družbeno-geografski razvoj, ki ga predstavljamo z višino narodnega dohodka na prebivalca, deležem nepismenih, številom zdravnikov na 1000 prebivalcev itn. V 70-ih in 80-ih letih, prav tako prejšnjega stoletja, se je razširilo pojmovanje razvoja na celoten način gospodarjenja in še posebej na odnos do okolja. Leta 1971 je OZN sestavila seznam 24 držav, ki so jih imenovali manj razvite države. Opremljene so bile na temelju treh kriterijev: bruto družbenega proizvoda na prebivalca (manj kot 100 USD), deleža industrije v BDP (manj kot 10 %) in pismenosti odraslih (manj kot 20 %). Tako je OZN želela ugotoviti, katere države sveta najbolj potrebujejo pomoč. Leta 1981 so bili kriteriji le malo spremenjeni; število najrevnejših držav se je povečalo na 31<sup>37</sup>.

Leta 1990 je OZN uvedla nov način merjenja razvoja, t.i. indeks družbenega razvoja (IDR), ki ima vrednosti od 0 do 1, pri čemer vrednosti bliže 1 kažejo na večji družbeni razvoj. Indeks je sestavljen iz naslednjih kazalcev razvoja<sup>38</sup>: dejanskega dohodka – kaj lahko ljudje v neki državi kupijo z denarjem, ki ga zaslužijo, pismenosti odraslih v kombinaciji s povprečnim številom let šolanja, pričakovane življenjske dobe in dejanskih življenjskih stroškov.

Za ugotavljanje stopnje (ne)razvitosti posameznih držav se najpogosteje uporablja višina BDP in BNP<sup>39</sup> na prebivalca. Tako BDP kot BNP merimo v ameriških dolarjih. Nekateri so zaradi razlogov, navedenih v nadaljevanju, skeptični, da je BDP verodostojen kriterij, saj prikazuje le finančno vrednost. Poleg tega se v večini manj razvitih držav velik del prebivalstva ukvarja s samooskrbnim kmetijstvom, ki ni všteto v BDP. Le ta se izraža v ameriških dolarjih, je odvisen od tečajnih razlik, ne pove ničesar o življenjskem standardu večine prebivalcev in ne pokaže gospodarskih razlik znotraj države, ki obstajajo na več ravneh<sup>40</sup>.

Drugi, pogosto uporabljeni kazalci za ugotavljanje stopnje razvitosti<sup>41</sup> so še dnevna poraba hrane, izražena v kalorijah, demografske poteze (rodnost, smrtnost), zdravstvene možnosti (število postelj v bolnicah ali zdravnikov na 1000 prebivalcev), kmečka delovna sila (delež kmečkega prebivalstva), stopnja pismenosti (delež odraslih, ki znajo brati in pisati) in poraba energije (običajno preračunana na količino premoga na prebivalca).

---

<sup>37</sup> Kunaver, 2000: 265

<sup>38</sup> Hočevar, 2000: 115; Kunaver, 2000: 265

<sup>39</sup> Bruto domači proizvod (BDP) je dodana vrednost vsega blaga ali storitev, ki jo v neki državi ustvarijo v letu dni vse domače in tuje fizične in pravne osebe. Bruto nacionalni proizvod (BNP) pa je dodana vrednost, ustvarjena doma in s transferji iz tujine.

<sup>40</sup> Hočevar, 2000: 114; Kunaver, 2000: 264

<sup>41</sup> Kunaver, 2000: 264; V prilogi D so opredeljeni UNICEFOVI kazalci razvitosti.

Poleg navedenih kriterijev je zelo uporaben podatek o stopnji umrljivosti otrok<sup>42</sup>, mlajših od pet let. Večja umrljivost je namreč posledica bolezni in lakote, torej (ne)razvitosti zdravstva in prehrane. Ker je industrija gospodarska dejavnost, ki zelo močno in hitro preoblikuje sodobni svet, odnose v družbi in zemeljsko površje, je stopnja industrializacije držav zelo primeren kriterij za ugotavljanje (ne)razvitosti.

Najnovejši kriteriji OZN za opredelitev stopnje razvoja držav sodijo v sklop vse bolj uveljavljenega gledanja na razvoj skozi posameznika, pri čemer se govori o kakovosti življenja. Danes se razvitost presoja po možnostih zagotavljanja temeljnih človekovih potreb in po varstvu človekovih pravic, še vedno pa se meri z merili, ki jih postavljata bogata evropska in ameriška družba<sup>43</sup>.

Pri ugotavljanju stopnje razvitost posameznih držav je po mnenju Hočevarjave (2000: 115) treba upoštevati gospodarske, finančne (gospodarske: BDP/prebivalca v USD, izvoz na prebivalca v USD; finančne: letna stopnja inflacije v % in javni dolg – delež v BDP v %), demografske (naravni prirastek, pričakovana življenjska doba), socialne (število zdravnikov na 1000 prebivalcev, delež brezposelnih v %) in okoljske kazalce razvoja (poraba primarne energije na prebivalca (v kg ekvivalentne nafte), emisije CO<sub>2</sub> na prebivalca na leto).

Potem ko smo opredelili kriterije za ugotavljanje (ne)razvitosti družb, se bomo v naslednjem poglavju lotili vprašanja dostopa do informacij in medijev v nerazvitih državah. Glede na to, da so mediji v razvitem svetu pomembni soustvarjalec miselnosti in dejanj, bomo videli, koliko od tega je dostopnega in razvitega v nerazvitih državah.

---

<sup>42</sup> Glej prilogo D

<sup>43</sup> Kunaver, 2000: 262

#### 4.4. Dostop do informacij in medijev v nerazvitih državah

Tehrani<sup>44</sup> vidi razvoj kot »naraščanje učenja in komunikacijskih kapacitet družbe, z namenom, da omogoči svojim članom avtonomno definiranje, pogajanje in reševanje njihovih lastnih problemov«. Kapacitete in priložnosti za komuniciranje so ključne pri vključevanju navadnih ljudi v dialog, ki bi jim pomagal pri njihovem boju za preživetje in sprejemanju odločitev za oblikovanje njihove lastne prihodnosti. Pomanjkanje javnih sredstev informiranja in komuniciranja v državah »tretjega sveta« preprečuje ljudem, da bi sprejemali, distribuirali in si izmenjevali informacije. Posledično jih to ovira pri njihovih možnostih aktivnejše udeležbe pri odločanju v javnem življenju.

Svoboda informiranja in komuniciranje skozi neodvisne javne medije sta torej osnovni komponenti neposrednih in namenskih prizadevanj za razvoj. Ljudje imajo pravico zahtevati sredstva, ki jih potrebujejo za preživetje in aktivno sodelovanje v javnem življenju. Ta pravica jim omogoča, da postanejo kritični uporabniki in ustvarjalci informacij in kulture<sup>45</sup>.

Zaloga in število informacij so tudi eden izmed kriterijev za določanje mesta v hierarhiji svetovne blaginje in moči. Nenehna sposobnost prenavljanja in ustvarjanja velikih zalog informacij je tisto, kar daje neki državi prednost pred drugo<sup>46</sup>. Izmenjava presežka znanja lahko poteka tudi v obliki pomoči nerazvitim državam, kjer je stopnja izobrazbe<sup>47</sup> na nizki razvojni stopnji, kar je med drugim razlog za obstoječe stanje nerazvitosti. Wilkins<sup>48</sup> pravi, da morajo tisti, ki se ukvarjajo s komuniciranjem za razvoj ljudem zagotoviti informacije za kritično razmišljanje, vpogled, odprt dialog in jim tako omogočiti izbiro sprememb v kontekstu družbene, gospodarske in kulturne moči.

Ker v najrevnejših državah na svetu primanjkuje presežka znanja<sup>49</sup> oziroma obstaja resnična potreba po informacijah, se njihovi cilji ne morejo dvigniti nad zahtevo po golem preživetju (kako nahraniti družino, kako jo zaščititi pred vojno in boleznijo ...). Sledi navezava na

---

<sup>44</sup> V Linden, 1999a: 154

<sup>45</sup> Hamelink v Linden, 1999a: 155

<sup>46</sup> Haywood, 1997: 83

<sup>47</sup> Glej prilogo D

<sup>48</sup> V Yin, 2001: 73

<sup>49</sup> Vlade razvitih držav vidijo ključni dejavnik za razvoj človeškega kapitala v nerazvitih državah v izobraževanju. Menijo, da bodo na ta način postali odgovorni državljani in taka delovna sila, ki lahko proizvaja visoko kakovostne konkurenčne proizvode in storitve (Haywood, 1997: 64-65).



Maslowovo<sup>50</sup> teorijo hierarhičnih potreb, po kateri človeka v življenju vodijo hierarhične potrebe, razvrščene od najnižjih do najvišjih: osnovne potrebe, potrebe po varnosti, socialne potrebe, potrebe po samospoštovanju in samoaktualizaciji. Potrebe postajajo vedno zahtevnejše z višanjem na hierarhični lestvici. Z odraščanjem in razvojem postajamo tudi sami zahtevnejši in imamo zato tudi več potreb, kar pa ne drži za nerazvite države, ki se vrtijo v začaranem krogu uresničevanja zgolj osnovnih življenjskih potreb.

Teoretiki ZDA so menili, da lahko modernizacijo in gospodarski razvoj Afrike in drugih nerazvitih držav pospešijo množični mediji. Vendar jim to zaradi tamkajšnjih gospodarskih, političnih in družbenih struktur ni uspelo. Mediji so dosegli le kapitaliste iz večjih mest, večina ruralnega prebivalstva pa zaradi revščine, podhranjenosti, jezikovne in etnične raznolikosti s tiskanim svetom in mediji ni seznanjena. Kljub razvoju ostalih medijev je časopis še vedno najbolj učinkovit medij za širjenje informacij po vsem svetu<sup>51</sup>.

Hachten in drugi (1993: viii-ix) pravijo, da so na medije v Afriki vplivale gospodarska stagnacija, revščina, nepismenost, tradicija in zgodovina. Pri uvajanju množičnih medijev v času kolonializma<sup>52</sup> so imeli namreč glavno vlogo evropski novinarji in založniki, ki jim je bilo namenjeno tudi dnevno časopisje – danes dejavnik, ki ga je težko integrirati v afriško družbo. Tisk v Afriki, ki se je razvil v obdobju kolonializacije, je namreč odigral pomembno vlogo pri mobilizaciji javnega mnenja, organizaciji političnih strank in pri pomoči za politično neodvisnost. Potem, ko so jo afriške države dosegle, nova afriška vlada več ni želela neodvisnih in kritičnih časopisov. Po »razvojni teoriji« oziroma teoriji »tretjega sveta« morajo biti mediji ponavadi v lasti vlade in služiti kot sredstvo vladne propagande za promocijo gospodarskih in družbenih ciljev na državni ravni, za promocijo nadzora rojstev ali spodbujanje otrok k obiskovanju šole<sup>53</sup>.

Najbolj razširjena sodobna tehnologija v ruralni Afriki so prenosni, velikokrat nemi radijski aparati<sup>54</sup>. Nekatere zahodne tehnologije, ki ne zahtevajo predhodne pismenosti (radijski telefoni in satelitska tehnologija), bi lahko pomagale spremeniti komunikacijske in

---

<sup>50</sup> V Dimbleby, 1998: 15-16

<sup>51</sup> Hachten in drugi, 1993: 4-10

<sup>52</sup> Leta 1885 so si evropske velesile Britanija, Francija, Nemčija, Belgija, Portugalska, Italija in Španija v Berlinu razdelile Afriko. Določili so meje, ki še danes medsebojno ločujejo afriške narode. V naslednjem stoletju je bila Afrika deležna 75 let evropske kolonizacije in je šele od leta 1960 politično neodvisna in pod samokontrolo. V času kolonizacije so se v Afriko preselili tudi množični mediji; najprej časopisi in revije, nato radio, film in televizija (Hachten in drugi, 1993: 3).

<sup>53</sup> Biagi, 1992: 25-28

<sup>54</sup> Biagi, 2002: 28

informatijske možnosti razpršenih ruralnih skupnosti v mnogih revnih državah. Strokovnjaki<sup>55</sup> se trudijo, da bi v teh področjih uvedli tudi informacijsko tehnologijo (internet), vendar pa je to zaradi obstoječega osnovnega rudimentarnega telekomunikacijskega sistema praktično nemogoče. Golding<sup>56</sup> pravi, da je v Afriki 3 % vseh svetovnih televizorjev, 2 % od svetovnega časopisja in 6 % od svetovnega števila radijskih sprejemnikov. Connors<sup>57</sup>, ki je poskušal načrtovati napredovanje informacijskega prodiranja v različnih državah, je sestavil zanimiv »kazalec dostopa do informacij«. Za vsako državo je zbral številke o pismenosti, bralstvu časopisov, lastnikih radia, televizije in telefonov na 1000 prebivalcev. Po pričakovanjih so manj razvita gospodarstva daleč pod povprečjem njegovega kazalca 100, npr. Kenija 29, Indija 23, Senegal 22, Mozambik 11 in Centralna Afrika 7.

Če želimo doseči kakršenkoli napredek na področju izobraževanja, zdravstva, kmetijstva in razvoja mora komunikacija potekati skozi javne medije. To zahteva redistribucijo moči na vseh nivojih, kar je v skladu z bolj k ljudem usmerjenim razvojnim pristopom in strategijam, ki omogočajo javno oziroma k uporabnikom usmerjeno informiranje in komuniciranje, temelječe na enakopravnosti komunikacijskih partnerjev. Toda zloraba svobode izražanja in informiranja obstajata in se lahko manifestirata kot kršenje človekovih pravic skozi medije<sup>58</sup>.

Ker sta svoboda izražanja in človekove pravice prvini demokratičnih držav in hkrati kazalca stopnje razvitosti, med drugim tudi pravnega sistema, se bomo v sledečem poglavju posvetili tej tematiki in jo obdelali z vidika razvitejših držav, njihovih interesov in odnosa.

---

<sup>55</sup> Robins, 2002: 237

<sup>56</sup> V Robins, 2002: 246

<sup>57</sup> V Haywood, 1997: 132-133

<sup>58</sup> Linden, 1999: 412

## 4.5. Svoboda izražanja in človekove pravice

Iz intervjuja z misionarjem Ivom Čerčkom (glej prilogo A) je razvidno, da je v nerazvitih državah kršena večina osnovnih človekovih pravic, kar kaže na slab ali še nerazvit pravni sistem. Zanimalo nas je tudi, kakšno stališče imajo do vprašanja svobode izražanja in človekovih pravic razvitejše svetovne države, ki naj bi nastopale kot pomoč nerazvitim. Hkrati se pojavlja vprašanje kršenja po številnih zakonih in deklaracijah sprejetih univerzalnih človekovih pravic.

V zgodovini so se razvile tri generacije človekovih pravic: pravica do svobode, gospodarske in sociokulturne pravice in pravica do solidarnosti oziroma kolektivnosti. Vse si prizadevajo za mir, razvoj, ekološko ravnovesje in komunikacijo. Na afriškem regionalnem pripravljalnem sestanku leta 1993, so postavili naslednje izhodišče: *»Univerzalnost človekovih pravic ni vprašljiva; njihova zaščita in promocija sta dolžnost vseh držav ne glede na njihov politični, gospodarski in kulturni sistem.«* Van Genugten poudarja, da se lahko koncept univerzalnosti med zahodnimi in drugimi kulturami in družbami bistveno razlikuje. Pri tem se opira na formulacijo azijskih držav, ki v svojo opredelitev vključi tudi upoštevanje lokalnih posebnosti: *«Medtem ko so človekove pravice po naravi univerzalne, morajo upoštevati kontekst dinamičnega nastajanja mednarodnih norm in se ob tem zavedati pomembnih nacionalnih in regionalnih posebnosti in različnih zgodovinskih, kulturnih in religioznih ozadij.»* Promocija in zaščita človekovih pravic je zakonska skrb mednarodne skupnosti<sup>59</sup>.

Problem pa nastane, ker so državne avtoritete v mnogih državah *»tretjega sveta«* nenaklonjene priznavanju moči svojim državljanom, pa tudi donatorji<sup>60</sup> nasprotujejo vsem

---

<sup>59</sup> Decembra, leta 1998 je Mary Robinson, visoka komisarka Združenih narodov za človekove pravice, dejala (Linden, 1999: 415):

*»Vse človekove pravice so univerzalne, neodtujljive, medsebojno odvisne in medsebojno povezane. Mednarodna skupnost se mora človekovim pravicam posvečati globalno, na »fair« način, na enakih poudarkih. Naš izziv je vzpostaviti integrirano strategijo za promocijo in realizacijo vseh civilnih, kulturnih, socialnih in političnih pravic, vključno s pravico do razvoja. Življenje vredno življenja vključuje izobraževanje, kulturo in pravico do glasovanja.«*

<sup>60</sup> Resolucija UNGA (v Linden, 1999: 418) Deklaracije za pravico do razvoja iz leta 1986 temelji na *de facto* soglasju z moralno vpletenostjo, vendar ni obvezujoča za 164 članic ZN, ki so glasovale za sprejem te deklaracije. ZDA so glasovale proti, pomembna manjšina enajstih vlad pa se je vzdržala glasovanja, vključno s članicami, ki so zelo aktivne na področju sodelovanja za razvoj: Danska, Finska, tedanja ZR Nemčija, Irska, Izrael, Japonska, Švedska in Velika Britanija. Izrazile so strah, da se bo razvoj v praksi interpretiral kot pravica držav namesto ljudi in kot tak lahko pride v nasprotje z osnovnim pomenom človekovih pravic kot skupnim standardom za vse ljudi vseh držav.

kritikam, saj se zavedajo svojih gospodarskih interesov v teh državah. Čutiti je rivalstvo med željo po mednarodni zaščiti človekovih pravic in mednarodnimi gospodarskimi odnosi<sup>61</sup>.

V Deklaraciji ZN je poudarjeno, da imajo tako posamezniki kot narodi dolžnost sodelovati drug z drugim pri zagotavljanju razvoja in odstranjevanju ovir na tej poti, saj je pravica do razvoja neodtujljiva človekova pravica po kateri imajo vsi posamezniki in ljudje pravico do participacije, prispevanja in do uživanja v ekonomskem, socialnem, kulturnem in političnem razvoju, v katerem so lahko realizirane vse človekove pravice in osnovne svoboščine. Poleg tega človekove pravice do razvoja vključujejo popolno uresničevanje pravic ljudi do samoodločanja, kar vključuje pomembne predpise tako mednarodnih dogovorov o človekovih pravicah kot izvajanja njihovih neodtujljivih pravic do popolne suverenosti nad vsem naravnim bogastvom in viri.

Navedena dejstva so v nerazvitih državah prevečkrat kršena, saj posamezniki velikokrat nimajo možnosti participacije, kaj šele uživanja v ekonomskem, političnem in socialnem razvoju, ki je tema naše naloge. Vprašljivi sta tudi pravici do samoodločanja in popolne suverenosti nad naravnim bogastvom in viri, saj smo že zapisali, da države »pomočnice« v večini primerov vodijo gospodarski interesi in ne toliko altruistična želja po pomoči. Na tem mestu velja izpostaviti kritični vidik Parsonsove AGIL sheme, ki se dotika institucije politike tako v razvitem kot nerazvitem predelu sveta. Izkaže se, da funkcijo doseganja ciljev v tem primeru v razvitem svetu uresničujejo na škodo nerazvitega sveta, kjer je veliko korupcije in v lastno škodo sprejetih političnih odločitev.

Nedavne študije statusa človekovih pravic so pokazale, da so v državah »tretjega sveta« kršene pravice do svobode izražanja in informiranja, svobode druženja in do politične participacije<sup>62</sup>. Lindnova (1999: 421) pravi, da si odgovornost za to delijo vlade »tretjega sveta«, ki zavračajo in kritizirajo človekove pravice, ker se bojijo izgube elitističnih položajev moči, donatorske agencije, ker ne izvajajo sankcij, da bi zaščitile človekove pravice in člani

---

<sup>61</sup> Linden, 1999: 412 – 413

<sup>62</sup> Le 22 % svetovne populacije ima dostop do neodvisnih medijev, več kot pol svetovne populacije pa živi v državah, ki so formalno priznane kot demokratične. 130 milijonov otrok po svetu nima dostopa do osnovne izobrazbe, več kot 275 milijonov otrok nima dostopa do sekundarne izobrazbe, več kot milijarda odraslih je nepismenih, od tega 600 milijonov žensk. Od leta 1960 se je dohodkovni prepad med bogatimi in revnimi državami povečal. Države z najbogatejšimi 20 % svetovne populacije so povečale delež globalnega BDP iz 70,2 na 82,7 %, v državah z najrevnejšimi 20 % svetovne populacije je ta delež padel iz 2,3 na 1,4 %. V zadnjih dveh desetletjih se je skupni zunanji dolg nerazvitih držav multipliciral 13-krat, in sicer iz 90 milijard ameriških dolarjev v letu 1970 na 1350 milijard v letu 1990 (UNDP/HDI, 1995; UNDP/HDI, 1996; UNDP/HDI, 1997 v Linden, 1999: 421).

mednarodne skupnosti tako »tretjega sveta« kot zahoda, za katere se zdi, da ignorirajo ratifikacijo obveznega sporazuma ZN, s katerim bi svobodno in formalno prevzeli odgovornost za zaščito in implementacijo univerzalnih človekovih pravic.

Edina mednarodno obvezujoča pogodba o pravici do razvoja je iz leta 1981, in sicer »*African Charter on Human and People's Rights*« (ibid.), po kateri naj bi imeli vsi ljudje glede na svoje svoboščine in identiteto pravico do ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja in hkrati v enakem uživali skupno dediščino naroda. Po drugi točki naj imajo države dolžnost, individualno ali kolektivno, da zagotovijo izvajanje pravic do razvoja. Ta pravica je po Dunajski deklaraciji iz leta 1993 izražena kot »*univerzalna in neodtujljiva pravica ter integralni del osnovnih človekovih pravic*«<sup>63</sup>.

Ena izmed glavnih ovir pri aktualizaciji svobodno sprejetih ratifikacij človekovih pravic in uresničevanju politik razvoja komuniciranja v državah »tretjega sveta« so obstoječe tradicionalne in karizmatične strukture politične moči. Zato je potrebno razviti načine, v katerih socialni akterji skupaj z uradnimi političnimi odločevalci prispevajo k ustvarjanju politik.<sup>64</sup>

V naslednjem poglavju se bomo posvetili dvema sklopoma komunikoloških teorij o komuniciranju za družbene spremembe. Ugotovili bomo, da je za učinkovito komuniciranje potrebno integrirati vse teorije, o čemer bomo pisali tudi v nadaljevanju.

---

<sup>63</sup> V Linden, 1999: 418

<sup>64</sup> White v Linden, 1999: 427

## 5. TEORIJE KOMUNICIRANJA ZA DRUŽBENE SPREMEMBE, RAZVOJ IN NAPREDEK

Po drugi svetovni vojni so se razvile številne teorije, koncepti in strategije komuniciranja, ki naj bi pripomogli k razvoju, pojasnili vzroke problemov in hkrati predvideli smernice za praktično delovanje. Vse od leta 1950 so se pri komuniciranju za razvoj združile različne empirične in teoretične študije, rezultat tega pa sta bili bogata analitična terminologija in konceptualna zmeda, ker na tem področju ni bilo linearne evolucije, pri kateri bi novi pristopi zamenjali stare. Namesto tega so sočasno uporabljali različne teorije in prakse iz različnih disciplin.

Korenine komuniciranja za razvoj izvirajo iz programov povojne pomoči državam v Latinski Ameriki in Aziji, kjer so si prizadevali za odpravo revščine, nepismenosti, slabega zdravstvenega stanja in za pridobitev ekonomske, politične in družbene infrastrukture. Komuniciranje za razvoj se nanaša na uporabo komunikacijskih strategij in pristopov v državah, ki so bile šele na začetku svojega razvoja. Izhaja iz teorij razvoja in družbenih sprememb, kjer so identificirali glavne probleme povojnega sveta v smislu pomanjkanja razvoja ali napredka, enakovrednega Zahodnim državam. Optimistična pričakovanja, da jim bodo sledili večji deli postkolonialnega sveta, so nastala okrog leta 1950, torej po padcu Evropskega imperija v Afriki in Aziji. Glavno vprašanje je bilo: kako premostiti velike razlike med razvitim in nerazvitim svetom. Inkles in Smith sta leta 1974 (v Waisbord) dejala, da razvoj pomeni proces, zaradi katerega bodo države »tretjega« sveta postale v smislu politične demokracije, rastoče produktivnosti, industrializacije, visoke stopnje pismenosti, daljše življenjske dobe ... podobne razvitim Zahodnim družbam, saj so predpostavljali, da obstaja le ena oblika razvoja, po kateri morajo tudi nerazvite države.

Nedavne definicije kot glavni cilj komuniciranja za razvoj izpostavljajo dvig kakovosti življenja populacije, vključno z dvigom dohodka in dobrobiti, zatiranje družbene nepravilnosti, promoviranje reforme zemljišč, svobode govora in vzpostavitev centrov za zabavo in prosti čas v skupnostih<sup>65</sup>. Trenutni cilj komuniciranja za razvoj je ustvariti

---

<sup>65</sup> Melkote, 1991: 229

enakovredno in participativno družbo. Toda vladni sektor v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki se sooča s pomanjkanjem učinkovitih komunikacij, ki bi privedle do družbenih sprememb<sup>66</sup>.

Razvili sta se dve različni smeri, ki ponujata odgovore na problem nerazvitosti. Prva trdi, da je vzrok nerazvitosti pomanjkanje informacij med populacijo, druga pa pravi, da je resnični problem v neenako porazdeljeni družbeni moči. V naslednjem poglavju se bomo lotili skupnih točk zблиževanja med obema teoretičnim smerema. Ne glede na različne teoretične smeri pa v splošnem komuniciranje za razvoj označuje raziskovanje in intervencije za izboljšanje pogojev življenja med ljudmi, ki se spopadajo z gospodarskimi, družbenimi in političnim problemi v nezahodnem svetu.

## 5.1. Teoretično in empirično zблиževanje teorij

Pomanjkanje širšega konsenza pri definiranju »razvoja<sup>67</sup>« in »komuniciranja« odraža pomanjkanje skupne terminologije na tem področju (Gibson). Druga pomembna lastnost poleg neusklajene terminologije je naraščajoč vpliv teorij in pristopov, ki jih uporabljajo za razvoj zdravstva<sup>68</sup>. Kljub številnim teorijam je opazna tendenca k integraciji modelov in strategij. Ključne skupne točke so:

### a) *potreba po politični volji*

Politična volja je nujno potrebna za ustvarjanje sprememb<sup>69</sup>. Komuniciranje za razvoj se ne bi smelo ukvarjati le s specifičnimi instrumentalnimi rezultati, ampak tudi s procesom, s katerim postanejo skupnosti pooblašene za preoblikovanje svojega okolja. V Panosovem Institutu (2000) pravijo, da je »komuniciranje za razvoj usposablja ljudi, da določijo svoje lastne prioritete, hkrati pa zagotavlja dostop do informacij, moči in kanalov komuniciranja, ki usposablja ljudi, da stojijo za svojimi glasovi in dejanji«.

### b) *Koncepti in strategije »tool-kit«*

Praktiki so spoznali, da so za izboljšanje kakovosti življenja potrebne številne strategije, pri čemer je nujna vzpostavitev konsenza med njimi: različne tehnike so primerne v različnih kontekstih in se ukvarjajo z različnimi problemi. »Tool kit« strategija se uporablja glede na različne diagnoze, saj verjamejo, da so orodja, uporabna za doseganje vedenjskih sprememb

---

<sup>66</sup> UNAIDS v Yun, 2001, 74

<sup>67</sup> Termin smo opredelili v tretjem poglavju.

<sup>68</sup> Naraščajoča centralnost zdravstvenih tematik ni presenetljiva, če upoštevamo, da sta načrtovanje družine in prehranjevanja dominirala od 60-ih let prejšnjega stoletja. Pozornost za HIV/AIDS v 80-ih letih prejšnjega stoletja je prispevala k premoči zdravstva in z njim povezanih pristopov.

odvisna od konteksta, v katerem se izvaja določen program. Vsaka metoda povsod ni enako učinkovita, problem pa je tudi univerzalna uporaba strategij, ki bi bile uspešne v specifičnih kontekstih.

c) *Integracija »top-down« in »bottom-up« pristopov in multimedijske in interpersonalne komunikacije*

Ko se soočamo z različnimi scenariji in izbiramo, je priporočljiva kombinacija »top-down« in »bottom-up« pristopov. Uspešne intervencije kombinirajo medijske kanale in interpersonalno komuniciranje, nekatere študije celo trdijo, da je združevanje obeh osnova za učinkovitost<sup>70</sup>.

d) *Integracija osebnih in okoljskih pristopov*

Komuniciranje za družbene spremembe si prizadeva za integracijo različnih teorij in pristopov<sup>71</sup>. Kjer so tradicionalne intervencije osnovane na modelih vedenjskih sprememb, temelji komuniciranje za družbene spremembe na participativnih pristopih in poudarja dialog kot bistveno sredstvo razvoja. Tega razumejo kot »izboljšanje življenja tistih, ki so politično in gospodarsko marginalizirani« (1998: 15). V nasprotju s konceptom pošiljatelj – sprejemnik, kjer informacije temeljijo na premisah dominantne paradigme, si prizadeva za pomembnost horizontalnega komuniciranja. Poleg tega poudarja vlogo ljudi kot agentov sprememb in potrebo po pogajalskih sposobnostih in partnerstvu. Naslednji prispevek komuniciranja za družbene spremembe je usmerjanje pozornosti na širše komuniciranje z okoljem, ki obkroža ljudi. Poudarja pomembno vlogo politike in strukturnih sprememb pri zagotavljanju novih možnosti za komunikacijske intervencije. Definira tudi natančne indikatorje za merjenje vpliva intervencij.

e) *Odstranitev delitev*

Polje še vedno zaznamuje globok prepad med teorijami vedenjskih sprememb in participativnimi pristopi. Kljub temu, da so delitve zaradi integracije različnih strategij manj opazne, so zelo pomembne. Modeli vedenjskih sprememb so osnovani na premisah, ki ne ustrezajo nerazvitim državam<sup>72</sup>. Potrebno je spremeniti tradicionalno perspektivo, po kateri so »tradicionalne kulture« nazadnjaške in ne ustrezajo razvojnim intervencijam. V lokalnih kulturah namreč ni racionalnega posameznika, o katerem so govorile tradicionalne paradigme. Naslednja pomembna točka razhajanja je, da se modeli vedenjskih sprememb osredotočajo na individualne spremembe, minimizirajo pa težnje po večjih političnih transformacijah, ki bi

---

<sup>69</sup> Hornik, 1988

<sup>70</sup> Flay in Burton, 1990; Hornik, 1989

<sup>71</sup> Rockefeller Foundation, 1999

<sup>72</sup> Stetson in Davis, 1999



vplivale na kvaliteto življenja. Pozornost posvečajo organizacijskim strukturam, ki ovirajo uspešno izvajanje projektov za družbene spremembe<sup>73</sup>.

Pomembno je, kot sta zapisala Stetson in Davis (1999: 2), da se morajo praktiki »zavedati skupnih teženj, ki obstajajo med različnimi pristopi«, z namenom, da izberemo najprimernejše pri načrtovanju in oblikovanju intervencij.

Skupnosti naj bi bile glavni dejavniki komuniciranja za razvoj in izhodišče za nadaljnjo integracijo. Poleg integracije teorij in strategij so pomembne še medijske kampanje, v katerih sodelujejo skupnosti in pri tem upoštevajo okoljske raznolikosti. Šele to je jamstvo za primeren razvoj.

Ugotovili smo torej, da središče komuniciranja ne sme temeljiti le na posameznikovem spreminjanju vedenja, ampak na transformiranju politike in njenih struktur. Politika je namreč tista, ki igra pomembno vlogo pri uvajanju družbenih sprememb v vsaki državi. Pri uporabi komunikacijskih orodij in strategij je potrebno najti konsenz med različnimi orodji in kontekstom, v katerem želimo uvesti spremembe, saj je njihova učinkovitost odvisna prav od tega.

O tem, da sta se razvila dva sklopa teorij komuniciranja za razvoj, smo že pisali na eni izmed predhodnih strani, naslednje pa so namenjene njihovim tezam. Pri tem nismo želeli izpustiti nobene, saj je pomembno obdelati vse vidike, s katerimi so se in se soočajo tako teoretiki kot praktiki na terenu v nerazvitih državah.

---

<sup>73</sup> Wilkins, 1999

## 5.2. Komunikacijska teorija modernizacije

Modeli vedenjskih sprememb so bili dominantna paradigma v komuniciranju za razvoj. Njihova temeljna misel je, da razvojni problemi nastajajo zaradi pomanjkanja znanja in to je ključni razlog za argument, kako pomembno je informirati ljudi, če želimo spremeniti njihovo vedenje.

Med zgodnjimi študijami je prevladovala komunikacijska teorija modernizacije, ki za probleme nerazvitosti krivi kulturne in informacijske primanjkljaje, rešljive ne le z ekonomsko pomočjo, ampak s komunikacijo<sup>74</sup>. Ključne zaviralne dejavnike pri razvoju »tretjega« sveta vidijo v obstoju tradicionalne kulture, ključni vzroki za spremembe v vedenju pa naj bi bile medijske tehnologije, prisvojitve inovacij in kulture Zahodnega sveta, ki velja kot zgled. McLelland in Hagen pravita, da družbeno strukturo določajo posamezniki. Toda posamezniki, ki živijo v tradicionalni družbi z avtoritarnim režimom, imajo nizko samospoštovanje in odpor do inovacij, so diametralno nasprotje modernemu posamezniku, ki ga zanimata tako napredek kot razvoj (v Waisbord).

Lernerjev vzročni model<sup>75</sup> je predlagal institucionalni razvoj, ki vodi do samooskrbne rasti in modernizacije: urbanizacije, pismenosti, širjenja množičnih medijev, večjih prihodkov in politične participacije. Trdil je, da rast v enem izmed teh področij stimulira rast v drugih in da proces vodi družbo v modernizacijo. Družba mora po njegovem razviti empatijo – sposobnost osebe, da si lahko predstavlja pomembne pozitivne spremembe glede na svoj lastni status – z namenom, da gre proti modernosti. Celoten proces pospešujejo množični mediji, ki so agenti in indeksi sprememb. Tudi Parsons je trdil, da spremembe na enem področju sprožajo spremembe na drugem.

Glede na model modernizacije so bile spremembe od tradicionalnih k tranzicijskim do modernih družb zmeraj povezane z enosmernimi spremembami od sistemov ustnega komuniciranja do sistemov množičnega komuniciranja. Po Lernerju je bila razlika med tema dvema sistemoma ta, da tradicionalno medosebno komuniciranje uveljavlja tradicionalne

---

<sup>74</sup> Po teorijah Daniela Lernerja (1958) in Wilbura Schramma (1964) je komunikacija definirana kot prenos informacij. Izpostavljenost množičnim medijem je bil eden izmed dejavnikov (poleg urbanizacije in pismenosti), ki lahko privede do modernega vedenja. Njune analize in priporočila so imeli promedijski, proinovacijski in prepričevalni fokus. S prepričevanjem preko medijev naj bi povečali stopnjo njihove pismenosti in tako pripomogli, da se otresejo tradicionalizma.

<sup>75</sup> V Mowlana, 1997: 190

odnose, medtem ko množično komuniciranje uči novih spretnosti, odnosov in vedenja. Množični mediji so tako »multiplikatorji mobilnosti«, ki imajo sposobnosti komunicirati karakter in možnosti sprememb občinstvu.

Komuniciranje je s tega stališča linearni enosmerni proces, v katerem pošiljatelj skozi medijske kanale pošilja sporočila sprejemnikom. Komuniciranje za razvoj so napačno enačili z množično predstavitvijo medijskih tehnologij, s pomočjo katere naj bi predstavljali modernizacijo in širili prisvajanje množični medijev, kot so časopis, radio, kino in kasneje TV. Mediji so bili torej kanali in pokazatelji modernizacije hkrati, saj so služili kot agenti difuzije moderne kulture, istočasno pa so določali stopnjo modernizacije družbe. Inkles, Lerner in Smith so trdili, da je mogoče modernizacijo meriti in kvantificirati v smislu medijske penetracije, saj so bile številke o poslušanju radia, gledanosti televizije in branosti časopisa sprejete kot pokazatelji modernih odnosov. Raziskovalci so ugotovili, da je bil odnos do modernizacije in razvoja boljši tam, kjer so bili ljudje izpostavljeni množičnim medijem. Na osnovi teh ugotovitev so se vlade in strokovnjaki strinjali, da bodo mediji instrument za prikaz modernih idej, ki lahko pripomorejo k izboljšanju kmetijstva, zdravstva, izobrazbene ravni in politike. Za ključne medije so določili publikacije, plakate in letake<sup>76</sup>.

Komunikacijska teorija modernizacije je razvila več smeri, naša naloga pa je, da jih opredelimo in ugotovimo njihove ključne značilnosti.

**Difuzija inovacij pri komuniciranju za razvoj** - Teorijo difuzije inovacij, kot enega najbolj vplivnih modelov modernizacije, je razvil Everett Rogers (1962, 1983). Ključna premisa teorije je bila, da se difuzija inovacij pri posamezniku dogaja časovno po določenih stopnjah: zavedanje, znanje in interes, odločitev, preizkus in prisvojitve ali zavračanje. Populacijo je razdelil v različne skupine, in sicer glede naklonjenosti do sprejemanja inovacij in dejanskega časa, ko jih resnično prisvojijo. Prva skupina so prisvojitelji, ki kasneje postanejo zgledi oziroma modeli za posnemanje. Zadnjo skupino je imenoval neodločneži, ki po njegovem mnenju predstavljajo večinsko populacijo v deželah »tretjega« sveta. Za Rogersa (1962) je kmečki stan pomenil pomembno psihološko oviro pri prisvajanju inovacij in posledično razvoja. Komuniciranje za razvoj je zanj »proces, v katerem se prenese ideja od vira do sprejemnika z namenom spremeniti njegovo vedenje. Ponavadi hoče vir spremeniti

---

<sup>76</sup> Agunga, 1997

*sprejemnikovo vedenje/znanje o neki ideji, spremeniti ali ustvariti njegov odnos do ideje ali ga prepričati, da sprejme idejo kot del njegovega vsakdanjega vedenja».*

Opredeli tudi termin družbenih sprememb. Pravi, da gre za proces, pri katerem se dogajajo spremembe v strukturi in delovanju družbenega sistema, ki jih lahko sprožijo notranji ali zunanji dejavniki. Razume jih kot proces treh zaporednih stopenj: iznajdbe (proces, po katerem rastejo in se razvijajo nove ideje), difuzije (proces, v katerem nove ideje komuniciramo članom danega družbenega sistema) in posledic (spremembe, ki se zgodijo znotraj družbenega sistema in so rezultat sprejetja ali zavrnitve inovacije). Francoski sociolog Gabriel Torde je v začetku tega stoletja predlagal, da lahko sprejetje novih idej ponazorimo z S krivuljo. Majhno število posameznikov sprejme inovacijo, sledi ji hitra stopnja sprejemanja in nato zmanjševanje, ko jo sprejmejo še zadnji člani sistema.

Vidimo torej, da spremembe v osnovi povzročajo komunikacije, šele nato pride na vrsto difuzija inovacij. Ker ima vsaka skupnost posameznike, na katere se lahko zanese in jim ljudje zaupajo, se komunikatorji zatekajo po pomoč k mnenjskim voditeljem.

**Teorija mnenjskih voditeljev pri komuniciranju za razvoj** - Raziskave komuniciranja in difuzij v ZDA so pokazale, da imajo kanali množičnih medijev zelo pomembno funkcijo informiranja in prenosa znanj, medtem ko so interpersonalni kanali relativno bolj pomembni pri prepričevanju v odločevalskih procesih in pri odločanju o sprejemanju inovacij. Izluščili so dva pomembna koncepta: dvostopenski tok idej množičnega komuniciranja in mnenjske voditelje, kjer na prvi stopnji tok informacij potuje od vira do mnenjskih voditeljev, v drugi pa od mnenjskih voditeljev do sledilcev<sup>77</sup>.

Ta pogled se je združil v teorijo mnenjskih voditeljev, kot sta jo leta 1955 imenovala Katz in Lazarsfeld. V procesu komuniciranja sta ugotovila dve stopnji, po katerih poteka komunikacija: od medijev do mnenjskih voditeljev in od mnenjskih voditeljev do množic, saj se medijsko občinstvo raje zanaša na mnenja članov njihovih socialnih mrež kot pa na sebe ali množične medije. Ugotovila sta, da so za prenos informacij in oblikovanje mnenja bistveni medosebni odnosi. Temu mnenju se pridružuje tudi Hornik (1988), ki pravi, da so medosebne mreže pri prenosu informacij, s pomočjo katerih želijo širiti inovacije za razvoj kmetijstva, še

---

<sup>77</sup> Mowlana, 1997: 193

kako pomembne. Zagovorniki te teorije so se pridružili Lernerju in Schramu, ki sta trdila, da sprememb ne spodbuja ekonomija, temveč komunikacija in kultura. Te teorije so se izkazale kot učinkovite v prizadevanjih za kmetijski razvoj, opismenjevanje, zdravstveno problematiko, načrtovanje družin in prehranjevanje<sup>78</sup>.

Kmalu pa so se začeli zavedati, da je poleg vsega omenjenega potrebno upoštevati tudi družbeno in kulturno okolje. Od leta 1970 je ena izmed najbolj vplivnih teorij na področju komuniciranja za razvoj teorija socialnega marketinga. Razloga za njen pojav sta politično ozračje, ki je zahtevalo osredotočanje na družbene probleme in pojav neprofitnih organizacij, ki so verjele v koristnost marketinga<sup>79</sup>.

**Socialni marketing** - Model socialnega marketinga<sup>80</sup> je združeval tako premise difuzije inovacij kot tudi sprememb vedenja. Koncept temelji na teorijah potrošniškega vedenja, prenesenih na področje komuniciranja za razvoj. Na vrhu teorije je model menjave, po katerem si posamezniki, skupine in organizacije izmenjujejo vire, da bi imeli od tega koristi. Cilj intervencije je zagotoviti prostovoljno menjavo. Socialni marketing se osredotoča na spremembe vedenja in razume komunikacijo kot prepričevanje, za vplivanje na spremembe pa uporablja »top-down« pristop. Prispevek teorije je bil, da so za maksimalno učinkovitost intervencij uporabljali marketinške tehnike, kot sta npr. segmentacija trga in raziskovanje.

Cilj socialnega marketinga je »zmanjšati psihološko, socialno, ekonomsko in praktično razdaljo med potrošnikom in njegovim vedenjem«<sup>81</sup>. Teorije prav tako poudarjajo, da je treba katerikoli produkt (npr. kondom) pozicionirati skladno s kontekstom verovanj skupnosti.

Chapman Walsh in kolegi (1993: 107-108) pravijo, da so se »zgodnje zdravstvene aplikacije socialnega marketinga pojavile kot del mednarodnih razvojnih prizadevanj v 60-ih in 70-ih letih prejšnjega stoletja. Programe, ki so promovirali imunizacijo, načrtovanje družine,

---

<sup>78</sup> Rogers, 1983

<sup>79</sup> Elliott, 1991

<sup>80</sup> Ena od standardnih definicij socialnega marketinga pravi, da gre za »načrt, izvajanje in nadzor programov, narejenih z namenom, da vplivajo na sprejemanje družbenih idej in skrbijo na načrtovanje proizvodov, cen, komuniciranja in tržnega raziskovanja« (Kotler in Zaltman, 1971: 5). Andreasen (1994: 110) ga je definiral kot »prisvajanje tehnik komercialnega marketinga za programe, ki jih načrtujemo zato, da vplivajo na prostovoljno vedenje ciljnega občinstva z namenom, da izboljšajo njihovo osebno blaginjo in blaginjo družbe, ki ji pripadajo«. Drugi ga vidijo kot »aplikacijo menedžerskih in marketinških tehnik pri prosocialnih in neprofitnih programih« (Meyer in Dearing, 1996).

<sup>81</sup> Wallack, 1993: 21

*različne kmetijske reforme in prehranjevalne navade, so uporabljali v številnih državah Afrike, Azije in Južne Amerike v 70-ih letih».*

Kritiki so socialnemu marketingu očitali manipuliranje s populacijo. Trdijo, da model soglaša z utilitarističnim etičnim modelom, ki daje prednost ciljem in ne sredstvom. Tako kot marketing naj bi tudi socialni marketing zavajal in manipuliral ljudi z namenom doseči določeno vedenje<sup>82</sup>. Kot sporen vidijo ta koncept tudi teoretiki participacije, saj socialni marketing gleda na ljudi kot na potrošnike in ne na protagoniste, poleg tega je usmerjen le na posameznike, ne pa na skupine ali organizacije. Vidijo ga tudi kot pristop, katerega namen je prepričati ljudi v določene načine vedenja, ki so ga določile agencije ali vladni načrtovalci. V odločanje o reševanju problemov ne vključujejo skupnosti. Pravijo, da bi morala biti pomoč populaciji pri spreminjanju vedenja osnovana na kritični analizi družbene realnosti<sup>83</sup>.

Značilnosti socialnega marketinga, ki so hkrati njegov prispevek k razvoju teorije komuniciranja za družbene spremembe, so vztrajnost in dolgoročna perspektiva, segmentacija občinstva, določanje ciljnih skupin, spodbujanje motivacije, učenje, podpora vodstva in feedback<sup>84</sup>. Istočasno se je v Mexicu pojavila teorija, ki je za doseganje maksimalne učinkovitosti komuniciranja za razvoj uporabljala elemente zabave in izobraževanja.

**Strategija zabava – izobraževanje pri komuniciranju za razvoj** - Temeljni pristop strategije so telenovele, glasba in radijske oddaje, s katerimi ljudem zagotavljajo informacije o načrtovanju družine, spolnosti, zdravstvu, pismenosti in kmetijskem razvoju pod pogojem, da so raziskane osnovne značilnosti občinstva.

Maksimalno učinkovitost dosega s kombinacijo zabave in izobraževanja. Temelji na socialni učni teoriji Alberta Bandure<sup>85</sup> (1977) in na ideji, da se posamezniki učijo vedenja z opazovanjem vloge slabih ali dobrih modelov, še posebno v množičnih medijih. Imitacija in vpliv sta pričakovana rezultata intervencije. Če namreč posameznik vidi drugega, ki uporablja določene tehnike, s katerimi se uspešno sooča pri reševanju problema in se z njimi istočasno sooča tudi sam, potem bo ta videni vzorec sprejel kot potencialno rešitev. V primeru, da je

---

<sup>82</sup> Baughman, Reddy in Hossain, 1994

<sup>83</sup> Beltran in Diaz-Bordenave, 1976

<sup>84</sup> Chapman Walsh in drugi, 1993

<sup>85</sup> Stopnje so: pozornost, zapomnitev, produkcija in motivacija, ki odgovori na vprašanje, zakaj posamezniki posnemajo družbeno želena vedenja (Bandura 1994, Maibach in Murphy 1995).

med problemom in vedenjem, ki rešuje problem, tudi nagrada ali plačilo, potem se vezi okrepijo. Otroci in odrasli se naučijo odnosov, emocionalnih odzivov in novih stilov iz vseh medijev, posebej iz filmov in televizije<sup>86</sup>.

Model zabava-izobraževanje se nanaša na »namensko načrtovan in izveden proces medijskih sporočil za zabavo in izobraževanje z namenom povečati znanje občinstva o izobraževalnih temah, ustvariti želene odnose in spremeniti njihovo vedenje«<sup>87</sup>. Prizadeva si za družbene spremembe tako na stopnji posameznika kot tudi skupnosti, zanima pa ga predvsem to, kako lahko medije za zabavo, kot so telenovele, pesmi, risanke, stripi, gledališče ... uporabljamo za prenos informacij, ki vplivajo na prosocialno vedenje.

Nekatere študije so zaključile, da so zabavno-izobraževalne strategije uspešne predvsem pri vplivanju na širše občinstvo, saj sprožajo medosebno komunikacijo glede tem in motivirajo posameznike k spreminjanju vedenja<sup>88</sup>. Tovrstni projekti naj bi bili učinkoviti predvsem pri stimuliranju tistih ljudi, ki so za vedenjske spremembe bolj dovzetni in se že nagibajo k drugačnemu vedenju<sup>89</sup>.

Informacijska vsebina popularne glasbe je verjetno najmočnejši sodobni dejavnik kulturnega zloma<sup>90</sup>. V novejšem obdobju smo priča moči popularne glasbe, vprežene v širjenje informacij o resnejših problemih. Koncerte prirejajo za prenašanje sporočil o dobrodelnosti, skrbi za druge in zavzetosti. Tudi televizijski maratoni in televizijske kampanje, povezane z dogodki, so vpregli moč ljudske zabave za zbiranje znatnih vsot denarja za dobrodelne namene. S popularnostjo, sorodno otroškim risankam, potujejo naokoli po svetu tudi televizijske »limonade« in prenašajo informacije o aidsu, ločitvah, splavih, nasilju, brezposelnosti, razkroju družine, homoseksualnosti, izobilju in revščini<sup>91</sup>.

Ko je populacija razpršena in usmerjena v kmetijstvo, kot je to v vaseh v državah v Afriki, Aziji in Južni Ameriki, so odličen medij potujoče predstave s plesalci, pevci, marionetnimi

---

<sup>86</sup> V DeFleur, 1989: 214-217

<sup>87</sup> Singhal in Rogers, 1999: xii

<sup>88</sup> Rogers in drugi, 1999

<sup>89</sup> Freedman 1997, Zimicki in drugi 1994

<sup>90</sup> Buddy Holly je snemal svojo glasbo samo 18 mesecev – in vendar njegove napeve 40 let kasneje še vedno igrajo po vsem svetu. Pesmi Joan Baez, Boba Dylana in Johna Lennona še vedno navdušujejo mlade v državah, kjer je verjetno bil mikrofonski redko razkošje v času, ko so bili ti posnetki narejeni. Lirika, ki so jo proslavili Elvis Presley, Rod Stewart in Rolling Stones, še danes živi v vsakdanjem druženju in pogovorih, in to dlje, kot bi si lahko kdorkoli upali pomisliti.

<sup>91</sup> Haywood, 1997: 167-170

šovi in filmi, ki jih prikazujejo na pokončnih TV ekranih na strehah Land Roverjev. Ti potujoči šovi skušajo vplivati na tamkajšnje šerife, vodje ali starejše, ki so mnenjski voditelji in so v tisti družbi tudi inovatorji in skušajo vplivati na svoje soljudi. Potujoče predstave uporabljajo za predstavljanje tematik, kot so bančništvo, varčevalno gospodarstvo, kontrola rojstev, dobrobit otrok in mnoge druge tematike, od katerih so nekatere komercialne narave, druge načrtuje vlada<sup>92</sup>.

Drugi sklop teorij komuniciranja za razvoj, ki sledi v nadaljevanju, temelji na trditvi o nenenako porazdeljeni družbeni moči in predstavlja kritiko komunikacijskim teorijam modernizacije.

### **5.3. Komunikacijska teorija odvisnosti**

Teorija odvisnosti velja za največjo kritiko modernizacijskih in difuznih teorij. Utemeljitelji marksisti so videli problem razvoja »tretjega« sveta v neenaki porazdelitvi virov, ki je nastala zaradi globalne ekspanzije zahodnega kapitalizma. Trdijo, kot smo navedli že v poglavju o sociološki teoriji odvisnosti, da problemi nerazvitosti ne izhajajo iz dežel »tretjega« sveta, ampak jih določajo zunanji dejavniki in način, kako so jih predhodne kolonije integrirale v svetovno gospodarstvo. Poleg tega niso rezultat pomanjkanja informacij, ampak so vzroki nerazvitosti v neenako porazdeljeni politični, kulturni in gospodarski moči, zaradi katerih ostajajo dežele »tretjega sveta« nerazvite<sup>93</sup>.

Za inovacije, ki so jih promovirali programi za razvoj, so bili dovzetni pripadniki višjih družbenih razredov, ne pa revna populacija iz ruralnih področij. Pri poudarjanju množičnih medijev, ki naj bi imeli glavno vlogo pri predstavljanju inovacij in s tem razvoja, je teorija modernizacije ignorirala teme o lastništvu in nadzoru nad mediji, ki so jih nadzorovali urbani in mogočni interesi. Odnos med medijsko strukturo in vsebino jih ni zanimal. Mediji niso bili zainteresirani nad poudarjanjem socialnih ciljev in pomočjo neprivilegiranemu delu populacije, ampak nad predvajanjem zabavnih in trivialnih informacij. Razvojnim tematikam so namenili le odstotek svojega programa. V regijah, kot je Latinska Amerika, je glavni cilj tamkajšnjih medijev ustvarjanje profita, ne pa družbenih sprememb.

---

<sup>92</sup> Jeffkins, 1993: 131



Rešitev problemov nerazvitosti vidijo teoretiki ne le v informiranju, ampak predvsem v preudarnih političnih odločitvah in v spremembi medijskih struktur, kjer vladajo komercialni principi in tuji interesi. Politika mora po njihovem mnenju predstavljati nacionalne in javne cilje, tako da so mediji v službi ljudi, namesto da so oskrbni sistem kapitalistične ideologije.

Če želimo v procese odločanja vplesti skupnost, moramo omogočiti ljudem dostop do informacij, neodvisnost, pobudo (proaktivnost), vpliv na odločanje, uresničevanje in nadzor nad viri<sup>94</sup>. Omenjeni stavek navaja k za našo nalogo zelo pomembnemu področju obravnave – teoriji participacije, ki je vpeljala teorijo, da moramo pri komuniciranju za razvoj in delovanju skupnosti v nerazvitih državah upoštevati tudi in predvsem kulturni kontekst.

**Teorija participacije pri komuniciranju za razvoj** - Politične dimenzije razvoja so postale v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja pomemben predmet debat v mednarodni skupnosti. Razvojni programi morajo biti osnovani na dolgoročni viziji in dobrem vodstvu, ker pomeni večjo odgovornost vlad, transparentnost pri odločanju in participacijo ljudi v javnih zadevah<sup>95</sup>. Projekti nemreč propadejo, če skupnosti ne sodelujejo. Vertikalni oziroma »*top-down*« pristopi skupnostim ne dajejo potrebnega občutka lastništva nad projekti, zato je razumljivo, da projekti ne bodo trajali dolgo, ker skupnost na novo, še nepoznano odgovornost ni pripravljena. Prav zaradi tega mora biti participacija skupnosti sestavni del že na začetku vsakega procesa<sup>96</sup>. Perezova (2002: 185) meni, da mora biti namen participacije pritegniti ljudi k sodelovanju ne pa sredstvo tujcev, da dosežejo svoje cilje.

Zagovorniki participacije so kritizirali »*top-down*« pristope, ki so jih po usmeritvah tujih strokovnjakov načrtovali in izvajali v kapitalističnih lokalnih elitah v mestih. Lokalni prebivalci v pripravo in načrtovanje razvojnih intervencij tako sploh niso bili vpleteni, saj so le te temeljile na predpostavki, da so lokalni prebivalci pasivni sprejemniki odločitev za

---

<sup>93</sup> Hornik, 1988

<sup>94</sup> Mayo v Roddick, 2002: 197

<sup>95</sup> Linden, 1999: 411

<sup>96</sup> Gumucio-Dagron, 2001

<sup>97</sup> »*Top-down*« pristop prepričevanja implicitno predpostavlja, da je znanje vlad in agencij korektno in da prvotna populacija ni imela znanja ali je imela napačna verovanja. Ker so inovacije prihajale od zunaj, so imele skupnosti občutek, da ne pripadajo njim, ampak vladi, od katere so pričakovali, da bo uredila stvari, ki so šle dotlej narobe. Občutek nepomembnosti ljudi izhaja iz dejstva, da ciljne skupine niso imele izbire dajati predlogov ali vnašati sprememb v intervencije.

razvoj, sprejetih zunaj njihove skupnosti. Namesto prebivalstva, kateremu niso nudili občutka lastništva, so se odločale vlade<sup>98</sup>.

Pri komuniciranju za razvoj je potrebno upoštevati kulturno raznolikost in specifični kontekst, ki pa so ga teoretiki modernizacije ignorirali<sup>99</sup>. Pomanjkanje tovrstnega občutka in participacije domačinov je vzrok za spodrseljaje pri številnih projektih, saj so se strokovnjaki naučili, da razvoj ne pomeni le gradnje cest, napeljave vodovoda ali distribucije elektrike, ampak se je mnogo projektov izjalovilo, ker ljudje niso želeli zamenjati svojih tradicionalnih načinov dela za tuje in nepoznane metode. Projekti modernizacije niso upoštevali pomembnosti lokalnega znanja in interakcije med lokalno kulturo in tujimi idejami. Od ljudi so zahtevali, da stare, ukoreninjene načine zamenjajo na osnovi tujega znanja, ki ni upoštevalo njihove lokalne tradicije<sup>100</sup>.

Teoretiki participacije so menili, da je zato potrebno ponovno definirati komuniciranje za razvoj. Prvi so zagovarjali sistematično uporabo komunikacijskih kanalov in tehnik, s katerimi bi povečali sodelovanje ljudi pri razvoju, informiranje, motiviranje in izobraževanje ruralne populacije. Za druge se mora komuniciranje za razvoj usmerjati na ljudi in ne toliko na medije. To pomeni opuščanje prepričevalne usmeritve in prisvajanje drugačnega razumevanja komuniciranja. Komuniciranje pomeni proces kreiranja in stimuliranja razumevanja in ne prenosa informacij<sup>101</sup>.

Tudi Paul Freire pravi, da ljudi ne smemo prisiliti v sprejemanje novih praks, če se zdijo koristne agencijam in vladam, ampak jih je treba spodbujati k sodelovanju. Razvil je koncept liberalnega izobraževanja, ki razume komunikacijo kot dialog in sodelovanje. Cilj komuniciranja mora biti po njegovem mnenju ozaveščanje in ga je definiral kot svobodni dialog s kulturno identiteto, zaupanjem in predanostjo, imenovan »*dialoška pedagogika*«, katere bistvo je v doseganju sodelovanja. Komuniciranje mora sodelujočim zagotavljati občutek lastništva skozi delitev in rekonstrukcijo izkušenj. Izobraževanje zanj ne pomeni prenosa informacij od tistih, ki »*jih imajo*« do tistih, ki »*jih nimajo*«, od tistih z močjo do tistih brez nje, temveč kreativno odkrivanje sveta. Freire je težave »*tretjega*« sveta videl kot težave v komuniciranju in ne v informiranju, kot so to videle teorije prepričevanja. Meni, da

---

<sup>98</sup> Mody 1991; Servaes 1989; White 1994

<sup>99</sup> Gumucio-Dagron, 2001

<sup>100</sup> McKee, 1992

<sup>101</sup> Agung, 1997

je rešitev v komuniciranju, ki ni omejeno na uporabo zahodnih idej. Yun in drugi (2001: 74-77) so ga v teh prizadevanjih podprli, saj naj bi po njihovem mnenju le strategije, povezane s subkulturo privedle do sprememb vedenja. Poudarjajo segmentacijo občinstva in dialoško namernost, pri čemer mora pošiljatelj sporočil v prvi fazi razumeti prejemnika, ga poslušati in biti poučen, šele nato lahko z njim komunicira. Na oblikovanje sporočil prav tako vpliva kontekst, torej lokalne in kulturne specifičnosti, poleg tega pa moramo vedeti kaj in kako komunicirati. Bhana<sup>102</sup> dodaja, da moramo za uspešno preprečevanje problemov dvigniti zavest ljudi glede njihovih sposobnosti.

Tako Freirov kot participativni modeli so predlagali človeško osrediščen pristop, s katerim bi ovrednotili pomembnost interpersonalnih kanalov komuniciranja pri odločevalskih procesih v skupnosti. Študije, ki so jih izvedli na različnih ruralnih področjih »tretjega« sveta, so ugotovile, da marginalne in nepismene skupine bolj preferirajo face-to-face komuniciranje kot pa množične medije in druge enosmerne vire komuniciranja<sup>103</sup>. Predlagali so usmeritev predvsem na interpersonalne metode komuniciranja z lahkotnimi in sproščenimi dialogi, ne pa nacionalnih medijev in tehnologij. Ker so medije in tehnologijo zaznavali kot tuje lokalnim skupnostim, naj se uporabljajo zgolj kot podpora interpersonalnim metodam.

S Freirovimi »skupinskimi mediji« so mišljeni tisti mediji, ki so sredstva malih skupin, saj lahko s pomočjo sodelovanja v znotrajskupinski interakciji razvijejo kritičen odnos do realnosti, sebe, skupine, skupnosti in družbe. S pomočjo skupinskih medijev so marginalnim skupinam omogočili medsebojno sodelovanje, artikulacijo njihovih misli in čustev v procesu organiziranja skupnosti<sup>104</sup>. Potemtakem je treba promovirati oblike komuniciranja, ki zahtevajo skupinsko intervencijo: radio, pesmi, pripovedovanje zgodb, ljudsko gledališče ... Te omogočajo identifikacijo skupnih problemov in rešitev in pripomorejo k mobilizaciji virov. Odločitve in produkcijske procese naj vodijo člani skupnosti in ne »profesionalci«. In prav to je tista prednost, ki jo ponujajo »mali« mediji: možnost do medijskega dostopa v deželah, kjer so množični mediji ponavadi nadzorovani s strani vlade in urbanih elit.

S tem, ko so zmanjšali pomembnost »drugih« medijev in oblik komuniciranja, so povzdignili komuniciranje za razvoj nad »velike« medije in »stimuliran odziv« in s tem omogočili novo

---

<sup>102</sup> V Yun, 2001: 92

<sup>103</sup> Okunna, 1995

<sup>104</sup> Hamelink, 1990

razumevanje intervencij ter sodelovanje skupnosti. Poleg tega so odstranili profesionalce in teoretike, ki so izgubili centralno vlogo prenašalcev informacij v projektih za razvoj in v središče postavili ljudi, ki so imeli vlogo strokovnjakov z zunanjim znanjem. Prizadevali so si za povečanje znanja domorodcev in jih navduševali za razvoj. Komunikacija je bila horizontalna, diametralno nasprotje vertikalni, v kateri so prevladovali zahodni strokovnjaki. Spodbujala je sodelovanje in stimulirala kritično razmišljanje. Sodelovanje mora biti prisotno na vseh stopnjah razvojnega procesa: odločanju, izvajanju in ovrednotenju projektov, saj bi jim to zagotovilo občutek vpletenosti v življenje skupnosti, jim dajalo občutek lastništva in sposobnosti, ki jih lahko uporabijo v razvojnih projektih<sup>105</sup>. Sodelovanje skupnosti pri razvojnih procesih je eden od glavnih prispevkov participativne teorije<sup>106</sup>.

Servaes (1996: 23) priznava, da *»participacija vedno ne prinaša le kooperacije in konsenza, ampak lahko pomeni konflikt in grožnjo obstoječim strukturam ... Rigidne in splošne strategije za participacijo niso možne in so tudi manj zaželeni«*.

Da bi preprečili nekatere izmed teh problemov, so predlagali izvajanje projektov v skupnostih, kjer agencije že imajo svoje povezave<sup>107</sup>. Te lahko zagotovijo agente, ki so soočeni s skupnostjo in bi pomagali pri ustvarjanju organizacij in mrež za stimuliranje participacije. Terenski delavci bi lahko zagotavljali pomembne povratne informacije o napredku projekta, zbrane s face-to-face kontakti s participanti. Nevarno se je usmerjati le na profesionalce in voditelje, na da bi poskrbeli za vpletenost skupnosti kot celote. Patelova (2002: 125-127) pravi, da je zaželeno začetno raziskovanje znanj ljudi, ki so se jih naučili v svoji preteklosti, saj lahko to znanje služi kot temelj za novo učenje. Toda razvojni posegi, ki zahtevajo sodelovanje ljudi, se soočajo s problemi nove distribucije moči v skupnosti, konflikta znotraj skupnosti zaradi spremenjenih družbenih odnosov in predolgega trajanja projektov.

Spoznali smo torej, da je za uspešno interveniranje potrebno poznati kulturni kontekst naroda, katerega vedenje želimo spremeniti. V ta namen je smiselno angažirati domačine, saj tako ne bodo pasivni sprejemniki informacij, ampak bomo z njimi razvili komunikacijo na horizontalni ravni. Ker se bodo čutili vpletene v dejanja spreminjanja, bodo postali aktivni

---

<sup>105</sup> Kavinya, Alam in Decock, 1994

<sup>106</sup> Bradford in Gwynne 1995, Purdey; Adhikari, Robinson in Cox, 1994

<sup>107</sup> McKee, 1999

udeleženci pri razvoju. Za teorijo participacije je značilno angažiranje domačih strokovnjakov in uporaba interpersonalnih medijev, kar hkrati kaže na neposredno navezavo na teorijo mnenjskih voditeljev.

**Teorija medijskega posredovanja pri komuniciranju za razvoj** - Model se ukvarja s strateško uporabo množičnih medijev z namenom, da bi pospešili družbeno ali javno politično iniciativo<sup>108</sup>. Njen cilj je stimulirati debato in promovirati odgovoren prikaz zdravstvenih tematik. Zahteva mobilizacijo virov in skupin, ki bodo podprle določene teme in politike za spremembo javnega mnenja in odločitev. Temelji na širjenju organiziranih informacij skozi različne interpersonalne in medijske kanale, da si zagotovijo družben in političen sprejem določenih tem.

Teorija zavrača idejo, da so mediji le vir antisocialnih sporočil in zato predlaga, tako kot teorija zabava-izobraževanje, vključevanje družbeno pomembnih tem v zabavne vsebine. Ker so mediji glavni vir informiranja o določenih tematikah, se morajo intervencije osredotočiti na medije (oblikovanje debat). Glavni cilj teorije ni informiranje, ampak vključevanje družbenih tem v zabavne vsebine z namenom vplivati na javne agende. Vsebuje politični in družbeni pristop in verjame v učinkovitost medijev pri spreminjanju odnosov in vedenja, toda le na nivoju družbenega okolja<sup>109</sup>.

Pristop zagovarja stopenjski model intervencij v skupnosti. Razvoj, ki ga želimo v skladu z dobrobitjo skupnosti, dosežemo s promocijo struktur in politik, ki poudarjajo in podpirajo zdrav življenjski stil. Skupnosti pomagamo pri identifikaciji skupnih problemov in ciljev, mobilizaciji virov ter razvijanju in izvajanju strategije za doseg ciljev<sup>110</sup>.

Teorija medijskega posredovanja torej sprejema participativni pristop pri spreminjanju družbenega okolja. Mediji imajo ključno vlogo pri vprašanjih, o katerih je potrebno razpravljati in pritiskati na odločevalce, k čemur sodi tudi oblikovanje koalicij in lobiranje. Teorija predpostavlja, da mediji v večini primerov oblikujejo javne debate in posledično družbene in politične intervencije. Gre predvsem za to, da na skupnost vplivamo na podlagi medijskih reprezentacij realnosti. Mediji torej niso zgolj prenašalci informacij, ampak agenda

---

<sup>108</sup> Wallack in drugi, 1993

<sup>109</sup> Holder in Treno, 1997

<sup>110</sup> Glanz in Rimer, 1995

»setterji« za politične iniciative. Cilj medijskih strategij mora biti širjenje sporočil in ne oglaševanje posameznih organizacij<sup>111</sup>.

**Družbena mobilizacija pri komuniciranju za razvoj** - Termin družbene mobilizacije uporablja UNICEF<sup>112</sup> (1993) za ustvarjanje politične koalicije in dejavnosti v skupnosti<sup>113</sup>. Pomeni proces združevanja in snovanja mednarodnih zavezništov, namenjenih dvigovanju zavedanja in povpraševanja po določenem razvojnem programu, pomoči pri razdeljevanju virov in služb in krepitvi samozavedanja in vzdržljivosti skupnosti. Uspešna mobilizacija mora temeljiti na vzajemnih koristih partnerjev in na decentralizirani strukturi. Bolj kot so partnerji zainteresirani, uspešnejši bo projekt družbene mobilizacije. Partnerji morajo pri tem opustiti svoje lastne interese glede določenih tem, vendar se morajo biti sposobni združiti glede določenega problema. Previdno je treba proučiti tudi skupine, ki bodo sodelovale v partnerstvu: člane vladnih institucij, tržna združenja, prostovoljne organizacije, tradicionalne voditelje<sup>114</sup> ...

Mobilizacija je proces, skozi katerega se člani skupnosti začnejo zavedati problema, ga identificirajo in nato določijo korake za akcijo<sup>115</sup>. Vse skupaj se začne z ugotavljanjem in analizo problema na nivoju skupnosti in se nadaljuje z dejavnostjo po izbranem postopku. Vključuje mnogo strateških zaveznic na vseh stopnjah aktivnosti. Centralnega pomena je proces, skozi katerega posamezniki ali skupnosti izvajajo direktni nadzor na svojim življenjem in okoljem<sup>116</sup>.

Za McKee-ja (1991) je družbena mobilizacija *»lepilo, ki prilepi posredniške aktivnosti na polje načrtovanih in raziskanih programov komunikacijskih aktivnosti«*. Družbeno mobilizacijo definirajo kot *»proces vključevanja in motiviranja zainteresiranih delničarjev (splošna javnost, zdravstveni delavci, politični odločevalci ...), da organizirajo in prevzamejo akcijo za skupne namene«*. Mobilizacija skupnosti se mora osredotočiti na krepitev samozavesti, zaupanja in spoštovanja, povečevanje znanja in usposabljanje članov skupnosti za sodelovanje. Pri tem je pomembno, da pri svojem vedenju postanejo bolj proaktivni. Izvajanje temelji na identifikaciji in kasnejši uporabi vaških komunikacijskih mrež, učenju

---

<sup>111</sup> Wallack, 1989

<sup>112</sup> United Nations International Children's Emergency Fund

<sup>113</sup> Wallack, 1989

<sup>114</sup> Tweneboa-Kodua, Obeng-Quaidoo in Abu, 1991

<sup>115</sup> Thompson in Pertschuck, 1992

<sup>116</sup> Minkler, 1990

poljskih delavcev, lociranju in mobilizaciji mnenjskih voditeljev, aktiviranju ključnih oseb, vzpostavitvi rotirajočih enakovrednih skupinskih debat in zagotavljanju informacij in podpore na sestankih.

O delovanju UNICEFA se bomo podrobneje razpisali v šestem poglavju, v nadaljevanju pa bomo predstavili lastnosti novega komunikatorja.

## 5.4. Novi komunikator

Za načrtovanje družbenih sprememb moramo poleg teorij in strategije, ki nas usmerja proti zastavljenemu cilju, poznati tudi nove tehnologije in procese komuniciranja, a nobeden izmed teh ni učinkovit brez človeškega dejavnika.

Agencije, ki so ukvarjajo z razvojem skupnosti, imajo na terenu ljudi z določenimi znanji in izkušnjami. Odgovornost za njihovo delo, za katerega nekateri nimajo primerne izobrazbe ali izkušenj, prevzamejo strokovnjaki, ki večino svojega časa preživijo na potovanjih med kontinenti, berejo, pripravljajo dokumentacije in poročila, toda pri delu s skupnostmi imajo malo ali celo nič izkušenj. Zaradi tega zamudijo celotno kulturno dimenzijo razvoja skupnosti. To je tudi vzrok, da je profil komunikatorjev v skupnostih zelo pomemben.

Večino razvojnih projektov vodijo tujci in le redko je kdo iz skupnosti, zato je nezadovoljstvo s paternalističnim pristopom zunanjih profesionalcev upravičeno: *»Prišli so, da bi komaj kaj znali. Prišli so, pogledali naokrog in videli česar ni tukaj (indijanec).«* *»Sem so prišli čez noč ne da bi o tem kaj povedali ljudem. Želeli so, da bi mislili, da so nas prišli rešit«*<sup>117</sup>.

Profesionalni strokovnjaki odločajo in manipulirajo namesto da bi pospeševali razvojne procese. Za *»strokovnjake razvoja«* je značilno, da vedno znajo vse najboljše in njihova primarna funkcija je transformacija znanja skupnostim, ki po definiciji *»znajo manj«*. Profesionalci so zato naučeni, da ljudem govorijo kaj naj počnejo in mislijo. Vidijo se kot edine lastnike modrosti razvoja in imajo monopol nad rešitvami. Pri tem podcenjujejo

---

<sup>117</sup> CRIASS v Botes, 2000: 42

kapacitete lokalnih ljudi glede sprejemanja svojih lastnih odločitev. Za načrtovalce razvoja je težko, da bi videli potrebe skupnosti in priložnosti skozi njihove potrebe<sup>118</sup>.

Kdor želi sodelovati pri razvoju<sup>119</sup>, se mora zavedati statusa zunanjega opazovalca in svojega potencialnega vpliva, spoštovati skupnosti, kar se manifestira v znanju, sposobnostih in potencialih, spodbujati razvoj in iniciativo skupnosti, soodločati pri definiranju potreb, zastavljanju ciljev, formuliranju politik in njenem uresničevanju. Prav tako morajo znati komunicirati tako uspehe kot neuspehe, verjeti v vrednote (solidarnost, konformnost, sočutje, spoštovanje, dostojanstvo, kolektivno zavest), poslušati člane skupnosti (predvsem ranljive in marginalizirane), se boriti proti dominaciji katere izmed interesnih skupin, združevati različne interese in poudarjati pomembnost tem.

Tisti, ki se ukvarjajo z razvojem morajo razumeti, da so tujci, ki ne morejo razviti revnih sami po sebi. To pomeni, da morajo razumeti vprašanja, s katerimi se ukvarjajo skupnosti in ji pomagati najti rešitve za probleme, nikoli ne smejo predložiti dokončnih rešitev ali govoriti ljudem kaj naj počnejo, ampak jih le spodbujati in jim pomagati, da o svojih problemih razmišljajo na svoj način. Poleg nasvetov in usmerjanja lahko to storijo s pospeševanjem samoodkrivanja med revnimi, s stimuliranjem njihovih odločitev in dejanj in da se znajo ovrednotiti. V skupnosti morajo biti vpleteni tako dolgo, da ta identificira svoje prave potrebe in se nauči pravih spretnosti in idej, vse dokler se ne prepričajo, da lahko skupnost sama izvaja zastavljene programe<sup>120</sup>.

Novi komunikator je mešanica izkušenj in znanja, ima občutek za delo s skupnostmi in dobro pozna komunikacijska orodja in tehnike. Razume, da je tehnologije le orodje in nič drugega (tehnologija je komunikacijskemu procesu le podpora). Ker se komuniciranje za družbene spremembe ukvarja predvsem s kulturo, mora dobro poznati kulturno identiteto skupnosti, razvoj in družbene spremembe pa so mogoče znotraj procesa horizontalne in spoštljive kulturne menjave. Pri komuniciranju za družbene spremembe je proces pomembnejši od

---

<sup>118</sup> Dudley, 1993: 150; Heymans, 1994: 34; Rowlands, 1995: 105 v Botes, 2000: 43

<sup>119</sup> Obstajata dva tipa profesionalcev v nerazvitih skupnostih, imenovana »Tau« in »Kado« (Botes, 2000: 44):

- a) Tau: participacija skupnosti je sredstvo za dostavo razvojnih produktov čim hitreje in čimbolj učinkovito do skupnosti, ki jih potrebuje; ti so bili izvoljeni ali so prostovoljci.
- b) Kado: participacija skupnosti, kontinuirana komunikacija in dialog sta ključna pri kreiranju primerne okolja za partnersko sodelovanje s skupnostjo in njenimi voditelji; cilji niso nepomembni, pomemben je proces za njihovo doseganje; prakticirajo tudi interaktivni proces odločanja; bolje razumejo duh skupnosti in njenih voditeljev.

<sup>120</sup> Botes, 2000: 53-55



produkta<sup>121</sup> (komuniciranje z ljudmi ali med njimi je lahko pomembnejše od avdio-vizualnih pripomočkov).

V prilogi A navajamo tudi praktično izkušnjo misionarja, ki je tri leta preživel s prebivalci Konga, države v osrednji Afriki.

## 5.5. Načrtovanje in formuliranje politike komuniciranja

Od leta 1970 je UNECSO poudarjal, da so vlade v državah »tretjega sveta« odgovorne za formulacijo informacijskih in komunikacijskih politik, definiranih kot »skupek principov in norm, namenjenih vodenju vedenja komunikacijskega sistema«. Potem je leta 1980 Mac Bridova<sup>122</sup> komisija v svojem poročilu *Many Voices, One World* svetovala, da naj vlade v »tretjem svetu« integrirajo komunikacijsko politiko v nacionalne razvojne programe. Na ta način naj bi povečale neodvisnost populacije in dosegle demokratično družbeno strukturo z uravnovešenimi informacijskimi tokovi<sup>123</sup>.

Hamelink<sup>124</sup> definira politiko komuniciranja »... kot sistematične, organske in specifične sete načel organiziranosti, dejanj, nadzora, ovrednotenja in pregleda z namenom usmerjati družbeno načrtovanje sistemov in družbenih procesov komuniciranja znotraj specifičnega političnega okolja in glede na model ekonomskega in socialnega razvoja.« Hancock (ibid.) pa kot »set norm, standardov in principov, ki usmerjajo komunikacijsko vedenje, še posebej na institucionalnem nivoju in je lahko prekomerno in implicitno izraženo.«

Formulacija politik in načrtovanja v deželah »tretjega sveta« sta nejasni v konceptualizaciji in nacionalni razvojni načrti so bolj predpisujoči kot pa analitični, saj kažejo na razkorak med govoričenjem in realnostjo, nameni in uresničevanjem. Hamelinkovo<sup>125</sup> politično ogrodje, ki predstavlja tako probleme nacionalnih infrastruktur kot te, ki se nanašajo na informacijske vsebine, poudarja sledeče štiri elemente kot bistvene in povezane: definicija funkcij informacijskega ali komunikacijskega sistema (politična participacija, nacionalna integracija,

---

<sup>121</sup> Gumucio-Dagron, 2001

<sup>122</sup> Mac Bridovo poročilo (v Linden, 1999a: 156) pravi, da moramo na »komunikacijo gledati kot na glavni vir razvoja, vodilo, ki zagotavlja resnično politično participacijo pri odločanju, centralno informacijsko osnovo za definiranje političnih možnosti in kot instrument za ustvarjanje zavedanja o nacionalnih prioritetah.«

<sup>123</sup> Linden, 1999a: 153

<sup>124</sup> V Linden, 1999a

<sup>125</sup> V Linden, 1999a: 159

kulturna avtonomija manjšin); viri premoženja (nacionalni viri, prilagodljivi viri tujega izvora, nove uvožene tehnologije); oblikovanje struktur in vsebin nacionalnega informacijskega sistema (nacionalni nadzor, decentralizacija in participacija, odprava nadzora profesionalnih medijskih elit, diahrona metoda izmenjave informacij in njihove vsebine) in nadzor, pomen pravil in mehanizmov po katerih lahko nadzorujemo interno in eksterno delovanje sistema.

Tudi Servaes<sup>126</sup> je zastavil nekatere tipične značilnosti politike nacionalnega komuniciranja in načrtovanja. Predlaga pet povezanih političnih in načrtovalnih komponent, ki jih imenuje vodila za formuliranje politike komuniciranja in načrtovanja za razvoj: razvojna strategija, katere del morata biti tudi politika komuniciranja in načrtovanja; definiranje ciljev in funkcij komunikacijskega sistema; razpoložljivost virov in način njihove uporabe; oblikovanje institucionalnih struktur, organizacije in vsebine komunikacijskih sistemov ter pravila in mehanizmi, po katerih lahko nadzorujemo interno in eksterno delovanje sistema.

Primerjava Hamelinkovih »političnih elementov« in Servaesovih »političnih vodil« kaže naslednje skupne značilnosti: delovanje, vire, institucionalne strukture, vsebino in nadzor. Servaes svoja vodila vpelje v strategijo razvoja, Hamelink pa pojasni, da morajo biti viri in politični cilji povezani z razvojnimi cilji in principi specifičnih držav »tretjega sveta«. To pomeni, da moramo pred katerokoli formulacijo politike komuniciranja analizirati obstoječe družbene strukture in njihove razvojne strategije in se strinjati glede ključnega problema<sup>127</sup>.

Bordenave, Hamelink, Etzioni-Halevy, White in Tehranian<sup>128</sup> podpirajo predlog, da je vloga komuniciranja določena s strukturo družbe, kjer je razvoj le možnost, za katero se družba odloči ob določenem zgodovinskem trenutku. Če je družba stratificirana in ji dominira močna in zatiralna elita, se bo tip medijske organizacije in strategije komuniciranja razlikoval od družbe, ki je odprta za družbene inovacije in kooperacijo vseh ljudi. Dutt-Lahiri in drugi (2002: 147) pravijo, da so za učinkovito izvajanje programov za razvoj potrebni dostop do informacij, primerni programi in zaznavanje problemov.

---

<sup>126</sup> V Linden, 1999a: 160

<sup>127</sup> Linden, 1999a: 160

<sup>128</sup> V Linden, 1999a: 162

Na tem mestu se srečamo s prepletanjem marketinških strategij z reševanjem težav nerazvitih držav. Zahodne družbe gredo pri svojem načrtovanju razvoja čez naslednje politične in načrtovalne procese: raziskava – politika - strateško načrtovanje – operativno načrtovanje – uresničevanje - ovrednotenje<sup>129</sup>. V praksi v mnogih državah »tretjega sveta«, četudi imajo nacionalni razvojni načrt, se zdi, da načrtovanje komuniciranja in operativna aplikacija temeljita na *ad hoc* odločitvah, ki pogosto prehitujejo politične formulacije. Pogosto sta tu samo faza predloga zahodnih donatorskih agencij ali medijev in prenos tehnologije, ki sledi potrditvi ponudbe.

Omenjena dejstva kažejo na neurejen politični in pravni sistem v nerazvitih država, ki posledično zavira natančno formuliranje in izvajanje politik komuniciranja za hitrejši (učinkovit) razvoj.

Cutlip, Center in Broom (1994: 316) vidijo proces reševanja problemov v štirih fazah: raziskovanje, načrtovanje, komuniciranje in ocenjevanje (1994: 316-317). V prvem koraku definirajo problem s tehniko opazovanja okolja, v drugem koraku določijo sredstva in strategijo reševanja problema, v tretjem izvedbo zastavljenega načrta, delovanja in komuniciranja, ter razvoj ustreznih tehnik, v zadnjem koraku pa ovrednotijo rezultate. Podobno je Martsonova formula sestavljena iz štirih faz: raziskave, akcije, komuniciranja in ovrednotenja<sup>130</sup>. Model ocenjevanja učinkovitosti programa, kot ga predpisuje Public Relations Society of America (PRSA) je sestavljen iz kategorij raziskave, načrtovanja, izvedbe in vrednotenja<sup>131</sup>. Grunig s t.i. vedenjsko molekulo<sup>132</sup> te faze razčlenjuje na sledeče segmente: zaznavo problema, konstruiranje možne rešitve, definiranje alternativ, izbiranje najboljše možnosti, potrditev te izbire s preizkusom, izvršitev oziroma izvedba programa ter vrnitev na zaznavo tega, ali je program dosegel želene cilje<sup>133</sup>.

V naslednjem poglavju bomo predstavili študijo primera UNICEFA in razvili njihovo komunikacijsko strategijo na podlagi formulacij politike komuniciranja.

---

<sup>129</sup> Hoogerwerf v Linden, 1999a: 162

<sup>130</sup> Martson v Hunt in Grunig, 1995: 29

<sup>131</sup> PRSA v Hunt in Grunig, 1995: 29

<sup>132</sup> Pojem uporabi za poimenovanje preprostega modela, s katerim opisuje, kako ljudje sprejemajo odločitve. Vedenje definira kot kakršnokoli delovanje (gibanje, aktivnost, akcija), molekula pa predstavlja najosnovnejšo strukturno enoto, ki vsebuje značilnosti večje enote, katere del je.

<sup>133</sup> Hunt in Grunig, 1995: 105

## 6. ŠTUDIJA PRIMERA: UNICEF

**Predstavitev** - UNICEF je nevladna organizacija v industrializiranih državah s sedežem v New Yorku (ZDA), ki si prizadeva za uresničevanje otrokovih pravic. Sestavlja ga 37 nacionalnih odborov v prav toliko državah. Vodi ga 36 članic izvršnega odbora, medvladnega telesa, ki določa politike, sprejema programe in odloča o administrativnih in finančnih načrtih in proračunih. Člani so izvoljeni za triletno obdobje. Sredstva zbira s prodajo voščilnic in izdelkov, sklepa partnerstva in si zagotavlja podporo zasebnega sektorja in drugih organizacij<sup>134</sup>.

**Poslanstvo** UNICEFA je ščititi otrokove pravice, raziskovati njihove osnovne potrebe in si prizadevati za njihovo uresničevanje (ibid, 53).

**Vizija** - Članice ZN so si bodo do leta 2015 prizadevale (Special Session on Children 2002)<sup>135</sup>: izkoreniniti hudo revščino in lakoto, doseči univerzalno primarno izobrazbo, promovirati enakost med spoloma, aktivirati ženske, zmanjšati smrtnost otrok, izboljšati (osnovno) zdravje mater, se boriti proti boleznim, kot so HIV/AIDS, malarija in druge, zagotoviti primerno okolje in razviti globalno partnerstvo za razvoj. Prioritete, ki so si jih zastavile za »svet, primeren za otroke« pa so: promocija zdravega življenja, zagotavljanje kakovostne izobrazbe, zaščita pred zlorabami, izkoriščanjem, nasiljem in borba proti HIV/AIDSU.

**Zbiranje podatkov** - UNICEF je leta 2001 opravil intervjuje s 40 000 otroki iz 72 držav Vzhodne Azije, Pacifika, Evrope, Centralne Azije, Latinske Amerike in Karibov. Podatke so pridobili na podlagi hišnih raziskav, ki omogočajo analizo podatkov, njihovo merjenje in primerjavo s preteklimi analizami. Rezultati obsežne raziskave so popotnica za delo UNICEFA v prihodnje. Na podlagi zbranih podatkov so določili programe, način informiranja, globalne politike in cilje<sup>136</sup>.

---

<sup>134</sup> 2002 UNICEF Annual Report, 26-42

<sup>135</sup> UNICEF, 2002: 11

<sup>136</sup> 2002 UNICEF Annual Report, 24-25

**Analiza stanja**<sup>137</sup> - Velika večina otrok in mladih žensk po svetu ima malo ali celo nič informacij o HIV/AIDSU. Rezultati raziskave so pokazali, da vedo mlade ženske v primerjavi z mladimi moškimi o HIV/AIDSU manj in da je stopnja okuženosti z virusom večja pri ženskah. Kljub dobrim odnosom s starši skoraj polovica vprašanih otrok verjame, da starši njihovih mnenj ne upoštevajo, ko se doma sprejemajo odločitve.

En izmed štirih novorojenih otrok se rodi v revščini, ima slabe zdravstvene razmere, nima možnosti za izobraževanje, živi v nasilju, nevarnostih in diskriminaciji. Revščina pusti trajne fizične in psihične posledice. Skoraj 11 milijonov otrok, starih manj kot 5 let vsako leto umre zaradi bolezni, povezanih z revščino in podhranjenostjo.

Ob rojstvu je neregistriranim otrokom odvzeta identiteta, ime, narodnost, skratka vse kar je potrebno za participacijo v družbi. Leta 2000 je bilo več kot 50 milijonov otrok neregistriranih, 41% že ob rojstvu (Subsaharska Afrika – 71 %, Južna Azija – 56 %, ostale regije v razvijajočem svetu – 16 %). Skoraj 120 milijonov otrok, primernih za obiskovanje osnovne šole, je ne obiskuje, 53 % od tega je deklet. Vsako leto zaradi bolezni, ki jih je možno preprečiti s cepivi, umre milijone otrok, starih do pet let.

Zaradi revščine je več kot 150 milijonov otrok v nerazvitih državah podhranjenih, kar povečuje tveganje smrti in zavira mentalni in fizični razvoj. Od leta 1990 je bilo ubitih čez 2 milijona otrok, 6 milijonov pa jih je bilo v vojnah resno poškodovanih. 180 milijonov otrok med 5. in 17. letom je bilo vključenih v najhujšo obliko otroškega dela (vzhodna, severozahodna in jugozahodna Afrika, južna Azija, severni del Latinske Amerike in Indonezija) . Vsako leto je 1,2 milijona otrok prodanih, 14 milijonov otrok, starih manj kot 15 let pa je izgubilo enega ali oba starša zaradi HIV/AIDSa.

**Cilji in ciljno občinstvo**<sup>138</sup> - Cilji UNICEFA so pritegniti pozornost javnosti, da naj otroci aktivno sodelujejo v družini, šoli, skupnosti in narodnem življenju; spodbujati države, civilne organizacije in zasebni sektor, da promovirajo vpletenost otrok pri odločanju, kar bo posledično vplivalo na njihova življenja; predstaviti primere, kako se življenje otrok, družin in skupnosti spremeni, ko imajo otroci možnost sodelovati v družbenih zadevah; spodbuditi dejanja, ki vključujejo otroke in mlade.

---

<sup>137</sup> UNICEF, 2002: 76-79.

<sup>138</sup> UNICEF, 2002: 3

UNICEF se v svojem komuniciranju osredotoča na starše, skrbnike, družinske člane, mnenjske voditelje in na tiste, ki imajo neposredni vpliv nad izvajanjem praks, ki jih želi uresničiti UNICEF: zdravstveni delavci, učitelji, vladni delavci, religiozni voditelji, voditelji v skupnostih, člani nevladnih organizacij, zaposleni, umetniki, zabavljači<sup>139</sup> ...

**Strategija** - Ko otroci odrastejo, se njihove možnosti za sodelovanje razširijo od zasebne na javno sfero, od lokalnega h globalnemu vplivu, zato je pomembno, da je ena izmed strategij za doseg UNICEFOVIH ciljev participacija otrok.

Otroška participacija<sup>140</sup> (R. Nimijeva predstavitev (*UNICEF Global Lifeskills Workshop in Salvador (Bahia), Brazil, junij, 2002*)<sup>141</sup> poteka v družinah (kompetence družine), skupnostih (sosedska združenja, institucionalni programi, neformalne skupine, kulturne skupine), šolah (študentska združenja, šolski svet, načrti učiteljev), v javnih političnih odločitvah (forumi, posvetovanja o pravicah) in družbi (volitve, mediji).

Participacija vključuje širok izbor aktivnosti, ki se razlikujejo po obliki in stilu: zbiranje informacij, izražanje želje po učenju, izoblikovanje pogledov, izražanje idej, sodelovanje v aktivnostih in procesih, informiranje in svetovanje pri sprejemanju odločitev, podajanje idej, odločanje o procesih, predlogih in projektih, analiziranje situacije, sprejemanje odločitev in medsebojno spoštovanje.

Zakaj participacija?<sup>142</sup> Participacije otrok in odraslih zagotavlja njihovo rast in razvoj. Otrok, ki se aktivno udeležuje v svetu, se bo odzival na izobraževanje in šel v fazo odraslosti z zaupanjem in sposobnostjo, da prispeva k demokratičnemu dialogu doma, v šoli, skupnosti in državi. Ko so otroci vpleteni, lahko spreminjajo svet okrog sebe. Imajo ideje, izkušnje, sposobnost opazovanja, poleg tega pa lahko pripravijo odrasle k razumevanju in dejanjem. Participacija pripravi otroke na prihodnost, je temelj za kohezivnost družbe, kar vpliva tudi na mir v svetu.

---

<sup>139</sup> Facts for Life, 2002: x

<sup>140</sup> Participacijo definiramo kot »proces sprejemanja odločitev, ki vplivajo na življenje posameznika in skupnosti. Je sredstvo s katerim gradimo in merimo stopnjo demokracije.« (Hart, Roger A., *Children's Participation: From tokenism to citizenship*, Innocenti essays, št. 4, UNICEF International Child Development Centre, Florence, Italy, 1992: 5 v UNICEF, 2002: 4).

<sup>141</sup> UNICEF, 2002: 3

<sup>142</sup> UNICEF, 2002: 9-15

**Taktike** - UNICEF zagovarja sprejetje strogih zaščitniških zakonov in politik v državah in jim pomaga pri njihovem uresničevanju, predvsem z izobraževanjem članov skupnosti in političnih odločevalcev s pomočjo terenskih delavcev in mnenjskih voditeljev. Otroke izobražuje in jih uči življenjskih spretnosti, kar je najbolj učinkovito sredstvo proti zlorabam, izkoriščanju, boleznim ... Prav tako nudi psihološka svetovanja, prvo pomoč, šolanje in tako dviguje zavedanje o problemih<sup>143</sup>.

Ključnega pomena za posredovanje informacij ljudem je komunikacija. UNICEF se zavzema za dvosmerno interaktivno komunikacijo, pri kateri gre za izmenjavo idej, znanj in mnenj. Pri tem obstaja veliko dejavnikov, ki vplivajo na uspeh komunikacije: da informacijo slišijo večkrat od različnih virov, da je oseba, ki informacijo posreduje poznana in ji zaupajo, da informacije razumejo, da informacije komuniciramo v poljudnem jeziku in da jih z informiranjem spodbujamo k diskusiji. UNICEF mora svoje komuniciranje prilagajati lokalnim situacijam, kulturi in običajem, zato jih mora pred tem preveriti pri lokalnih avtoritetah.

Za učinkovito komunikacijo je potrebno upoštevati osnovne principe (ne glede na medij): vedeti komu so informacije namenjene, poznati njihove življenjske razmere, jezik, običaje in nivo znanja. Poleg tega moramo uporabljati preprost, razumljiv jezik in se izogibati tehničnim podrobnostim. Poskrbeti je treba, da občinstvo informacije razume, se jim zdi pomembne in da jih zna potem uporabiti v praksi. Da dosežemo ciljno občinstvo, je potrebno izbrati primeren medijski splet: množične medije (radio, TV, časopis, stripi), male medije (plakati, avdio kasete, letaki, brošure, video, diase, majice, priponke ...) in interpersonalne kanale komuniciranja (zdravstveni delavci, religiozni voditelji, voditelji skupnosti, ženske in mladostniške organizacije, učitelji, razvojni delavci in vladni uradniki)<sup>144</sup>.

Ker je vedenje zasnovano na verovanjih in kulturnih vrednotah, je za spreminjanje le tega potrebno mnogo poguma in zaupanja. Ljudje se upirajo spremembam ker stvari ne razumejo, niso motivirani ali nimajo sredstev za reševanje problemov.

**Primer kampanje** - UNICEF in ključni partnerji so si izmislili kampanjo »*Say Yes for Children*«, v kateri lahko ljudje iz vseh koncev sveta izražajo podporo uresničevanju

---

<sup>143</sup> UNICEF Annual Report 2002: 20

<sup>144</sup> Facts for Life, 2000: x-xv

UNICEFOVIH ciljev. Začetna sredstva za kampanjo so prispevali Bill in Melinda Gates Foundation in United Nations Foundation. Kampanja se je začela aprila 2001. Osebe UNICEFA, National Committees for UNICEF, civilna družba, organizacije, partnerji in prostovoljci, vključno s tisoči otrok, so koordinirali zборе in dogodke, se pogovarjali s tisočimi ljudmi, kazali posnetke in delili letake. Otroški televizijski družbi Nickelodeon in Fox Kids sta predvajali promocije »*Say Yes for Children*«, ki so dosegle stotine milijonov gospodinjstev po svetu. Do maja 2002 se je skoraj 100 milijonov ljudi iz 194 držav pridružilo tem prizadevanjem - največji mednarodni kampanji v zgodovini za otrokove pravice in njihovo dobrobit. Prispevki – izobraževanje kot glavna prioriteta – so bili zbrani za predstavitev na srečanju svetovnih voditeljev (ibid.). UNICEF je v akciji »*Say Yes for Children*« sklenil partnerstvo s FIFA, svetovno nogometno organizacijo. Glavni cilj partnerstva med UNICEFOM in FIFA je bila promocija dobrobiti otrok skozi šport, natančneje svetovno prvenstvo v nogometu 2002. FIFA je leta 2001 naznanila, da bo svetovno prvenstvo v nogometu 2002 posvečeno otrokom. Prevzeli so tudi slogan »*Say Yes for Children*«, ki so ga uporabljali pri svoji promociji. Prvenstvo si je ogledalo na milijone gledalcev po vsem svetu. Sponzorji so se strinjali, da slogan uporabljajo v TV spotih, na plakatih in drugih materialih, povezanih s prvenstvom.

**Sredstva** - UNICEF<sup>145</sup> največ sredstev iz svojega proračuna nameni za integriran otroški razvoj (36 %), cepljenje (24 %), izobraževanje deklet (15 %), zaščito otrok (14 %), HIV/AIDS (7 %) in druge aktivnosti 4 %.

**Rezultati** - UNICEF je s svojimi partnerji v letu 2001 dosegel, da je skoraj 100 milijonov ljudi je prispevalo podporo za kampanjo »*Say Yes for Children*«, da je bilo 575 milijonov otrok cepljenih proti otroški paralizi, da se je vpis deklet v šole povečal v 21 državah, da mladi v 71 državah prejemajo podporo za preprečevanje HIV/AIDS, da so otroci in njihove družine v Afganistanu prejeli 14 milijonov USD pomoči, da je okrog 40 000 otrok iz treh kontinentov spregovorilo o ključnih temah na organiziranem UNICEFOVEM mnenjskem glasovanju, da je bilo več kot 8000 otrok vojakov osvobojenih v Sierr Leone in Sudanu in da je kampanja za registracijo rojstev v Bangladešu dosegla milijon otrok<sup>146</sup>.

---

<sup>145</sup> 2002 UNICEF Annual Report, 38

<sup>146</sup> Carol Bellamy, izvršna direktorica UNICEFA v 2002 UNICEF Annual Report, 6



## 7. SKLEP

Pred opisom oz. predstavitvijo naloge »Komuniciranje za družbene spremembe v nerazvitih državah« sem si zastavila štiri hipoteze, ki sem jih skozi nalogo poskušala potrditi.

Hipoteze naloge so bile naslednje:

- a) Glavni akter za uspešno komuniciranje, ki naj bi privedel do družbenih sprememb in glavni dejavnik, ki omogoča integracijo teoretičnih modelov komuniciranja za razvoj, je skupnost. Ta lahko s svojo dejavnostjo zagotovi podporo medijskim strategijam, si prizadeva za okoljske spremembe in pripomore k splošnemu razvoju. Veliko moč pri tem imajo mnenjski voditelji. V primeru nekonsistentne družbene strukture, družba ne more napredovati oziroma se modernizirati.
- b) Tisti, ki si prizadevajo za družbene spremembe v nerazvitih državah morajo poznati kulturo skupnosti in delovati na terenu, pri čemer si morajo zagotoviti tudi sodelovanje skupnosti.
- c) V nerazvitih državah je najbolj učinkovita metoda komuniciranja za doseganje družbenih sprememb interpersonalno komuniciranje.
- d) Zunanja pomoč razvitih držav nerazvitim je le »fasada« za ohranitev obstoječega stanja, zaradi katerega imajo predvsem gospodarske koristi.

**Na podlagi predelanega gradiva na temo komuniciranja za družbene spremembe v nerazvitih državah lahko prvo, drugo in tretjo hipotezo potrdim.**

Skupnost<sup>147</sup> je tisti akter, ki lahko s svojim sodelovanjem pripomore k spremembam za katere si prizadevajo komunikatorji. Glede na to, da je v nerazvitih državah v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki stopnja pismenosti in število medijskih kanalov nizko, se morajo komunikatorji opirati na pomoč skupnosti, s katero morajo sodelovati na interpersonalnem nivoju, ki temelji na medsebojnem zaupanju, poznavanju življenjskih razmer ljudi in predvsem njihove kulture z običaji.

Z analizo opravljenih raziskav v skupnostih so terenski strokovnjaki prišli do ugotovitev, da je za prepričevanje ljudi v sprejemanje novih načinov vedenja in sprememb v miselnosti potrebno predvsem medosebno komuniciranje na nivoju mnenjskih voditeljev, karizmatičnih

---

<sup>147</sup> Člani skupnosti so njeni prebivalci, verski in politični voditelji, mnenjski voditelji in vrači.

članov skupnosti, ki jim ljudje zaupajo. Tako primer delovanja UNICEFA kot misionarja pričata o tem, da se na mnenjske voditelje za pomoč opirajo predvsem iz naslednjih razlogov: ker jih ljudje poznajo in jim zaupajo, ker so verodostojni vir informacij in ker so vpleteni v njihov način življenja.

Kljub svetovnemu političnemu razmerju moči in razvoju številnih teorij o načinu dajanja pomoči najrevnejšim, je le od skupnosti, ki pomoč prejema in zavzetosti terenski delavcev odvisna uspešnost interveniranja. Obstaja veliko strategij, toda bistveno pri vseh je, da zahtevajo sodelovanje skupnosti, ki se mora čutiti samozavestna, samozadostna in koristna, poleg tega pa biti vključena na vseh nivojih dajanja pomoči: analizi situacije, postavljanu ciljev, zbiranju sredstev, uresničevanju pomoči in ovrednotenju rezultatov. V nasprotnem primeru skupnost ne bo čutila potrebe po sodelovanju. Pomoč bo sicer želela, toda učinki bodo le kratkoročni. Študija primera UNICEFA, katerega prioriteta je družbena mobilizacija, kaže, da oblika tovrstne pomoči prinaša rezultate.

Skozi poglavja, kjer sem opredeljevala teorije družbenih sprememb in poglavju, kjer sem analizirala razmere v nerazvitih državah, sem prišla do ugotovitve, da modernizacijo, napredek in družbene spremembe zavira nekonsistentna družbena struktura. Po Parsonsovem mnenju mora biti delovanje sistema namreč usklajeno na vseh njegovih nivojih: kulturnem, socialnem, osebnostnem in pri organizmih. V primeru socialnega sistema, ki ga ne smemo mešati z družbo in je zelo pomemben za našo nalogo, morajo biti vse funkcije, ki jih definira kot AGIL shemo, v ravnovesju. V primeru, da niso, se sistem ne razvija. Skozi nalogo sem prišla do ugotovitve, da družbene spremembe v nerazvitih državah zavira več dejavnikov, ampak če jih prenesemo na Parsonsovo AGIL shemo pomeni, da gospodarski, politični, pravni in kulturni sistem niso v medsebojnem ravnovesju, saj svojih funkcij prilagajanja, doseganja ciljev, integracije in vzdrževanja vzorcev ne opravljajo korektno. Težava nerazvitih držav je namreč v korupciji politične elite, ki ne zagotovi primernega političnega in pravnega sistema za korektno delovanje države. Posledično peša gospodarska moč, saj kljub mednarodni pomoči zaradi političnih interesov in predvsem skorumpirane oblasti nazadujejo. Celoten sistem ljudem ne omogoča izobraževanja, da bi si zagotovili znanje in posledično začeli razvijati znanost, ki bi jim ob zunanji pomoči pomagala iz obstoječega stanja. Hkrati so ujeti v verovanja in običaje, v katere še vedno slepo verjamejo. To pomeni, da se mora v teh predelih izvršiti proces sekularizacije, hkrati pa tudi proces poblagovljenja, kot ga definira Marx. Če sklenem, je vsak izmed teoretikov pravilno navedel razloge za napredek družbe,

možna pa je tudi integracija vseh socioloških in komunikoloških modelov za družbene spremembe, ker prav vsak vnese svoj pogled in izkušnjo.

#### **Četrto hipotezo lahko delno potrdim.**

Dejavnost dajanja pomoči nerazvitim se je razvila po drugi svetovni vojni. ZDA so si takrat prizadevale pomagati tem državam in jih integrirati v dominantni sistem svetovnih držav z enim samim namenom: da se ne bi pridružile državam članicam vzhodnega bloka, ki mu je v času Hladne vojne načelovala bivša SZ. Zato so prispevale veliko finančni sredstev pomoči, v zameno pa zahtevale vračanje gospodarskih prilivov v obliki nafte, rud, kmetijskih izdelkov, ki jih je v nerazvitih državah ogromno ... in poceni delovne sile ter odkupa orožja, s čimer so krepile svojo vojaško industrijo. Zaradi visoke smrtnosti prebivalstva je svoje koristi videla tudi farmacevtska industrija, ki je omogočila, da se je stopnja smrtnosti v nerazvitih državah zmanjšala.

Teoretiki odvisnosti trdijo, da so za stanje nerazvitosti krivi zunaji dejavniki oziroma razviti svet, ki se je vmešal v avtohtoni razvoj, sprva s kolonizacijo, nato s finančno pomočjo in posledično začaranim krogom, ki vodi v še večjo podrejenost in ohranjanje obstoječega stanja. Poleg tega velik del finančne pomoči ne pride v roke pomoči potrebnih, temveč v roke vladajočih. Po pripovedovanju misionarja lahko sklepamo, da je sistem preverjanja - v katere roke je šla pomoč - nezadosten.

Po drugi strani je potrebno poznati geografski položaj, podnebne razmere, prst, miselnost in kulturo prebivalcev v nerazvitih državah. Na tej točki je potrebno poudariti, da se te države zaradi slabih razmer, naštetih zgoraj, nikakor ne morejo razvijati po enaki poti kot so se razvite države zahodnega sveta. S tem argumentom lahko oporekamo teoriji modernizacije, katere glavno izhodišče je, da bodo vse države sledile razvojni poti razvitega Zahoda. Res je, da imajo države dajalke pomoči od tega številne koristi, toda zaradi slabega zdravstvenega stanja, prehrane, nizke stopnje pismenosti, slabih gospodarskih razmer in še česa, nerazvite države pomoč zagotovo potrebujejo, predvsem v obliki izobraževanja, ne le kot kratkoročno pomoč v obliki hrane in zdravstvene oskrbe. Poleg tega morajo spremeniti tudi svojo notranjo strukturo delovanja.

## Zaključne misli

V razvitem predelu sveta, kjer je stopnja pismenosti visoka, prav tako število medijskih kanalov, preko katerih ljudje pridobivajo informacije, je razvoj hiter in kot je zapisal Anthony Giddens: *»Edina gotovost v razvitem svetu naraščajoča negotovost.«* Včasih je bila negotovost posledica naravnih sil, danes je posledica delovanja družbenih sil, za katere smo krivi sami.

Zdi se mi paradoksalno, da s tovrstno *»nesigurnostjo«* želimo *»zavarovati«* prebivalce nerazvitega sveta pred lakoto, boleznimi, slabimi gospodarskimi razmerami in še čim, ko je eden izmed krivcev za obstoječe stanje v nerazvitih državah razviti svet, ki je v času kolonizacije neodgovorno posegel v njihov avtohtoni način življenja, ki ga očitno še danes ne razume in ga poleg tega tudi izkorišča.

Veliko je teorij, ki v prvi vrsti iščejo vzroke za nerazvitost, po drugi strani pa tudi takih, katerih prioriteta je, da jih s pomočjo komuniciranja odpravijo. V nalogi smo opisali številne sociološke in komunikološke teorije komuniciranja za razvoj, na koncu pa zaključili, da le domačini sami lahko prispevajo k svojemu lastnemu razvoju, če bodo razvili konsistentne notranje strukture (gospodarstvo, politika, pravo, kultura). Žal je tako, da zaradi preverjenih zgodovinskih dejstev, političnega razmerja moči, pomanjkanja določenih informacij in komunikacij (temelj razvoja) za to potrebujejo zunanjo spodbudo v obliki finančnih sredstev, zdravstvenega osebja, učiteljev, terenskih delavcev, mnenjskih voditeljev, političnih odločevalcev ...

Na eni strani so krivec za stanje nerazvitosti države kolonizatorke, na drugi pa geografske, podnebne in kulturne razmere, zaradi katerih ostajajo vpeti v tradicionalne vzorce vedenja, ki jih med drugimi razlogi zadržujejo, da se ne povzpnejo na družbeno višjo razvojno stopnjo. Prav zaradi tega jih je potrebno izobraževati, in kot smo ugotovili, je najučinkovitejša metoda medosebna oblika komuniciranja s pomočjo mnenjskih voditeljev in horizontalnim tokom komuniciranja, ki prepreči vladajočim podkupljivim elitam poseganje v vsebine in nadzor. Mediji in kanali komuniciranja, ki jih pozna razviti svet in zaradi katerih se informacije hitro širijo, so jim tuji ali jih je zelo malo. Tudi stopnja pismenosti je zelo nizka.

Skozi nalogo sem ugotavljala med drugim tudi to, kakšni so kazalci, ki dokazujejo razvitost posamezne države. Ugotovila sem, da je med njimi veliko takih, ki ne ustrezajo razmeram in načinu življenja prebivalcev, ki jih je »razviti« svet označil za »nerazvite«, in sicer zato, ker se njihov način življenja delno razlikuje od načina tistih, ki ta merila določajo. Kot »nerazvite« jih vidimo tudi vsi, ki še nikoli nismo stopili na njihovo ozemlje, saj nam jih mediji prikazujejo skozi prizmo subjektivnega videnja, ki morda ne ustreza dejanskemu stanju.

Še paradoks: skozi nalogo sem se ukvarjala s tem, kako komunicirati z nerazvitim svetom, da bi v njem dosegli družbene spremembe, sedaj pa se vse bolj kristalizira dejstvo, da bi morda moralo biti obratno: kako komunicirati z razvitim svetom, da bi dojel realnost stanja v nerazvitem.

## 8. LITERATURA

### A) Knjige:

- Agunga, R.A.** (1997): Developing the Third world. A communication approach. Commack, NY: Nova Science.
- Andolšek, Stane** (1996): Uvod v zgodovino socioloških teorij. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Bandura, A.** (1977): Social learning theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Biagi, Shirley** (1992): Media/Impact: An Introduction to Mass Media. Sacramento: California State University.
- Bradford, B. & Gwynee, M.A.** (1995): Down to earth: Community perspectives on health, development, and the environment. West Hartford, CT: Kumarian press.
- Bufon, Milan** (2001): Osnove politične geografije I. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofska fakultete Univerze v Ljubljani.
- Bufon, Milan** (2001): Osnove politične geografije II. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofska fakultete Univerze v Ljubljani.
- Chapman Walsh, D., Rudd, R.E., Moeykens, B.A. & Moloney, T.W.** (1993): Social marketing for public health, Health affairs.
- Cutlip, Scott M. & Center, Allen H. & Broom, Glen M.** (1952, 1994): Effective Public Relations, seventh Edition. Prentice Hall International, New Jersey.
- DeFleur, Melvin L. in Sandra Ball-Rokeach** (1989): Theories of Mass Communication. New York in London: Longman.
- Diaz-Bordenave, J.** (1977): Communication and rural development. Paris: Unesco.
- Dimbleby, Richard in Graeme Burton** (1998): More than Words an Introduction to Communication. London: Routledge.
- Elliott, B.J.** (1991): A re-examination of the social marketing concept. Sydney: Elliott & Shanahan Research.
- Flere, Sergej** (2000): Sociologija. Maribor: Pravna fakulteta.
- Freire, P.** (1970): Pedagogy of the oppressed. New York: Herder & herder.
- Glanz K. & Rimer B.K.** (1995): Theory at a glance. Washington: National Institute of Health.
- Grunig, James E., Hunt Todd** (1984): Managing Public Relations. Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, Philadelphia.
- Gumucio Dagron, A.** (2001): Making waves: Stories of participatory communication for social change. New York: Rockefeller Foundation.
- Hachten, William in Harva Hachten** (1993): The Growth of Media in the Third World: African Failures, Asian Successes. Ames: Iowa State University Press.
- Hagen, E.** (1962): On the theory of social change. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Hamelink, Cees** (1995): World Communications: Disempowerment & Self empowerment. London: Thirld World Network.
- Haywood, Trevor** (1997): Info – bogataši info – reveži: Dostop in izmenjava v globalni informacijski družbi. Maribor: Inštitut informacijskih znanosti Maribor.
- Hočevar, Marjeta in drugi** (2000): Geografija: Shematski pregledi. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
- Hornik, R. C.** (1988): Development communication: information, agriculture, and nutrition in the Third World. New York: Longman.
- Hunt, Todd & Grunig, James E.** (1995): Tehnike odnosov z javnostmi. DZS, Ljubljana.
- Inkeles A. & Smith D.H.** (1974): Becoming modern. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Jefkins, Frank** (1993): *Planned Press and Public Relations*. London, Glasgow, New York, Tokyo, Melbourne, Madras: Blackie Academic & Professional.
- Katz, E. & Lazarsfeld, P.F.** (1955): *Personal influence: The part played by people in the flow of mass communications*. New York: Free Press.
- Kavinya A., Alam S. & Decock A.** (1994): *Applying DSC methodologies to population issues: A case study in Malawi*. Rome: FAO.
- Kunaver, Jurij in drugi** (2000): *Geografija za srednje šole*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- McClelland, D.** (1961): *The achieving society*. New York: Van Nostrand.
- McKee, Neill** (1999): *Social Mobilization & Social Marketing in Developing Communities: Lessons for Communicators*. Southbound.
- Melkote, S. R.** (1991): *Communication for development in the Third world*. Newbury Park: Sage.
- Mody, B** (1991): *Designing messages for development communication: An audience participation-based approach*. Newbury Park, CA: Sage.
- Moemeka, A.A.** (ur.) (1994): *Communicating for development: A new pan-disciplinary perspective*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Mowlana, Hamid** (1997): *Global Information and World Communication*. London, Thousand Oaks, New Delhy: Sage Publications.
- Melkote, S.R. (1991): *Communication for development in the Third world*. Newbury Park: Sage.
- Rockefeller Foundation** (1999): *Communication for social change: A position paper and conference report*. New York: Rockefeller Foundation.
- Rogers, E.M.** (1962): *Diffusion of innovations*, 1st edition. New York: Free Press.
- Rogers, E.M.** (1983): *Diffusion of innovations*, 3rd edition. New York: Free Press.
- Schramm, Wilbur** (1973): *Men, Messages And Media. A look at human communications*. Harper&Row Publishers, New York.
- Schramm, W.** (1964): *Mass media and national development*. Stanford: Stanford University Press.
- Servaes, J.** (1989): *One world, multiple cultures: a new paradigm on communication for development*. Leuven, Belgium: Acco.
- Shimp, Terence A.** (1997): *Advertising, Promotion and Supplemental Aspects of Integrated Marketing Communications*. 4<sup>th</sup> Edition. The Dryden Press: Harcourt Brace College Publishers, Forth Worth.
- Singhal, A. & Rogers, E.M.** (1999): *Entertainment-education: A communication strategy for social change*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- So Y, Alvin** (1990): *Social Change and Development; Modernization, Dependency, and World-System Theories*. Newbury Park, London, New Delhy: Sage Publications.
- Sociologija** (1994). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- UNICEF** (1993): *We will never go back: Social mobilization in the child survival and development programme in the United Republic of Tanzania*. New York: UNICEF.
- Wallack, L., Dorfman, L., Jernigan, D. & Themba, M.** (1993): *Media advocacy and public health: Power for prevention*. Newbury Park: Sage.
- White, S.A.** (1994): *The concept of participation: transforming rhetoric to reality*. V White, S.A. in drugi *Participatory communication: working for change and development*. New Delhi, India: Sage Publications.

## B) Članki:

- Andreasen, A.R.** (1994): Social marketing: Its definition and domain. *Journal of public policy & marketing*, 13 (1): 108-114.
- Bandura, A.** (1989): Perceived self-efficacy in the exercise of control over AIDS infection. V V.M. Mays, G.W. Albee, & S.S. Schneider (ur.), *Primary prevention of AIDS: Psychological approaches*, 128-141. Newbury Park, CA: Sage.
- Beltrán, L.R.** (1976): Alien premises, objects, and methods in Latin American communication research. V E. M. Rogers (ur.) *Communication and development: Critical perspectives*, 15-42. Beverly Hills: Sage.
- Botes, Lucius in Dingie van Rensburg** (2000): Community participation in development: nine plagues and twelve commandments. *Community Development Journal*. 35 (1): 41-58.
- Buchanan, D.R., Reddy, S. & Hossian Z.** (1994): Social marketing: A critical appraisal, *Health promotion international* 9 (1): 49-57.
- Dutt-Lahiri, Kuntala in Gopa Samanta** (2002): State Initiatives for the empowerment of women of rural communities: experiences from eastern India. *Community Development Journal. An International Forum* 37 (3): 137-156.
- Flay, B.R. & Burton, D.** (1990): Effective mass communication strategies for health campaigns. V C. Atkin & Wallack, L. (ur.), *Mass communication & public health*, 129-145.
- Fox, E.** (N.D.) *Conductismo y Comunicación Social Hacia Dónde Nos Llevó?* Freedman R. (1997): Do family planning programs affect fertility preferences? A literature review, *Studies in family planning* 28 (1), 1-13.
- Hamelink, C.** (1990): Integrated approaches to development communication: A study and training kit, *Journal of development communication* 1 (1): 77-79.
- Holder, H.D. & Treno, A.J.** (1997): Media advocacy in community prevention: News as a means to advance policy change, *Addiction*, 92, June: 189-199.
- Holton, Robert** (1998): Talcot Parsons. V Rob Stones (ur.), *Key sociological thinkers*, 96-107. London: Aardvark Editorial, Mendham, Suffolk.
- Hornik, R.C.** (1989): Channel effectiveness in development communication programs. V Rice, R.E. & Atkin, C. K. (ur.), *Public information campaigns*, 2nd edition, 309-330. Newbury Park: Sage.
- Kay, Alan** (2000): Art and community development: the role the arts have in regenerating communities. *Community Development Journal*. 35 (4): 414-424.
- Kincaid, L.** (1988): The convergence theory of communication: Its implications for intercultural communication. V Y.Y. Kim (ur.) *Theoretical perspectives on international communication*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Kotler, P. & Zaltman, G.** (1971): Social marketing: An approach to planned social change, *Journal of marketing* 35: 3-12.
- Kwanash-Aidoo, Kwamena** (2001): The Appeal of Qualitative Methods to Traditional Agenda-Setting Research. *Gazzete: The International Journal for Communication Studies* 63(6): 521-537.
- Linden, Ank** (1999): Communicating the right to Development. Towards Human Rights-Based Communication Policies in Third World Countries. *Gazzete: The International Journal for Communication Studies* 61(1): 411-432.
- Linden, Ank** (1999a): Overt Intentions and Covert Agendas. Discourse on Formulating Communication Policies and Planning in Third World Countries. *Gazzete: The International Journal for Communication Studies* 61(2): 153-174.
- Maibach, E. & Murphy, D.A.** (1995): Self-efficacy in health promotion research and practice: Conceptualization and measurement, *Health education research* 10 (1): 37-50.



- Minkler, M.** (1990): Improving health through community organization, V Glanz, K., Lewis, F.M. & Rimer, B.K. (ur.), Health behavior and health education: Theory, research, and practice, 257-287. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Okunna, C.S.** (1995): Small participatory media technology as an agent of social change in Nigeria: A non-existent option? *Media, Culture & Society* 17 (4): 615-627.
- Patel, Sheela in Diana Mitlin** (2002): Sharing experiences and sharing lives. *Community Development Journal. An International Forum* 37 (2): 125-136.
- Perez, Nina** (2002): Achieving sustainable livelihoods – a case study of a Mexican rural community. *Community Development Journal. An International Forum* 37 (2): 178-187.
- Purdey, A.F., Adhikari G.B., Robinson, S.A., & Cox, P.W.** (1994): Participatory health development in rural Nepal: Clarifying the process of community empowerment, *Health education quarterly* 21 (3): 329-343.
- Quisr Adade, Charles** (1995): Africa, the Kremlin, and the Press: The Russian Soul Comprehending and Communicating the African spirit. V Fred L. Casmir (ur.), *Communication in Eastern Europe*, 247-275. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Richardson, Jan** (2000): Whatever the weather: a tropical dimension to community development theory. *Community Development Journal*. 33 (3): 255-263.
- Robins, Melinda B.** (2002): Are African Women Online just ICT Consumers? *Gazzete: The International Journal for Communication Studies* 64(3): 235-249.
- Roddick, Anita** (2002): Revitalizing communities through partnership. *Community Development Journal. An International Forum* 37 (2): 188-201.
- Rodriguez, Iliia** (2002): Global Discourse and local readings of Development. The Mediated Publicness of Operatio Bootstrap in Puerto Rico. *Gazzete: The International Journal for Communication Studies* 64(1): 79-101.
- Rogers, E.M.** (1976): Communication and development: The passing of the dominant paradigm, *Communication research* 3 (2): 213-240.
- Rogers, E.M., Vaughan, P.W., Swalehe, R.M.A., Rao, N., Svenkerud, P. & Sood, S.** (1999): Effects of an entertainment-education radio soap opera on family planning behavior in Tanzania, *Studies in family planning* 30 (3): 193-211.
- Servaes, J.** (1996) Introduction: Participatory communication and research in development settings. V Servaes, J., Jacobson, T. & White, S.A. (ur.), *Participatory communication for social change*. Thousand Oaks: Sage.
- Servaes, J.** (1996): Communication for Development in a Global Perspective: The Role of Governmental and Non-Governmental Agencies, *Communications* 21 (4): 407-418.
- Stephen, Timothy** (1995): Interpersonal Communication, History and Intercultural Coherence. V Fred L. Casmir (ur.), *Communication in Eastern Europe*, 5-24. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Thompson, B. & Pertschuck, M.** (1992): Community intervention and advocacy, V Ockene, J.K. & Ockene, J.S. (ur.), *Prevention of coronary heart disease*, 493-515. Boston: Little, Brown.
- Tweneboa-Kodua, A. Obeng-Quaidoo, I. & Abu, K.** (1991): Ghana social mobilization analysis, *Health Education Quarterly* 18 (1): 25-134.
- Wallack, L.** (1989) Mass communication and health promotion: A critical perspective. V Rice, R.E. & Atkin, C. (ur.), *Public communication campaigns*, 2nd edition. Newbury Park: Sage.
- Wilkins, K.G.** (1999): Development discourse on gender and communication in strategies for Social Change, *Journal of communication* 49(1): 46-.
- Yun in Kay Govender in Bella Mody** (2001): Factoring Poverty and Culture into HIV/AIDS Campaigns. *Gazzete: The International Journal for Communication Studies* 63(1): 73-95.

**C) Dokumenti:**

**2002 UNICEF Annual Report**

**Facts for Life** (2002), New York: UNICEF.

**The state of the world's Children 2003** (2002), New York: UNICEF.

**D) Internet:**

**Gumucio-Dagron, Alfonso** (2001): Communication for Social Change: The New Communicator. Dostopno preko [http://www.comminit.com/review\\_alfonso.htm](http://www.comminit.com/review_alfonso.htm), 8. 11. 2001.

Panos Institute (2000): Setting agendas, The changing roles of development communication in the knowledge age. [http://www.comminit.com/other\\_presentations/james\\_deane/](http://www.comminit.com/other_presentations/james_deane/), 9. 11. 2001.

**Waisbord, Silvio** (2001): Family Tree of Theories, Methodologies and Strategies in Development Communication: Convergences and Differences. Dostopno preko <http://www.comminit.com/stsilviocomm>, 8. 11. 2001.

**E) Drugi viri:**

intervju: Ivo Čerček (misionar v Kongu)

## 9. PRILOGE

### 9.1. Priloga A

#### **Intervju (10. 5. 2002): Ivo Čerček (misionar v Kongu)**

»To je bilo v osrednji Afriki, praktično sredi Džungle, 80 km proč od Ekvatorja. Kot da bi prišel 1000 ali 2000 let nazaj.«

#### **Zakaj ste se odločili, da greste tja?**

»V vsakem obdobju razmišljam o smislu življenja in če gledaš v svojo prihodnost, potem vidiš, da se naše življenje konča pri 60-ih ali 70-ih letih in potem vidiš, da je to zelo kratko obdobje. Celotno življenje v bistvu porabimo zato, da se pehamo za materialnimi dobrinami (hiša, avto,...), življenje pa je več kot to. V mojem primeru je šlo za karitativno nagnjenje. Jaz sem že od mladega razmišljal o tem, da bi bilo v življenju dobro nekaj koristnega narediti tudi za druge. Po vojski in študiju sem se prostovoljno odločil, da grem za tri leta v misijon in tako dolgo tam tudi ostanem. Oni določijo, kam greš, pri tem pa ne dobiš nobenega plačila. Gre torej za pomoč najrevnejšim. Jaz pravim, da so to dejanja, ki štejejo za večnost. To je drugače v okviru Katoliške skupnosti, ta misijon je bil belgijski in preko te belgijske province sem šel tudi v misijon. Tja sem šel, da bi naredil nekaj dobrega tudi za druge.«

#### **Kaj ste tam počeli?**

»Bilo je več stvari. Od tehničnih stvari do vpeljave kultur, da dvignemo nivo njihove prehrane. Oni namreč jedo večinoma ribe.«

#### **Na kak način ste jih prepričali, da so pričeli jesti druge stvari? Načeloma imajo svojo kulturo in ni pametno, da zahodna kultura posega v njihovo prvobitno kulturo.**

»Praktično moraš najti stvari v okviru njihove lastne kulture. Če govorimo npr. o hrani, moraš poiskati nekaj njihovega, znotraj njihovih možnosti, ampak treba je povedati, da so to dolgotrajni procesi, saj jih moraš k vsemu dobesedno potisniti. Da povem konkretni primer. Otroci nimajo kaj za jesti in jejo šikvango in njene liste, vsi so podhranjeni, ogromno je bilo boleznih. Obstajala je možnost, da se goji riž, arašidi, soja, skratka zelo hranljive kulture, s katerih se da pripraviti gris za otroke. Najprej sem nabavil semena, nato sem šel po vaseh. Treba je povedati, da je naš misijon obsegal 27 vasi, to je področje veliko kot 3 Slovenije in po teh vaseh sem poiskal bolj osveščene ljudi. Oni so bili zadolženi, da so v vsaki vasi posekali del gozda in naredili polja. Obljubil sem jim, da ko bodo to posekali, jim bom pripeljal semena, ki jih bodo posejali, nato se bodo množila, da bo v naslednji jeseni imela že vsak svoje polje. Rezultat je bil tak, da je zadeva uspela v 30 % vasi. Poudariti moram, da sem jih po vaseh lahko obiskal 3-4 krat na leto peš, saj ni prevoznih sredstev, niti cest.«

#### **V katerem jeziku ste se sporazumevali?**

»Lingal je njihov jezik, francoski pa je uradni jezik. Pol leta sem potreboval, da sem se naučil tega jezika, saj francosko skoraj nihče ne zna. Z domačini sem se sporazumeval v lingalu. Ko sem se vrnil v vasi, so marsikaj pozabili. Ljudje nimajo interesa, tako da bi moral poleg njih stati ali celo sam saditi. Ogromno sem delal tudi na cestah. Bila je ena, ki je peljala skozi močvirje, po kateri so občasno prihajali tovornjaki. Nekateri ljudje so koruzo in stvari, ki so jih gojili doma prodajali. Vezani so bili izključno na prevoze s tovornjakom, kar je bil praktično njihov edini vir zaslužka. Večkrat jih prizadenejo deževne dobe, zato se je cesta uničila in smo potem popravljali cesto, saj je bilo pomembno, da je cesta popravljena, v

primeru, da je treba peljati poškodovane, bolne ljudi. V tem primeru je bilo treba ljudi angažirati, saj sam ne moreš storiti ničesar. Poskrbel sem za orodje in po vaseh agitiral za delavce, prostovoljce, kar je praktično nemogoče. Ko se ti tam pojaviš, te smatrajo za nekoga, ki ima veliko denarja. Če jih prosiš za nekaj, kar bi bilo v njihovo dobro, nimaš možnosti, da bodo kaj naredili, razen če jim česar ne daš – kosa mila, cigaret ... Imajo veliko vitaminsko polne hrane, kot so ananas, banane, oranže. Toda imajo tako miselnost, če zjutraj vložijo nekaj energije, potem hočejo zvečer nekaj jesti. Če jim hočeš razložiti, da gre za dolgotrajne procese, dolge nekaj mesecev, potem to za njih ni nič. Lažje jim je krasti pri sosedu in jesti še isti dan. To je njihova mentaliteta kar se tiče dela in ravno to je njihov največji problem – psihični problem. Preden so ugotovili, da si prišel, da jim boš pomagal, traja nekaj časa. Belce smatrajo kot vir denarja, vir sredstev, od katerih lahko črpajo. V začetku sem šel kopat ceste, pa so se ljudje iz cele vasi usedli poleg mene in gledali. Nobeden ni prišel pomagat. Če si pri njih, moraš biti vse od zdravnika, mehanika, železničarja, kmeta..., saj nenehno hodijo do tebe in vedno kaj potrebujejo. Z duhovnikom Jožetom sva naredila srednjo lesarsko šolo, potem zidala kapele.«

**Glede na to, da ste dozidali šolo, ste dosegli namen? So ljudje obiskovali šolo in se učili?**

»Šola je obstajala že štiri leta pred mojim prihodom, saj jo je ustanovil duhovnik Jože. Šola je preprosta. Narejena je iz ebange, torej je s slamo prekrita. Ker ni elektrike, vode, se vse uči z orodji, ki jih lahko tam dobijo. Vsak je ob zaključku šolanje dobil komplet orodja, s katerim je lahko pričel delati. Vse se dela ročno. Otroci so hodili v šole po 150 km daleč, tako da smo naredili neke vrste internat, da so imeli otroci kje spat. Če se jih je vpisalo npr. 50, jih je od tega končalo 10. Večinoma se je delalo na praktičnem pouku in se je bilo treba zalagati, saj ti ljudje nimajo ničesar in si jih moral podpirati finančno (hrana, obleka,...). S tega stališča je za te otroke zelo težko in si jih mogel razumeti. Je pa bila tudi peščica takih, ki so stvari imeli.«

**Kakšno pot reševanja problemov bi izbrali vi, če bi imeli možnost odločanja in ogromno denarja?**

»Problem Afrike, to so zelo stare zadeve. Ena pot reševanja je, da vse skupaj pustiš. Naloga misionarjev ni bila ta, da bi prinašali razvoj, ampak konkretna pomoč tem ljudem. Če so bolni, jim priskrbeti zdravila, jim popraviti hišo, jih nekaj naučiti, da preživijo, da imajo osnovne stvari za hrano.«

**Na kak način se je treba ukvarjati s temi ljudmi, da pridejo do nekega določenega spoznanja, da se česa naučijo? Pri nas npr. se informacije zelo hitro širijo. Kako je to pri njih?**

»Veliko srečanj z njimi je potrebnih, da jim stvari razložiš. Če pa gledamo sam njihov razvoj, je šel svojo pot – od začetka kot je npr. šel včasih pri belcih. Toda razvoj belcev je šel hitreje, saj so nas k temu prisilile klimatske razmere. Ko je bila zima, se je bilo potrebno greti, si narediti hišo, skratka, narava nas je prisilila, da smo se razvijali. Ljudje v teh deželah pa k temu niso bili prisiljeni, saj je pri njih 50 stopinj konstantna temperatura. Prav zaradi tega je pri njih razvoj potekal veliko počasneje. Potem pa se je zgodilo to, da so prišli kolonizatorji, ki so jim dali orodje, hiše, plošče in zaradi tega so popolnoma zanemarili svoj lastni razvoj. Ko sem se pogovarjal z domačini, so sicer rekli, da so že imeli neko orodje – mačete, kar pomeni, da bi čez mogoče 500 ali 1000 let dosegli našo stopnjo razvoja. S prihodom belcev, pa so tisto lastno iniciativo zanemarili, saj so lahko vse kupili od belcev. Po osamosvojitvi od belcev so bili spet na stari stopnji razvoja, saj ni bilo belcev, ki bi jim dajal orodje in druge reči. Hkrati, ko lovijo svoj lastni razvoj, se ukvarjajo tudi z veliko revščino. Zato je bila naloga misionarjev, ki delujejo v okviru katoliške skupnosti ta, da si jim pomagal v njihovih

življenjskih stiskah. Bistvo je to, da jih naučiš tistega, kar iz njih prihaja, jih na to spomnit in jih pripeljati tako daleč, da so v stanju, ko se lahko sami preživljajo in odločajo.«

**Ali to pomeni, da vsi njihovi problemi izhajajo iz zahodnega sveta, saj je bil navsezadnje belec tisti, ki je presekal njihov naravni razvoj in jim vsilili lastno kulturo?**

»Če se pogovarjava o nerazvitosti, je to delni krivec, da. Seveda pa so krivi tudi naravni dejavniki, saj pri temperaturi 50 stopinj na polju težko kaj prideluješ. Tretji krivec pa je mentaliteta ljudi. Recimo njihovi običaji so taki, da jih dobesedno zavirajo pri razvoju. Ko človek umre, cela vas žaluje dva dni – temu se reče obdobje matange, ko nihče ne gre delat. Obdobje matange traja minimalno od tedna dni, do šestih mesecev – takrat nihče ne gre na polje. V tem času polja zarastejo in jih več ni. Ti običaji jih tako zavirajo, da človek sploh ne more verjeti. Hrano kradejo pri sosedih, ki jo imajo. To obdobje traja tako dolgo, da duh ne gre ven. In če jim rečeš, da duha ni, nisi storil ničesar, ker duh je. Če hočeš kaj doseči, moraš uporabiti njihove prijeme. Zato pa moraš ti z njimi živeti in stopiti na njihov nivo, saj jih lahko le tako razumeš.«

**Problem organizacij je torej v tem, da delajo vse iz pisarn.**

»Če ti le prideš in daš denar, to nič ne koristi. Denar bodo sicer potrošili, kupili stvari iz danes na jutri in tu se vse tudi konča. Pri njih obstaja problem vrednotenja stvari in mentalitete. Pri nas je nekaj čisto drugače vrednoteno kot pa pri njih.«

**Kakšen je bil vaš pogled na te probleme preden ste šli v Kongo in po vrnitvi domov?**

»Preden greš, si narediš idealizirane predstave, ko pa prideš tja, doživiš šok, saj je to popolnoma drugačen svet. Kar je za nas normalno, je za njih nenormalno in obratno. Dokler tega ne doživiš, si ne moreš predstavljati. Ko prideš tja, si idealist in misliš, da boš rešil vse, po določenem času pa spoznaš, da lahko stvari dosežeš le po malih korakih.«

**Se ti ljudje učijo s posnemanjem ali na podlagi stvari, ki jih slišijo?**

»Ti ljudje se učijo s posnemanjem. Če jim človek nekaj pove in potem odide, ne bo nobenega uspeha. Šele ko sem pričel delati sam, so mi prišli pomagat. Njim moraš vse konkretno pokazati. Prav zaradi tega porabiš ogromno časa in ogromno energije. Z njimi moraš imeti osebni pristop. Informacije sem posredoval tistim v skupinah, ki so stvari najhitreje dojemali (mnenjski voditelji). Sam tega nisi mogel, saj je bilo v našem misijonu 33.000 ljudi. Da sem ljudi dosegel z nekimi idejami sem potreboval ljudi, ki sem jih formiral in jih poslal okrog, da so prenašali informacije. Če je ljudem kaj rekel domačin, je veliko bolj zaleglo, kot če jim je isto rekel belec.«

**Ali ti ljudje vedo, kaj se dogaja po svetu?**

»Tu in tam je kak radio. Najosnovnejše informacije imajo. Tam obstajata dva plemena: batu črnci in pigmejci. Prvi so se imeli za bolj razvite in so pigmejce uporabljali kot lastno delovno silo na poljih, medtem ko so ti čisti lovci. Pigmejci nimajo ničesar, saj vlada popolna revščina in so popolnoma vezani na batujce. Nimajo elektrike, kaj šele da bi imeli radio. Informacije se prenašajo od ust do ust. Zanimiv je način pošiljanja informacij med vami. Gre za vaške telefone – tokoli. Gre za izdolbeno deblo z dvema luknjama, nanj pa so tolkli njim poznane znake. Taka informacija je potovala v naslednjo vas.«

**Kako pa je npr. z dojenjem otrok ali zaščito proti AIDS-u?**

»V AIDS ne verjamejo, drugače pa z dojenjem ni nobenih težav. Tam je od 5 do 15 otrok normalna stvar. Več kot ima moški otrok, več je vreden, za otroke se pa kaj dosti ne briga, saj so skoraj vsi podhranjeni.«

### **Potem je pri njih problem prevelike rodnosti in bi jo bilo potrebno preprečevati?**

»Včasih je pri njih delovala naravna selekcija, tako da so bili prisiljeni k velikemu številu otrok, zaščite pa tako ali tako ne poznajo. Preživelo jih je le kak odstotek. Potem so začele delovati organizacije, kot so Rdeči križ, ki so jim pošiljale zdravila, injekcije, jim delali zdravniške preglede itd. S tem so zmanjšali umrljivost otrok in tako izenačili rodnost s smrtnostjo. Informacij o zaščiti nimajo. Po tretji strani pa je nastal problem povečanja lakote, zato pa se je morala povečati produktivnost. Aidsa je ogromno in oni ne poznajo zaljubljenosti. S spolnim življenjem pričnejo že zelo zgodaj in pri njih prevladuje poligamija. Prav zaradi tega je veliko spolnih bolezni. Aidsa ne priznavajo in trdijo, da je izmišljotina belcev, ki jih hočejo odvrniti od njihovega osnovnega načina življenja. Le redki so bili malce osveščeni, velika večina pa ne.«

### **In kaj naredijo, ko vidijo človeka umirati za AIDS-om?**

»Trdijo, da ga je nekdo iz sosednje vasi uročil. Če umre žena, je mož absolutni krivec za njeno smrt, četudi ji je na glavo padel kamen. Potem se mora pri njeni družini oddolžiti. Obratno ne velja. Oni svoje stvari urejujejo znotraj svojih običajev. Noseča ženska npr. mora delati do zadnjega. Po rojstvu prvega otroka ji ni potrebno ničesar delati. Takrat namesto nje v obdobju enega leta dela mož, ki ji mora kupiti torbico in ostale stvari. Ko je tega obdobja konec, praznuje cela vas. Zableše in vsem pokaže, kaj ji je mož kupil. Ženske delajo v povprečju 6 do 8 ur na dan, mož pa 2 do 4. Delovnih navad nimajo. Zame je bil to velik problem, saj sem bil navajen delati od jutra do večera. Jaz mislim, če skupnost prepričaš v delovanje, potem bodo ljudje delali. Ampak skupnost prepričaš šele s tem, da jim stvari pokažeš in dokažeš rezultate.«

### **Mislite, da je možno ustvariti tako družbo, ki bi bila enakovredna zahodnemu svetu?**

»Mislim, da je to nemogoče, saj je med njimi prevelika razlika. To je razlika v mentaliteti in to pomeni, da bi jim odvzeli vse njihove navade. To bi pomenilo razčlovečenje. Odvzeli bi jim smisel in potem ne bi imeli več za kaj živeti. Sedaj živijo za te svoje navade, ki jim pomenijo največ. Pri njih je navada, da vsak o vsem vse ve. Ogromno se pogovarjajo drug z drugim in ogromno časa posvečajo sočloveku. Mi pa ga posvečamo materialnim dobrinam. V eni vasi živi od 500 do 3000 ljudi. Glede hrane sem se inkulturaliziral, nič nisem nosil s seboj. Jedel sem, kar so mi pripravili in na tak način kot so mi pripravili. Če hočeš, da te sprejmejo, jej njihovo hrano.«

### **Se imajo po svoji mentaliteti za revne, nerazvite in potrebne pomoči?**

»Ja, oni nimajo nobenega predsodka glede tega, da bi prosili. Oni se čutijo revne, jamrajo in se svojega položaja zavedajo. To je zaradi tega, ker so prišli v stik z belci in videli ter okusili vse, kar belci imajo in oni nimajo.«

### **Če oni nikoli ne bi videli, kaj vse imajo belci nikoli ne bi imeli tega občutka?**

»Zakaj bi si želel neko stvar, če sploh ne veš, da obstaja?«

### **Potem je res, da je zahodni svet zmotil tok njihove kulture?**

»To je absolutno res, ampak pri tem moramo biti previdni. Zahodni svet, to so kolonizatorji in ne misijonarji, je razlika. Če prideš kot misijonar, jim imaš namen konkretno pomagati. Če pa ti prihajaš tja, da bi ljudi maksimalno izkoristil za svoje lastne interese, kot so to počeli kolonizatorji, je to povsem drugi pristop. Takrat greš ti preko žrtev, takrat na človeka ne gledaš več kot sebi enakega, ampak kot takega, ki ga moraš maksimalno izkoristiti. Ko je zahodni svet posegal v te dežele, je posegal skozi prizmo kolonizatorjev. Področje SZ Zairja (cel: 120 Slovenij) je velik za 30 ali 40 Slovenij, pa je bilo na tem območju le 15 misijonarjev,

ljudi pa 5 milijonov. V tem položaju ne moreš storiti ničesar, ampak rešuješ tisto, kar se rešiti da, kaj šele da bi jim vsiljeval svojo lastno kulturo, saj jih je preveč. Ko pa so bili kolonizatorji, jih je bilo za cela naselja, tam so živele družine, imeli so hiše, tovarne. Šele ko je taka masa ljudi, ki izkoriščajo na eni strani, lahko govorimo, da so začeli grobo posegati v njihov razvoj (kulturni,...).«

**In kako med seboj sodelujejo organizacije, kot so Rdeči križ, Unicef, Karitas, Združeni narodi (če sploh sodelujejo)? Bi bil večji učinek, če bi delovale združeno?**

»Misijonarji so na eni strani, na drugi strani pa so svetovne organizacije za pomoč nerazvitemu svetu oziroma tretjemu svetu. Misijonarji smo imeli z njimi tak odnos, da smo od njih večkrat prosili za kaka sredstva za financiranje programov, ki smo jih izvajali (kupovanje semen, orodja,...). Moral sem do potankosti razdelati program, kje bomo delali, kaj bomo delali. Poslal sem jim prošnje in oni so ti odobrili sredstva v višini od 60 do 80 %, ostalo je bil lastni vložek. S temi sredstvi smo lahko programe izvajali. Oni imajo inšpekcijske službe, ki so od časa do časa po terenu preverjale ali se vse to res izvaja in ali se sredstva res porablja. Za program sem morali imeti potrdilo lokalnega škofa, od misijonske organizacije, znotraj katere sem sam deloval in od državnih lokalnih oblasti. Šele z vsemi temi dovoljenji smo lahko pričeli z izvajanjem programa. Problem teh organizacij je, da prihajajo le za dva do tri mesece. Takrat so le v funkciji razdeljevanja, bodisi hrane, obleke, zdravil ali druge pomoči, kot je npr. zdravljenje ali cepljenje. Ampak s tem niso naredili ničesar, saj če hočeš kaj doseči, moraš biti z njimi in se spustiti na njihov nivo in zato potrebuješ čas. Obvladati moraš njihov jezik in njihove navade in to je nekaj povsem drugega.«

**Koliko časa ste potrebovali, da ste se navadili na njihov način življenja?**

»Približno pol leta sem potreboval, da sem se naučil njihovega jezika in šele enem letu ali letu in pol sem začel delovati. Človek potrebuje čas, da se s situacijo sprijazni, da se inkulturalizira, da preboli začetni šok. Če greš kot turist, je to nekaj povsem drugega. Na vse svoje navade moraš pozabiti in se navaditi na razmere, ki vladajo tam.«

**Kolikšno težo imajo politične besede? Brala sem, da bo OZN tem ljudem ponujala socialno, politično in gospodarsko pomoč. Gre v tem primeru le za besedičenje?**

»Tu je ogromno besedičenja. Oni sicer nudijo finančno pomoč na državnem nivoju, da začnejo izvajati programe po lokalnih skupnostih, v smislu razvoja zdravstva, šolstva, kmetijstva itd. Nekaj časa to sicer še funkcionira, po določenem času pa se polenijo tudi svetovne organizacije in zato se ogromno denarja ukrade. Le 10 % sredstev pride do ljudi, ki so jim ta sredstva namenjena. Svetovna politika, kar se Afrike tiče je taka, da ni zainteresirana za razvoj Afrike, še posebej obekvatorialne, saj so to »pljuča sveta«. Če bi gozdove tam začeli uničevati, bi preveč posegli v naravno ravnovesje. Njim je v interesu, da vzdržujejo neko normalno klimo. Ekološko gledano bi se tam z uničenjem gozdov porušilo ravnovesje po celem svetu. Na drugi strani pa vlada še vojaški interes, saj svetovna vojaška industrija potrebuje poligone za preizkušanje svojega orožja, potrebuje tržno nišo, od katere živi. Tam so se ljudje pripravljani med seboj ubijati. Povsod gre le za politične interese. Vsako situacijo, v kateri želiš posredovati ali delovati, moraš analizirati. Oni ogromno informacij ne vedo, misijonarjev in ljudi, ki tam delujejo ne poslušajo, iz pragozda pa vodilni ljudje teh organizacij težko dobijo informacije. Za pomoč tem ljudem je pomemben stik z ljudmi. Sam sem glede na izkušnje s svetovnimi organizacijami bil precej razočaran, saj bi se dalo narediti veliko več. Če bi želeli širiti razvoj, bi moral v prvotni fazi obstajati interes na ravni države in vsaka sprememba bi se morala začeti s te točke. Politika, geografija, mentaliteta in kultura narekujejo razvoj v posameznih državah. Vsak človek si zasluži človeka dostojno življenje, da ima samozavest, da ugotovi, da se določene stvari dajo narediti. Človek se mora zavedati

svoje lastne vrednosti in da na tem svetu ni le številka. Nujno potrebno dostojanstvo si pridobijo skozi prizmo tega, da se čutijo sposobne za določene zadeve, da nekaj ustvarjajo in razmišljajo. In prav to je tisto, kar bi moral razviti svet zagotoviti nerazvitemu. Prvi pogoj za razvoj teh držav je ugodna klima, potem pa pravilni pristop razvitega sveta, ki mora biti tak, da jim res želijo pomagati. To ne sme biti njihov lastni interes. Voditi jih mora nesebični, solidarni interes.«

### **Kako bi vi definirali »pravilni« pristop razvitega sveta?**

»Pravilni pomeni to, da na sočloveka gledamo kot sebi enakovrednega. 90 % zahodne civilizacije ne razmišlja s svojo glavo, ampak z glavo medijev. Tako kot mediji stvar prikažejo, tako oni trznejo.«

**Potem gre v bistvu za paradoks. Pišem o tem, kako bi morali komunicirati s pomočjo medijev da bi v nerazvitem svetu dosegli spremembe, v bistvu pa bi morali tudi mediji med nami v zahodnem svetu drugače komunicirati, da bi tudi mi drugače gledali na vse to dogajanje v tretjem svetu, pa tudi drugače.**

»Točno tako. Mediji so vodilo celotnega zahodnega sveta. To kar mediji povedo ali napišejo, tako ljudje razmišljajo. V civilizirani družbi je problem, da smo prenehali misliti z lastno glavo in to pomeni, da mediji z nami manipulirajo. Mediji so osnovni način komuniciranja med bogato elito, ki si želi podrediti množice. Vprašanje je, koliko se bo človek pustil manipulirati.«

## **9.2. Priloga B**

### **Organizacija združenih narodov**

Sodobni meddržavni odnosi se v pravno-političnem pogledu na planetarni ravni urejajo najpogosteje v okviru Organizacije Združenih narodov (OZN) s sedežem v New Yorku. Ta organizacija, kot naslednica po prvi svetovni vojni ustanovljene Lige narodov s sedežem v Ženevi, je štela po drugi svetovni vojni 51 ustanovnih članic, postopoma pa so se vanjo včlanile tudi države premaganke (Italija in Japonska že leta 1955 oz. 1956, Nemčija šele leta 1973) ter novonastale države. Leta 1999 je OZN združevala kar 185 držav; od dejansko ali formalno neodvisnih držav samo Kiribati, Nauru, Švica, Tajvan, Tonga, Tuvalu in Vatikan ne sodelujejo pri njenem delu.

Organi OZN so Generalna skupščina, v kateri ima vsaka država po en glas, in zaseda enkrat letno ali po potrebi na pobudo generalnega sekretarja OZN ali Varnostnega sveta. Slednjega sestavlja 15 držav članic, od katerih je pet stalnih: Francija, Kitajska (od leta 1972, ko je OZN prevzela mesto Tajvan), Rusija (kot naslednica SZ), Velika Britanija in ZDA. Ostale članice Varnostnega sveta izvoli za dobo dveh let Generalna skupščina OZN z dvotretjinsko večino. Poseben instrument, ki povzdiguje pet stalnih članic VS nad druge države članice OZN, je možnost veta ne glede na realni izid glasovanja. Na delo in usmerjenost OZN tudi ni brez vpliva delež, ki ga posamezne države vplačajo za njeno delovanje: med temi izstopajo zlasti ZDA, ki same prispevajo kar četrtino vseh prihodkov te organizacije (sledijo Japonska s 14 %, Nemčija z 9 %, Francija in Rusija s 6 % ter Velika Britanija in Italija s 5%).

Svoj pritisk na OZN so ZDA v zadnjih letih izvajale tako, da so vplačevanje svojega deleža zamrzile, dokler ne bo OZN zmanjšala porabe in birokratski aparat, ki naj bi bila po njihovem mnenju prevelika, a tudi zato, da bi ovirale nekatere programe, s katerimi se ta



država ni strinjala zaradi ideoloških razlogov, na primer program za omejevanje rojstev, ki je vključeval tudi splav. Ker je VS v marsikaterem pogledu izraz izida druge svetovne vojne, se sedaj, v bistveno spremenjenih svetovnih razmerah, razmišlja o prenovi tega organa, v katerega naj bi kot nove stalne članice sprejeli po eni varianti še Japonsko, Nemčijo in morebiti Italijo, po drugi pa tudi Brazilijo, Indijo in Nigerijo.

Mimo dejavnosti mednarodnega sodišča posega OZN v mednarodne dispute na različne načine tudi neposredno: kot posredovalka in pogajalka, s prirejanjem bilateralnih ali multilateralnih pogajanj ter ponujanjem svojih »dobrih uslug«. Drugi način poseganja OZN v mednarodne konflikte je odpošiljanje mirovnih sil, tako imenovanih »modrih čelad«, na konfliktna območja. Ta tip posegov je pogostejši v zadnjih letih, kar priča o rastoči mednarodni zavzetosti za razreševanje konfliktnih situacij, a tudi o tem, da je večina mednarodnih posegov postala možna šele po razpadu bipolarne delitve dela. OZN je na ta način do leta 2000 zaključila kar 39 operacij »vzdrževanja miru«, od tega 15 v Afriki, 8 v Srednji Ameriki, 6 v Aziji, 5 v Evropi in prav toliko na Bližnjem Vzhodu. Večletne operacije je OZN izvajala še v Kongu, Liberiji, El Salvadorju, Makedoniji in Somaliji.

Poleg zgoraj naštetih deluje pod neposrednim nadzorom OZN še vrsta drugih posebnih teles, ki razrešujejo nekatere specialne probleme, kot so UNICEF (United Nations Children's Fund), UNDP (United Nations Development Programme), UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development), WFP (World Food Programme), UNFPA (United Nations Fund for Population Activities), UNDRO (United Nations Disaster Relief Co-ordinator), UNEP (United Nations Environment Programme), UNITAR (United Nations Institute for Training and Research), UNU (United Nations University) in druge (Bufon, 2001:6-11).

### 9.3. Priloga C

#### **Opredelitev držav po regijah<sup>148</sup>**

##### **Subsaharska Afrika**

Angola, Benin, Botsvana, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Cape Verde, Centralno afriška republika, Čad, Komori, Kongo, Cote d'Ivoire, Ekvatorialna Gvineja, Eritrea, Etiopija, Gabon, Gambija, Gana, Gvineja, Gvineja Bissau, Kenija, Lesoto, Liberija, Madagaskar, Malavi, Mali, Mavretanija, Mauriti, Mozambik, Namibija, Niger, Nigerija, Ruanda, Sao tome, Senegal, Sejšeli, Sierra Leone, Somalija, Južna Afrika, Svaziland, Tanzanija, Togo, Uganda, Zambija, Zimbabve

##### **Srednji Vzhod in severna Afrika**

Alžirija, Bahrain, Ciper, Džibuti, Egipt, Iran, Irak, Jordanija, Kuvajt, Libanon, Libija, Maroko, Palestina, Oman, Katar, Saudova arabija, Sudan, Sirija, Tunizija, Združeni Arabski Emirati, Jemen

##### **Južna Azija**

Afganistan, Bangladeš, Butan, Indija, Maldivi, Nepal, Pakistan, Sri Lanka

---

<sup>148</sup> UNICEF, 2002: 114

### **Vzhodna Azija in Pacifik**

Brunei, Kambodža, Kitajska, Cookovi otoki, Vzhodni Timor, Fidži, Indonezija, Kiribati, Koreja, Laos, Malezija, Maršalovi otoki, Mikronezija, Mongolija, Minamar, Nauru, Niue, Palau, Papua nova Gvineja, Filipini, Samoa, Singapur, Salomonovi otoki, Tajska, Tonga, Tuvalu, Vanuatu, Vietnam

### **Latinska Amerika in Karibi**

Argentina, Antigua in Barbuda, Bahami, Barbados, Belize, Bolivija, Brazilija, Čile, Kolumbija, Costa Rica, Kuba, Dominikanska republika, Ekvador, El Salvador, Grenada, Gvatemala, Gvajana, Haiti, Honduras, Jamajka, Meksiko, Nikaragva, Panama, Paragvaj, Peru, Sveta Lucija, Grenadini, Surinam, Trinidad in tobago, Urugvaj, Venezuela

### **CEE/CIS in Baltiške države**

Albanija, Armenija, Azarbejdžan, Belorusija, BiH, Bolgarija, Hrvaška, Češka, Estonija, Madžarska, Kazahstan, Kirdžikistan, Latvija, Litvanija, Moldavija, Poljska, Romunija, Rusija, Slovaška, Tadžikistan, Maekdonija, Turčija, Turkmenija, Ukrajina, Uzbekistan, Jugoslavija

### **Industrializirane države**

Andora, Avstralija, Avstrija, Belgija, Kanada, Danska, Finska, Francija, Nemčija, Grčija, Irska, Islandija, Izrael, Italija, Japonska, Lihtenstain, Luxemburg, Malta, Monaco, Nizozemska, Nova Zelandija, Norveška, Portugalska, San Marino, Slovenija, Španija, Švedska, Švica, Velika Britanija, ZDA

### **Države v razvoju**

Afganistan, Alžirija, Angola, Barbuda, Argentina, Armenija, Azarbejdžan, Bahami, Bahrain, Bangladeš, Barbados, Belize, Benin, Butan, Bolivija, Botsvana, Brazilija, Bruneji, Burkina Faso, Burundi, Kambodža, Kamerun, Cape Verde, Centralno afriška republika, Čad, Čile, Kitajska, Kolumbija, Komori, Kongo, Cookovi otoki, Kostarika, Cota d'Ivoire, Kuba, Ciper, Džibuti, Dominikanska republika, Vzhodni Timor, Ekvador, Egipt. El Salvador, Ekvatorialna Gvineja, Eritreja, Etiopija, Fidži, Gabon, Gambija, Georgija, Gana, Grenada, Gvatemala, Gvineja, Gvineja Bissau, Gvajana, Haiti, Honduras, Indija, Indonezija, Iran, Irak, Izrael, Jamajka, Jordan, Kazahstan, Kenija, Kiribati, Severna Koreja, Kuvajt, Kidžikistan, Laos, Libanon, Lesoto, Liberija, Libija, Madagaskar, Malavi, Malezija, Maldivi, Maršalovi otoki, Mavretanija, Mavritius, Maksiko, Mikronezija, Mongolija, Maroko, Mazambik, Mianmar, Namibija, Nauru, Nepal, Nikaragva, Niger, Nigerija, Palestina, Oman, Pakistan, Palau, Panama, Papua Nova Gvineja, Paragvaj, Peru, Filipini, Katar, Ruanda, Saint Lucija, Grenadini, Samoa, Sao Tome, Saudova Arabija, Senegal, Sejšeli, Sierra Leone, Singapur, Salomonovi otoki, Somalija, Južna Afrika, Šri Lanka, Sudan, Suriname, Svaziland, Sirija, Tadžikistan, Tanzanija, Tajland, Togo, Tonga, Trinidad in Tobago, Tunizija, Turčija, Turkmenistan, Tuvalu, Uganda, Združeni arabski Emirati, Urugvaj, Uzbekistan, Vanuatu, Venezuela, Vietnam, Jemen, Zambija, Zimbabve

### **Najmanj razvite države**

Afganistan, Angola, Bangladeš, Benin, Butan, Burkina Faso, Burundi, Kambodža, Kape Verde, Centralnoafriška republika, Čad, Komoti, Kongo, Džibuti, Ekvatorialna Gvineja, Eritrea, Etiopija, Gambija, Gvineja, Gvineja Bissau, Haiti, Kiribati, Laos, Lesoto, Liberija, Madagaskar, Malavi, Maldivi, Mali, Mavretanija, Mozambik, Mianmar, Nepal, Niger, Ruanda, Samoa, Sao Tome, Senegal, Sierra Leone, Salomonovi otoki, Somalija, Sudan, Tanzanija, Togo, Tuvalu, Uganda, Vanuatu, Jemen, Zambija

## 9.4. Priloga D

### Osnovni pokazatelji<sup>149</sup>

1- stopnja smrtnosti do petega leta: verjetnost umrljivosti med rojstvom in petim letom starosti izražena na 1000 rojstev; 1960 in 2001

2 – stopnja smrtnosti dojenčkov – verjetnost umrljivosti med rojstvom in prvim letom starosti izražena na 1000 rojstev; 1960 in 2001

3 – celotna populacija (v 1000), 2001

4 – letno število rojstev (v 1000), 2001

5 – letno število smrtnosti pod 5 let (v 1000), 2001

6 – BDB – bruto družbeni proizvod v USD, 2001

7 – pričakovana življenjska doba ob rojstvu (v letih), 2001, število ob rojstvu preživelih otrok

8 – stopnja pismenosti odraslih, 2000 - % odraslih nad 15 let, ki znajo pisati in brati

9 – število vpisanih v osnovno šolo v %, 1995-2001

10 - % družinskega prihodka, 1990-2000, najnižji 40%, najvišji 20%

Regija	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Subsaharska Afrika	253 173	152 107	633831	26115	4518	519	48	61	57	11 59
Srednji vzhod in severna Afrika	250 61	157 47	350661	9792	597	1375	67	65	80	20 43
Južna Azija	244 98	148 70	1378048	37053	3631	449	62	53	71	20 45
Vzhodna Azija in Pacifik	212 43	140 33	1893785	31823	1368	1140	69	87	91	18 45
Latinska Amerika in Karibi	153 34	102 28	521051	11452	389	3610	70	88	95	9 60
CEE/CIS in Baltiške države	103 37	78 30	476604	5826	216	1980	69	97	89	18 45
industrializirane države	37 7	31 5	965071	109687	68	28210	78	-	97	20 41
države v razvoju	223 89	141 62	4925611	119157	10605	1159	62	74	79	15 50
najmanj razvite države	278 157	170 100	684615	27105	4255	295	51	51	56	18 46
svet	197 82	126 57	6219051	231748	10803	5228	64	79	81	19 43

<sup>149</sup> UNICEF, United Nations Population Division, World Bank, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS), Demographic and Health Surveys (DHS) v UNICEF, 2002: 87.

## Pehrana<sup>150</sup>

1 - % otrok z nizko porodno težo (manj kot 2500 gramov) 1995-2000

2 - % otrok (1995-2001), ki jih še dojijo (manj kot 6 mesecev), dojenje s komplementarno hrano (6-9 mesecev), dojenje (20-23 mesecev)

3 - % pod 5 let (1995-2001), ki so pod težo, hirajo, so pohabljeni

4 - dodajanje vitamina A (6-59 mesecev), 2000: % otrok, ki so med 6 in 59 mesecem prejeli vsaj en odmerek vitamina A

5 - % gospodinjstev, ki konzumirajo ionizirano sol, 1997-2002

Regija	1	2	3	4	5
Subsaharska Afrika	12	27 63 50	29 9 10 40	77	67
Srednji vzhod in severna Afrika	11	41 68 30	14 4 6 22	-	53
Južna Azija	26	36 42 67	46 17 15 45	42	53
Vzhodna Azija in Pacifik	8	54 - -	17 - 4 21	-	80
Latinska Amerika in Karibi	9	- 48 25	8 1 2 16	-	81
CEE/CIS in Baltiške države	9	13 42 21	7 2 4 16	-	39
industrializirane države	7	-	-	-	-
države v razvoju	14	39 54 52	27 10 8 32	56	68
najmanj razvite države	18	34 63 63	36 10 11 43	78	54
svet	14	39 54 52	27 10 8 32	56	67

<sup>150</sup> UNICEF, Demographic and Health Surveys (DHS), Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS), World Health Organization (WHO) v UNICEF, 2002: 91.

## Zdravje<sup>151</sup>

- 1- % populacije, ki uporablja izboljšano pitno vodo, 2000, celota, urbano, ruralno
- 2- % populacije, ki uporablja primerne sanitarije, 2000, celota, urbano, ruralno
- 3- % Expanded Programme on Immunization (EPI): cepiva, ki jih financira vlada, 2001
- 4- % imunizacije enoletnih otrok, 2001, TB, DPT3 (davica, oslovski kašelj, tetanus), polio3, ošpice, hepB3
- 5- % razširjenosti virusa HIV med odraslimi (15-49 let), 2001
- 6- stopnja ustne rehidracije v %, 1994-2000

Regija	1	2	3	4	5	6
Subsaharska Afrika	57 83 44	53 73 43	58	73 54 52 58 6	8,6	24
Srednji vzhod in severna Afrika	87 95 77	83 93 70	92	88 87 87 89 66	0,3	-
Južna Azija	85 94 80	34 67 22	99	76 65 70 59 -	0,63	-
Vzhodna Azija in Pacifik	76 93 67	48 73 35	93	75 77 79 77 23	0,19	26
Latinska Amerika in Karibi	86 94 66	77 86 52	98	95 89 89 91 49	0,63	-
CEE/CIS in Baltiške države	91 95 82	91 97 97 81	75	95 94 95 95 57	0,44	19
industrializirane države	100 100 100	100 100 100	-	85 94 93 90 82	0,35	-
države v razvoju	78 92 69	52 77 35	89	78 71 73 70 20	1,3	25
najmanj razvite države	62 82 55	44 71 35	49	76 62 61 63 2	3,5	-
svet	82 95 71	61 85 40	-	79 73 75 72 24	1,2	-

<sup>151</sup> UNICEF, World Health Organization (WHO), Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS), Demographic and Health Surveys (DHS), UNAIDS v UNICEF, 2002: 95.

## Izobrazba<sup>152</sup>

1 – stopnja pismenosti med odraslimi - % oseb, starih nad 15 let, ki znajo pisati in brati, 1990 (moški, ženske), 2000 (moški, ženske)

2 – število sprejemnikov na 1000 prebivalcev, 1997: radio, TV

3 – povprečje vpisanih v osnovno šolo, 1995/99 (moški, ženske: primarna, sekundarna), 1995/99 (moški, ženske: primarno)

4 - obiskanost osnovnih šol v % (1992-2001: moški, ženske)

5 - % osnovnošolcev, ki dosežejo peto stopnjo, 1995/99

6 – povprečje obiskanosti sekundarne stopnje, 1995/99 (moški, ženske)

Regija	1	2	3	4	5	6
Subsaharska Afrika	60 41 69 54	199 47	85 74 54 49	55 52	61	26 22
Srednji vzhod in severna Afrika	67 41 75 54	275 114	85 74 54 49	55 52	611	26 22
Južna Azija	60 32 66 40	110 53	99 81 79 66	74 68	59	57 40
Vzhodna Azija in Pacifik	88 72 93 80	304 252	106 107 92 93	95 95	93	65 61
Latinska Amerika in Karibi	87 84 89 87	409 204	134 130 96 94	93 92	76	80 86
CEE/CIS in Baltiške države	98 93 99 96	442 339	100 95 92 88	81 79	97	81 80
industrializirane države	-	1332 641	102 101 97 97	-	-	105 108
države v razvoju	77 58 82 66	245 157	103 94 82 76	80 77	76	60 53
najmanj razvite države	53 31 61 40	142 23	88 74 62 57	57 52	62	31 26
svet	82 69 85 74	417 240	103 95 83 78	81 77	77	66 61

<sup>152</sup> United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), Demographic and Health Surveys (DHS), Multiple Indicator Cluster Surveys (MICS), Education for All 2000 Assessment v UNICEF, 2002: 99.

## Demografski indikatorji<sup>153</sup>

1 – populacija (v 1000): nad 18 let, pod 5 let, 2001

2 – letna stopnja rasti populacije v %: 1970/90, 1990-2001

3 – »surova« stopnja smrtnosti – letno število smrti na 1000 prebivalcev: 1970, 2001

4 – »surova« stopnja rodnosti – letno število rojstev na 1000 prebivalcev: 1970, 2001

5 – pričakovana življenjska doba: 1970, 2001

6 – stopnja plodnosti, 2001

7 - % urbanizirane populacije, 2001

8 – povprečna letna stopnja rasti urbanizirane populacije v %: 1970/90, 1990-2001

Regija	1	2	3	4	5	6	7	8
Subsaharska Afrika	325348 108836	2,9 2,6	21 16	48 41	44 48	5,6	35	4,5 4,7
Srednji vzhod in severna Afrika	155263 44913	3,1 2,3	17 6	45 28	51 67	3,7	57	4,2 3,1
Južna Azija	564697 167332	2,2 2,0	17 9	41 27	48 62	3,4	28	3,6 3,0
Vzhodna Azija in Pacifik	601336 157560	1,8 1,2	10 7	34 17	58 69	2,0	39	3,9 3,5
Latinska Amerika in Karibi	193842 54891	2,2 1,6	11 6	37 22	60 70	2,6	76	3,2 2,3
CEE/CIS in Baltiške države	127049 29345	1,0 0,3	9 11	20 12	66 69	1,6	63	1,8 0,3
industrializirane države	190309 50109	0,7 0,6	10 9	17 11	72 78	1,6	79	0,9 0,9
države v razvoju	1894433 548031	2,5 2,6	22 14	47 40	43 51	5,3	26	4,5 4,8
najmanj razvite države	340222 112883	2,5 2,6	22 14	47 40	43 51	5,3	26	4,5 4,8
svet	2157844 612986	1,8 1,5	13 9	32 22	56 64	2,7	48	2,4 2,4

<sup>153</sup> United Nations Population Division v UNICEF, 2002: 103.

## Ekonomski pokazatelji<sup>154</sup>

1 – BDP – bruto družbeni proizvod v USD, 2001

2 – BNP – bruto nacionalni proizvod, letna stopnja rasti v %: 1960/90, 1990-2001

3 – povprečna letna stopnja inflacije v %: 1990-2001

4 - % populacije z 1 USD na dan: 1990/99

5 - % vladnih izdatkov (1992-2001), namenjenih zdravstvu, izobraževanju, obrambi

6 – ODA (Official development assistance) – priliv v milijonih USD, 2000

7 – ODA priliv na posameznika v % BDP, 2000

8 - % izvoza dobrin in storitev: 1990, 2000

Regija	1	2	3	4	5	6	7	8
Subsaharska Afrika	519	1,2 0,5	25	43	-	11964	4	17 9
Srednji vzhod in severna Afrika	1375	0,9 1,9	15	-	5 17 14	4593	1	20 13
Južna Azija	449	1,7 3,6	8	40	2 3 17	4240	0	22 12
Vzhodna Azija in Pacifik	1140	5,1 6,1	7	16	2 10 12	8437	0	14 10
Latinska Amerika in Karibi	3610	2,4 1,7	79	14	6 13 5	3807	0	20 24
CEE/CIS in Baltiške države	1980	3,4 -0,4	97	4	4 5 8	-	-	- 16
industrializirane države	28210	3,1 1,8	2	-	12 4 10	-	-	-
države v razvoju	1159	2,9 3,5	36	26	3 11 10	34655	1	18 17
najmanj razvite države	295	0,0 2,2	40	34	-	12473	8	11 8
svet	5228	3,1 2,0	10	24	10 6 10	37369	1	17 17

<sup>154</sup> World Bank, International Monetary fund (IMF), Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) v UNICEF, 2002: 107.



## Ženske<sup>155</sup>

- 1 – pričakovana življenjska doba žensk od % moških, 2001  
 2 – stopnja pismenosti odraslih: ženske od % moške, 2000  
 3 – vpis žensk: ženski kot % od moškega: osnovna šola 1995/99, srednja šola 1995/99  
 4 – uporaba kontracepcije v % (15-49 let), 1995-2001  
 5 – povprečje obiska zdravnika v času nosečnosti v % (15-49 let), 1995-2001  
 6 – prisotnost strokovnjaka pri rojevanju v %, 1995/2001  
 7 – stopnja smrtnosti mater ob rojevanju na 100 000 rojstev, 1985-2001

Regija	1	2	3	4	5	6	7
Subsaharska Afrika	103	78	87 82	22	66	41	1100
Srednji vzhod in severna Afrika	104	72	88 92	56	65	64	360
Južna Azija	101	61	82 71	45	52	35	430
Vzhodna Azija in Pacifik	107	86	101 94	81	-	80	140
Latinska Amerika in Karibi	110	98	97 108	71	84	81	190
CEE/CIS in Baltiške države	113	97	95 99	67	81	90	12
industrializirane države	108	-	99 103	-	-	99	12
države v razvoju	105	80	91 88	61	65	56	440
najmanj razvite države	103	66	84 85	29	55	29	1000
svet	105	87	92 92	63	65	59	400

<sup>155</sup> United Nations Population Divisions, UNESCO, DHS, MICS, WHO, UNICEF v UNICEF, 2002: 111.

## Stopnja napredka<sup>156</sup>

1 – stopnja smrtnosti pod 5 let na 1000 rojstev: 1960, 1990, 2001

2 – povprečna letna stopnja zmanjšanja smrtnosti otrok do 5 let v %: 1960/90, 1990-2001

3 – zmanjšanje od 1990 v %

4 – povprečna letna stopnja rasti BDP v %: 1960/90, 1990-2001

5 – stopnja rodnosti na žensko: 1960, 1990, 2001

6 – povprečna letna stopnja zmanjšanja rodnosti v %: 1960/90, 1990-2001

Regija	1	2	3	4	5	6
Subsaharska Afrika	253 180 173	1,1 0,4	4	1,2 0,5	6,8 6,3 5,6	0,2 1,1
Srednji vzhod in severna Afrika	250 81 61	3,8 2,6	25	0,9 1,9	7,1 5,0 3,7	1,2 3,2
Južna Azija	244 128 98	2,2 2,4	23	1,7 3,6	6,1 4,2 3,4	1,2 2,0
Vzhodna Azija in Pacifik	212 58 43	4,3 2,7	26	5,1 6,1	5,8 2,5 2,0	2,8 2,0
Latinska Amerika in Karibi	153 54 34	3,5 4,2	37	2,4 1,7	6,0 3,2 2,6	2,1 1,9
CEE/CIS in Baltiške države	103 44 37	2,8 1,6	16	3,4 -0,4	3,2 2,3 1,6	1,1 3,7
industrializirane države	37 9 7	4,7 2,3	22	3,1 1,8	2,8 1,7 1,6	1,7 0,6
države v razvoju	223 103 89	2,6 1,3	14	2,9 3,5	6,1 3,6 3,0	1,7 2,0
najmanj razvite države	278 180 157	1,4 1,2	13	0,0 2,2	6,7 5,9 5,3	0,4 1,2
svet	197 93 82	2,5 1,1	12	3,1 2,0	5,0 3,2 2,7	1,5 1,9

<sup>156</sup> UNICEF, World Bank, United Nations Population division, United Nations Statistics Division v UNICEF, 2002: 119.